

MEĐUNARODNI PROBLEMI INTERNATIONAL PROBLEMS

Vol. LXV

Beograd

No. 1/2013

SADRŽAJ

RASPRAVE I ČLANCI

Ljubivoje AĆIMOVIĆ, OEBS na početku XXI veka
– mesto, uloga i dometi

Predrag SIMIĆ, Svetska politika, globalizacija i kriza

Dragan JOVAŠEVIĆ, Međunarodno krivično pravo
– između prava i politike

Slobodan CVETANOVIĆ i Vladimir NEDIĆ,
Analiza inovacionih performansi zemalja Zapadnog Balkana
i izabраниh ekonomija Evropske unije

Oliver Aleksandar ANDONOV, Očuvanje i realizacija nacionalnih
interesa i bezbednosna politika Evropske unije

PRIKAZI KNJIGA

INSTITUT ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU
INSTITUTE OF INTERNATIONAL POLITICS AND ECONOMICS

MEĐUNARODNI PROBLEMI
INTERNATIONAL PROBLEMS

Vol. LXIII   Beograd   No. 4/2011

IZ SADRŽAJA
RASPRAVE I ČLANCI

Alexander LUKIN, China's New Foreign Policy Strategy and Russia's Concerns

Srdan MARINOVIĆ, Isidora LUKOMIĆ i Aleksandar ŽIVKOVIĆ, Strane direktne investicije u bankarstvu Republike Srbije: istraživanje motiva

Dragan JOVAŠEVIĆ, Međunarodno krivično pravo – između prava, pravde, pomirjenja i pravog mira

Zeljko D. BIELAJAC, Dragan OŠIĆ i Milovan SPASOVIĆ, Ekološka politika EU i njen krivično-pravni okvir

PRIKAZI KNJIGA

INSTITUT ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU
INSTITUTE OF INTERNATIONAL POLITICS AND ECONOMICS

UDK 327   ISSN 0543-3657

MEĐUNARODNA POLITIKA

OSNOVANA JUNA 1950.   BEOGRAD
GOD. LXII, BR. 144,   OKTOBAR-DECEMBAR 2011.

U FOKUSU
Đurko Lovrenčić
EVROKRIZA I BUDUĆNOST EVROPSKE UNIJE

Genin Nikolić
KORUPCIJA, PROMENA GLOBALNE POZICIJE SRBIJE U POSLEDNJOJ DEцени

Marko Nikolić, Mina Zinović
KULturna i INFORMATIVNA DIPLOMATIJA: POKLED IZ SRPSKE PERSPEKTIVE

Srdan Pečarić
ISTRAŽIVANJA JAVNOG MENJENJA PREMA EVROPSKOJ UNIJI U SRBIJI

ANALIZE

Dajin Pavlović
DOKTRINE EVROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Jana Vigi, Pero Petrović
IMPLEMENTACIJA I KONSOLIDACIJA TRADE POINT PROGRAMA UNCTAD

Srdan Šarić
ADMINISTRATIVNI PROBLEMI IMPLEMENTACIJE POREZA NA DOBITU UČEŠNOST U FEDERALNOJ UJEDINJENIM DRŽAVAMA

Jovana Ladić, Srdan Kirić
UNITARNA ORGANIZACIJA SAVREMENE EVROPSKE DIPLOMATIJE

DOKUMENTI

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Founded in June 1950

THE REVIEW OF INTERNATIONAL AFFAIRS

UDK 327   ISSN 0486-6096
BELGRADE, VOL. LXII, No. 144, OCTOBER - DECEMBER 2011

Bettina Heller   FAVORING RETRIBUTION? A STUDY ON THE FACTORS INFLUENCING THE CHOICE OF THE TRANSITIONAL JUSTICE APPROACH IN THE AFTERMATH OF THE GENOCIDE IN RWANDA 1994-1996

Kosta Sanić   TERRORISM FINANCING AND OFFICIAL FINANCIAL INSTITUTIONS

Duško Dimitrijević   INTERNATIONAL LAW REGULATION OF TERRITORIAL DISPUTE IN THE EAST CHINA SEA BETWEEN JAPAN AND CHINA

Zoran Pavlović, Zeljko D. Bjelogrić, Zalkina Spasojević   ENERGY SECURITY AS A BASIS FOR AFFIRMATION OF ENVIRONMENTAL POLICY OF THE EUROPEAN UNION

Mina Zinović, Milica Marković, Milan Počuča   NUCLEAR AND BIOTERRORISM IMPLICATION ON ENVIRONMENT

Gordana Bekić Pješković   UNITED STATES IDEOLOGICAL LEGACY IN THE FLAT WORLD

Mirodrag Labović   SOCIAL DIMENSIONS OF THE THEORETICAL NEW TYPES OF ORGANIZED CRIME

DOCUMENTS

THE INSTITUTE OF INTERNATIONAL POLITICS AND ECONOMICS

ЕВРОПСКО ЗАКОНОДАВСТВО

Institut za međunarodnu politiku i privredu

37-38/11   UDK 34   ISSN 1451-3188

ЗАКОНОДАВСТВО НА СНАЗИ

Ошта питања
Законодавство
Институције

Економија, конкуренција, потражња

Финансије
Пољопривреда

Наука, технологија, култура

Заштита животне средине, здравство

Слобна политика, безбедност

Судска пракса
Новости
ПРИЛОЗИ

Београд, 2011.

Časopisi Instituta za međunarodnu politiku i privredu

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Makedonska 25, P.O.B. 750, 11000 Beograd, tel. 337 36 33, fax: 337 38 24, E-mail: iipe@diplomacy.bg.ac.rs

MEĐUNARODNI PROBLEMI

ISSN 0025-8555

UDK 327

MP, 65, (2013), br. 1, pp. 1–132

IZDAVAČKI SAVET / EDITORIAL COUNCIL

Predrag BJELIĆ, University of Belgrade, Faculty of Economics, Belgrade

Dražen DERADO, University of Split, Faculty of Economics, Split

Robert HAYDEN, Center for Russian and East European Studies, Pittsburgh

Irena KIKERKOVA, The Ss. Cyril and Methodius University, Faculty of Economics, Skopje

Sandro KNEZOVIĆ, Institute for International Relations, Zagreb

Jelena KOZOMARA, University of Belgrade, Faculty of Economics, Belgrade

Natalia Vladimirovna KULIKOVA, Russian Academy of Sciences, Institute of Economy, Moscow

Alexander LUKIN, Moscow State Institute of International Relations, Moscow

Brano MILJUŠ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Dragana MITROVIĆ, University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade

Jasmina OSMANKOVIĆ, University of Sarajevo, School of Economics and Business, Sarajevo

Dragan PETROVIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Gordana ILIĆ POPOV, University of Belgrade, Faculty of Law, Belgrade

Predrag SIMIĆ, University of Belgrade, Faculty of Political Sciences, Belgrade

Charan WADHVA, Centre for Policy Research, New Delhi

UREĐIVAČKI ODBOR / EDITORIAL BOARD

Vladimir BILANDŽIĆ, OSCE Mission to Serbia, Belgrade

Duško DIMITRIJEVIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Dragan ĐUKANOVIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade,

Miša ĐURKOVIĆ, Institute of European Studies, Belgrade

Demetrius Andreas FLOUDAS, Hughes Hall College, Cambridge

Srđan KORAC, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Slobodan MILAČIĆ, University of Law, Political Sciences and Economy, Bordeaux

Žaklina NOVIČIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Pero PETROVIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Nevenka JEFTIĆ ŠARČEVIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Edita STOJIĆ-KARANOVIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

Biljana VANKOVSKA, Faculty of Philosophy, Institute of Defence, Skopje

Vid VUKASOVIĆ, Institute of International Politics and Economics, Belgrade

POČASNI UREDNIK / HONORARY EDITOR

Brana MARKOVIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK / EDITOR IN CHIEF

Miroslav ANTEVSKI

ZAMENIK UREDNIKA / DEPUTY EDITOR

Pero PETROVIĆ

INTERNATIONAL PROBLEMS

Izdavač
Institut za međunarodnu politiku i privredu
Beograd, Makedonska 25
Uređivački odbor: tel. (011) 3373633 ili (011) 3373824,
E-mail: snezanaz@diplomacy.bg.ac.rs

Za izdavača
Duško Dimitrijević
direktor

Glavni i odgovorni urednik
Miroslav Antevski

Sekretarica
Snežana Zečević

Prevodilac
Aleksandra Janošević

Tehnički urednik
Snežana Vojković

Kompjuterska obrada
Snežana Vojković

Štampa
„Želnid” – Nemanjina 6, Beograd

Tiraž 300 primeraka

Pretplata
Zahteve za pretplatu za Srbiju slati na adresu:
Međunarodni problemi, Makedonska 25,
11000 Beograd, Poštanski fah 413, Uplata na račun 205-142866-36,
Komercijalna banka Beograd, Makedonska 32

Zahteve za pretplatu za inostranstvo slati na adresu:
BiFS doo, Books and periodicals, Supilova 10, 11000 Beograd, Srbija
Tel/fax +381 11 20 84 229, E-mail: bfsbooks@sezampro.rs

U izdavanju časopisa učestvuje:
Ministarstvo prosvete i nauke Republike Srbije

MEĐUNARODNI PROBLEMI

ČASOPIS INSTITUTA ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU

GODINA LXV

BEOGRAD

BROJ 1/2013

SADRŽAJ

RASPRAVE I ČLANCI

<i>Ljubivoje AĆIMOVIĆ</i> , OEBS na početku XXI veka – mesto, uloga i dometi	7
<i>Predrag SIMIĆ</i> , Svetska politika, globalizacija i kriza	24
<i>Dragan JOVAŠEVIĆ</i> , Međunarodno krivično pravo – između prava i politike	42
<i>Slobodan CVETANOVIĆ i Vladimir NEDIĆ</i> , Analiza inovacionih performansi zemalja Zapadnog Balkana i izabranih ekonomija Evropske unije	68
<i>Oliver Aleksandar ANDONOV</i> , Očuvanje i realizacija nacionalnih interesa i bezbednosna politika Evropske unije	85
PRIKAZI KNJIGA	111

INTERNATIONAL PROBLEMS

A JOURNAL PUBLISHED BY THE INSTITUTE OF INTERNATIONAL
POLITICS AND ECONOMICS

VOL. LXV

BELGRADE

No. 1/2013

CONTENTS

ARTICLES

<i>Ljubivoje AĆIMOVIĆ</i> , OSCE in Early 21 st Century: the Place, Role and Scope	7
<i>Predrag SIMIĆ</i> , World Politics, Globalization and the Crisis	24
<i>Dragan JOVAŠEVIĆ</i> , International Criminal Law – between Law and Politics	42
<i>Slobodan CVETANOVIĆ i Vladimir NEDIĆ</i> , An Analysis of Innovation Performance of the Western Balkan Countries and the EU Selective Economies Group	68
<i>Oliver Aleksandar ANDONOV</i> , Maintenance and Achievement of National Interests and Security Policy of European Union	85
BOOK REVIEWS	111

Ljubivoje AĆIMOVIĆ

UDK: 327“20“

Bibliid 0025-855565(2013)

Vol. LXV, br. 1, str. 7–23

Izvorni naučni rad

Januar 2013.

DOI: 10.2298/MEDJP1301007A

OEBS NA POČETKU XXI VEKA – MESTO, ULOGA I DOMETI¹

APSTRAKT

Autor se najpre bavi nastankom i razvojem Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi upoređujući osnovne karakteristike OEBS s karakteristikama organizacije koja mu je prethodila – KEBS. Iza toga sledi analitički prikaz aktivnosti OEBS/KEBS tokom devedesetih godina 20. veka koje su grupisane u sledeće tri oblasti: institucionalno ustrojstvo Organizacije, normativna i programska aktivnost, kao i operativna i aktivnost vezana za oblast implementacije. Autor analizira Povelju o bezbednosti u Evropi usvojenoj na sastanku na vrhu OEBS-a u Istanbulu 1999. U poslednjem delu autor projektuje kako će se OEBS dalje razvijati i kakvu ulogu će igrati na polju bezbednosti i saradnje u evro-atlantskom regionu i ističe da će OEBS verovatno zadržati svoju sadašnju ulogu, značaj i strukturu aktivnosti, osim ukoliko se nešto neočekivano ne dogodi u sferi međunarodnih odnosa.

Gljučne reči: Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju, mesto, uloga i dometi, normativne i programske aktivnosti, Povelja za bezbednost u Evropi.

Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS) je nastala na temeljima i u sledstvu Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi (KEBS), održane u Helsinkiju 1975. godine, s tim što ona predstavlja u suštini novu međunarodnu instituciju, a ne samo modifikovanu prethodnicu sličnog naziva.

---

¹ Objavljujemo posthumno poslednji rad dr Ljubivoja Aćimovića, naučnog savetnika u Institutu za međunarodnu politiku i privredu, koji je prvobitno publikovan u našem časopisu u broju 3, 2000. godine. Naš kolega je preminuo 1. januara 2013. godine.

KEBS je istorijski pripadao epohi hladnog rata i predstavlja specifičnu pojavu tog razdoblja, a iznedrio ga je početkom sedamdesetih godina proces detanta, čiji je on bio ne samo integralni deo, već i instrument ostvarenja njegovog osnovnog cilja – prevazilaženje blokovske podeljenosti i konfrontacije, kao i konsolidacije mira i stabilnosti na tlu Evrope. Drugim rečima, istorijska funkcija KEBS je bila doprinos realizaciji procesa detanta, što je i izričito rečeno kako u uvodnim konsideracijama Finalnog akta Helsinške konferencije, tako i u uvodnim odredbama njegovog prvog poglavlja o bezbednosti, gde se ističe najpre rešenost učesnika Helsinške konferencije “da prošire, prodube i učine neprekidnim i trajnim proces detanta”, kao i njihova umerenost “u potrebu ulaganja napora da detant postane kako postojan tako i životno sve sposobniji i sveobuhvatniji proces, univerzalan po dometu”.²

Za sagledavanje mogućeg razvoja i uloge Organizacije za bezbednost i saradnju u Evropi u godinama koje dolaze celishodno je imati u vidu *genezu i dosadašnju evoluciju* ove međunarodne organizacije, kao i osnovne aktuelne tendencije u razvoju međunarodnih odnosa, koje naznačuju verovatni kontekst u kome će delovati OEBS u sledećim godinama.

Od Helsinkija 1975. do Pariza 1990. godine KEBS se u osnovi nije menjao, s tim što je svaki od tri sastanka u okviru njegovog kontinuiteta (Follow-up) ipak dao određeni doprinos njegovom unapređenju. Tako je beogradski sastanak KEBS, 1977–78, postavio osnove i proceduralne standarde kontinuiteta tog multilateralnog poduhvata, koji su dosledno primenjivani sve do Pariskog sastanka 1990. godine; sledeći Madridski sastanak 1980–83. godine doneo je odluku o sazivanju Štokholmske konferencije o merama za jačanje poverenja i bezbednosti i razoružanju (1984–1986), a čiji su rezultati predstavljali prodor na planu mera za jačanje poverenja u odnosu na helsinški Finalni akt; Bečki sastanak, 1986–89. godine, je ostvario određeni prodor u oblasti ljudskih prava, uvodeći u ovu oblast kontrolni implementacioni mehanizam pod nazivom “Ljudska dimenzija KEBS”. Svi ovi momenti, međutim, nisu menjali nijednu suštinsku karakteristiku KEBS-a, uključujući njegov neinstitucionalizovani vid delovanja.

Sa prestankom hladnog rata i nestankom blokovskog sistema međunarodnih odnosa 1989–90. godine situacija se iz temelja promenila: nestao je međunarodni ambijent u kome je KEBS nastao i vršio svoju istorijsku funkciju; proces detanta, čiji je on bio sastavni deo i aktivni činilac, realizovan je u potpunosti upravo prestankom hladnog rata i blokovske podeljenosti Evrope, a time su zapravo bili ostvareni suštinski cilj i uloga KEBS-a.

---

2 Conference on Security and Cooperation in Europe – Final Act, Helsinki 1975, pp. 75,77.

U tom novom međunarodnom ambijentu sve evropske države, SAD i Kanada orijentišu se na KEBS kao okvir i načelnu platformu za novo sveevropsko okupljanje u cilju konsolidacije novonastalog stanja, jačanja mira i stabilnosti, unapređenja demokratije i ljudskih prava i razvoja kooperativnih međunarodnih odnosa u Evropi. To htenje, kao zajednici imenitelj interesa unutar datih posebnosti i razlika, izraženo je u Pariskoj povelji za novu Evropu, usvojenoj na samitu u Parizu 21. novembra 1990. godine. Tom prilikom je, *via facti*, u suštini prestao da postoji helsinski KEBS i otvorena nova era sveevropskog okupljanja – najpre pod prvobitnim nazivom, a od januara 1995. godine pod nazivom Organizacija za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS).

Transformirani KEBS, tj. OEBS se po svemu bitno razlikuje od ranijeg, helsinškog KEBS-a: po svome mestu i ulozi u evropskim odnosima, po svom karakteru, konstitucionalnoj strukturi, predmetu i načinu delovanja – upravo po svemu.

Pre svega, kada je u pitanju njegova esencijalna funkcija danas, to više nije unapređenje procesa detanta u Evropi (koji je ostvaren), već usmeravanje i upravljanje procesom demokratskog preobražaja ranijih socijalističkih društava Istočne i Jugoistočne Evrope i regionalna stabilizacija. Njegovi ciljevi, definisani u Pariskoj povelji za novu Evropu i kasnijim osnovnim dokumentima, sada su: demokratija, vladavina prava, Ljudska prava, ekonomska sloboda i jednaka bezbednost za sve države članice.

Na načelnom planu reafirmisani su deset principa iz Helsinkog Finalnog akta, a neki novi principi nisu unošeni ni u Parisku povelju, ni u druge, kasnije usvojene bazične dokumente ove organizacije, ali su zato koncepti demokratije, vladavine prava, ekonomske slobode, odnosno tržišne privrede i socijalne pravde dati ne samo kao ciljne, već i kao načelno-vrednosne kategorije.

Bitnu, kvalitativnu promenu, svakako predstavlja institucionalizaciji KEBS/OEBS. U Parizu 1990. godine učinjeni su samo prvi koraci, ali su oni predstavljali prekretnicu i jasnu orijentaciju u tron pogledu, da bi, zatim, u toku sledeće četiri godine, pre svega na sastancima na vrhu u Helsinkija 1992. i zatim Budimpešti 1994. godine taj proces u suštini bio zaokružen i doveden trenutno do kraja. Osnovne promene koje su učinjene na liniji institucionalizacije KEBS-a su sledeće: uvedena je redovnost održavanja glavnih sastanaka KEBS/OEBS i tim sastancima dat je karakter organa KEBS/OEBS, sa hijerarhijskim međuodnosom nadležnosti: sastanci na vrhu, ministarski sastanci, sastanci visokih funkcionera i Stalni savet OEBS-a; uz ovu vertikalnu nadležnost dolazi i paralelan Forum za bezbednosnu saradnju kao specijalizovano telo za vojne aspekte bezbednosti, kao i Parlamentarna skupština OEBS-a, sa svojim posebnim statusom i misijom. Pored

toga ustanovljen je niz operativnih i administrativnih tela i funkcija, kao što su Predsedavajući OEBS-a (sa posebnim operativnim ovlašćenjima), Generalni sekretar (sa Sekretarijatom), Centar za sprečavanje konflikata, Ured za demokratske institucije i ljudska prava, Visoki komesar za nacionalne manjine, predstavnik OEBS-a za slobodu medija, Sud za mirenje i arbitražu pri OEBS-u, kao i druge ad hoc specijalne misije i grupe.³

Zatim, KEBS je originalno počivao na određenoj pregovaračkoj ravnoteži, doduše prevashodno blokovskog karaktera, koja je obezbeđivala kompromisno usaglašavanje stavova između država članica dva bloka, a u okviru toga je i grupa neutralnih i nesvrstanih zemalja nalazila prostor za delovanje i zaštitu svojih interesa. Tako su zaključci, odnosno zaključni dokumenti sastanaka KEBS-a odražavali neku vrstu zajedničkog imenitelja interesa i htenja svih država učesnica. Ovo utoliko više što se odlučivalo konsenzusom bez ijednog izuzetka. Sada te i takve ravnoteže objektivno više nema, a pravilo konsenzusa ima izuzetke.

OEBS se značajno razlikuje od KEBS-a i u pogledu članstva - umesto ranijih 35 država učesnica sada ova nova organizacija, kao rezultat raspada SSSR-a i SFR Jugoslavije i razjedinjenja Čehoslovačke, ima 55 država članica. Osim toga u sastavu OEBS-a nalazi se pet srednjoazijskih i tri zakavkaske suverene države, pored evropskih država, SAD i Kanade.

Nadležnosti OEBS-a su znatno proširene i kvalitativno promenjene. Dok je shodno slovu i duhu Finalnog akta, sve do pariskog samita KEBS-a bio nadležan samo za načelna pitanja i opšta rešenja, sada je ovlašćen da se, pored opštih pitanja, bavi i konkretnim slučajevima u vezi sa primenom njegovih načela i standarda, kao što su razne krizne situacije i zaštita ljudskih prava i osnovnih sloboda. Druga značajna novina je i ustanovljenje široke nadležnosti OEBS-a u pogledu unutrašnjeg stanja u državama članicama. Ne samo što su Pariskom poveljom i kasnijim bazičnim aktima proklamovane opšte smernice i standardi u oblasti društveno-ekonomskog i političkog uređenja država članica (politički pluralizam, parlamentarna demokratija, vladavina prava, tržišna privreda, privatna inicijativa), već se u praksi organi OEBS-a sasvim konkretno

---

3 Osnovna institucionalna rešenja su usvajana u sledećim zaključnim dokumentima KEBS: Charter of Paris for a New Europe – Paris 1990; Decisions of the Prague Council Meeting, January 1992; CSCE Helsinki Document – “Challenges of Change” – Helsinki 1992; Decisions of the Stockholm Council Meeting – Stockholm, December 1992; Decisions of the Rome Council Meeting – Rome, December 1993; i CSCE Budapest Document 1994: “Towards a Genuine Partnership in a New Era”; kao i usvojeni ‘Istanbul Summit Declaration’ i “Charter for European Security”, Istanbul 1999.

bave implementacijom tih odredbi. U tom smislu su ustanovljena i neka specijalizovana stalna i *ad hoc* tela, kao što su Biro za demokratske institucije i ljudska prava, Visoki komesar za nacionalne manjine, Dugoročna misija za Kosovo, Vojvodinu i Sandžak (1992) i dve kasnije Misije za Kosovo, kao i druge misije OEBS-a u pojedinim državama članicama.

Ova retrospekcija transformacije KEBS - OEBS nije sama sebi cilj, već treba da posluži oceni da li su izvršene promene dovoljne i adekvatne novim uslovima i potrebama posthladnoratovske Evrope, kao i da naznači moguću ulogu i pravac delovanja OEBS-a u narednom periodu, početkom XXI veka. No, za ovu ocenu potrebno je da se sagleda i OEBS na delu, tj. kako ova nova sveevropska (i više od toga) organizacija funkcioniše u praksi, da bi se dobila što približnija projekcija njenog budućeg delovanja i uloge u regionu.

Aktivnost KEBS /OEBS može se analitički razložiti u tri grupe:

(1) sopstvena institucionalna izgradnja, (2) normativno-programatska aktivnost i (3) operativno-implementaciona aktivnost. Osnovni sadržaj i rezultati na ovim planovima bili bi, u najkraćem, sledeći.

Na *institucionalnom planu*, kao što je ovde ranije već navedeno, osnovni rezultati su realizovani pre svega u zaključnim dokumentima sastanaka na vrhu KEBS/OEBS u Parizu 1990, Helsinkiju 1992. i Budimpešti 1994. godine.⁴ Osim toga i ministarski sastanci (Ministarski savet) ponekad su donosili odluke ove vrste, kao što je to bio slučaj sa odlukom o ustanovljenju funkcije Generalnog sekretara na ministarskom sastanku u Stokholmu 1992. godine, i odlukom o stvaranju Stalnog saveta na ministarskom sastanku u Rimu 1993. godine. U svakom slučaju, institucionalna izgradnja predstavljala je značajnu preokupaciju KEBS/OEBS u minuloj dekadi i tu se čak delimično i lutalo u traženju pravih rešenja, kao što je to bio slučaj sa Stalnim savetom, Centrom za sprečavanje sukoba, Biroom za demokratske institucije i ljudska prava (prvobitno Biro za slobodne izbore) i Sekretarijatom. No, u svakom slučaju, može se reći da je taj posao ne samo zaokružen već je i stvoreni sistem u praksi uhodan.

Na *normativno programatskom planu* takođe su osnovni akti sadržani u zaključnim dokumentima sastanaka na vrhu KEBS/OEBS, čiji naslovi već odražavaju donekle i njihova osnovna obeležja, odnosno idejne akcente: Pariska

---

4 Sastanak na vrhu u Lisabonu 1996. godine nije doneo nikakve inovacije na ovom planu, a sastanak u Istanbulu usvojio je samo neke manje značajne, kao što su odluke o ustanovljenju Operativnog centra u okviru Centra za prevenciju sukoba i Koordinatora za ekonomska i ekoloska pitanja.

povelja za novu Evropu (1990); Izazovi promene – Helsinški dokument 1992; Istinsko partnerstvo u novoj eri – Budimpeštanski dokument 1994; Povelja za evropsku bezbednost – Istambulski samit 1999.⁵

Osim ovih zaključnih dokumenata sastanaka na vrhu, inovacije na ovom, normativno-programatskom planu, sadržani su i u nekim drugim dokumentima kao što su dokumenti o merama za jačanje poverenja i bezbednosti usvojeni na specijalizovanim sastancima KEBS/OEBS u Beču 1990, 1992, 1994. i 1999. godine, zatim, Završni dokument druge faze Konferencije o ljudskoj dimenziji KEBS-a, održane u Kopenhagenu juna 1990. godine, kao i četiri dokumenta Foruma za bezbednosnu saradnju usvojena novembra 1993. godine u sklopu Programa za neposrednu akciju, i dokument o Principima neširenja nuklearnog, hemijskog i biološkog oružja, usvojen 1994. godine, kao potpora primeni postojećih međunarodnih sporazuma u toj oblasti.

Kada je u pitanju *operativno-implementaciona aktivnost* mora se konstatovati da je ona bila vrlo širokog raspona. Tu se po značaju i opsegu pre svega izdvajaju aktivnosti na licu mesta (field activities), ali i redovno praćenje od strane Stalnog saveta kako ovih aktivnosti tako i drugih pitanja koja su na dnevnom redu OEBS-a, naročito razne krizne situacije. Implementacijom se bave i posebni sastanci sazvani u tu svrhu (uključujući pre svega redovni godišnji sastanak za ocenu implementacije u oblasti rada Foruma za bezbednosnu saradnju - Annual Implementation Assessment) i dr.

Aktivnosti na licu mesta se ostvaruju pod opštim nazivom misije OEBS-a, ali se one u mnogo čemu međusobno i razlikuju. Pre svega različite su vrste zadataka koje im se poveravaju, zatim dužina trajanja misije, veličina odnosno brojnost učesnika i nazivi.

Sto se tiče samih naziva, ove aktivnosti, odnosno akcije na terenu se najčešće nazivaju upravo misijama (na primer, Misija u Hrvatskoj, Misija u Bosni i Hercegovini, Misija na Kosovu, Misija u Gruziji itd.). Zatim imamo “Centar” (u Alma Ati – Kazahstan; Ashabadu – Turkmenistan; Biskeku – Kirgistan); “Ured za vezu u Centralnoj Aziji” (u Taškentu – Uzbekistan) ili samo “Ured” (u Bakuu – Azarbejdžan i Jerevanu – Jermenija); “Grupa za pripomoć” (Čečenija – Rusija); “Savetodavna i nadzorna grupa” (Belorusija) i “Prisustvo” (“Presence” u Albaniji). Osim toga i sam naziv misija se ponekad kvalifikuje kao što je to slučaj sa Misijom dugog trajanja za Kosovo, Sandžak i Vojvodinu iz 1992–93. godine i tzv. “Spillover Mission” (prevencija prekograničnog širenja sukoba) u Makedoniji. Najzad, tu

---

5 Zaključni dokument lisabonskog samita nije doneo nista supstancijalno novo ni na ovom planu.

dolaze i lični predstavnici predsedavajućeg OEBS-a (na primer, misija Felipe Gonzalesa u SR Jugoslaviji 1996. i misija austrijskog kancelara Vranickog u Albaniji 1997. godine).

Mandati i sadržaji rada misija na licu mesta često su višestruki, ali se, u celini uzev, mogu razlikovati sledeći osnovni zadaci pojedinih misija: prvo, pomoć u rešavanju kriza i konflikata bilo unutar, bilo između država članica, vršeci funkciju dobrih usluga i koncilijacije (na primer, misije u Gruziji, Čečeniji, Moldaviji i Litvaniji); drugo, pomoć u izgradnji demokratskih institucija u sklopu procesa tranzicije (Belorusija, Gruzija, Hrvatska, Albanija); treće, kompleksna implementacija pojedinih međunarodnih akata (Dejtonski sporazum o mini u Bosni i Hercegovini iz 1995. godine, rezolucije Saveta bezbednosti UN o Kosovu 1160, 1199, 1244); četvrto, zaštita i unapređenje ljudskih prava, posebno nacionalnih manjina i izbeglica (Hrvatska, Ukrajina); peto, saradnja sa OEBS-om i sveukupna njegova podrška demokratskoj izgradnji (Kazahstan, Tadjikistan Kirgistan, Uzbekistan, Turkmenistan); šesto, parlamentarni i lokalni izbori – pomoć u organizaciji i nadzor (Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Albanija), kao i opšte praćenje izbora preko posmatračkih misija u državama članicama OEBS-a.

Misije OEBS-a su različitog obima i po tom osnovu se administrativno pravi razlika između onih običnih (manjih) i velikih misija. Ova razlika se najbolje uočava u finansijskim pokazateljima, tako što je u budžetu OEBS-a za 2000. godinu, na primer, za tri velike misije (Hrvatska, Bosna i Hercegovina i Kosovo) predviđeno cca. 150 miliona evra,⁶ a za svih ostalih osamnaest misija cca. 14 miliona evra.⁷

Broj članova misija na licu mesta, kao i članova posmatračkih misija na izborima, jasno ilustruje zamašan obim ovih aktivnosti: u preko dvadeset stacioniranih misija OEBS-a u 1999. godini bilo je preko 1000 članova (i taj broj se stalno povećava),⁸ a na izborima u 11 država članica bilo je više od 1900 posmatrača.⁹ Koliko značajno mesto ove aktivnosti imaju u radu OEBS-a vidi se i iz podatka da u budžetu OEBS-a za 2000. godinu u ukupnoj sumi od 191.026.600 evra na troškove misije na licu mesta otpada preko 165 miliona evra.

---

6 Za misiju u Hrvatskoj cca. 22 miliona evra; za misiju u BiH cca. 41 milion i za misiju na Kosovu cca. 88 miliona evra.

7 Year 2000 Budget P. C. DEC/331, 15 December 1999, Annex 1.

8 OSCE News Letter, November/December 1999, p. 13.

9 ODIHR, Semi-annual Report, Autumn 1999, p. 5.

Najzad, intenzitet i dinamiku operativno-implementacionog rada OEBS-a pokazuje i činjenica da je u toku 1999. godine održano 110 sastanaka raznih tela OEBS-a, od čega 59 sastanaka Stalnog saveta i 35 sastanaka Foruma za bezbednosnu saradnju.¹⁰ Brojnost ovih sastanaka je relevantna sa stanovišta ostvarivanja odluka i funkcija OEBS-a, jer se ta tela prevashodno time i bave.

Ilustrovanjem širine implementacione aktivnosti organa OEBS-a ne dokazuje se, razume se, i njena uspešnost. To je posebna tema, mada se ovde može pre svega konstatovati da, kao i obično, efekat uglavnom nije proporcionalan uloženom radu. Ipak, ta aktivnost i sama za sebe ima svoju vrednost, naročito na dugoročnijem planu. Redovno okupljanje ovog sveevropskog plenuma (na raznim nivoima i planovima, ali uvek u plenarnom sastavu) i preduzimanje brojnih akcija ne samo što stvara pozitivnu atmosferu saradnje, već predstavlja i potku kontinuiranog kontakta i komunikacije unutar celog ovog proširenog geopolitičkog regiona (“Od Vankuvera do Vladivostoka”).

Ako bi se htelo da se u najkraćem iskaze osnovni *sveukupni učinak OEBS-a u minuloj dekadi njegovog postojanja i rada* onda se tu izdvajaju pre svega sledeći vidovi njegovog delovanja: prvo, široka mreža aktivnosti na licu mesta – ad hoc i dugoročne misije (najvećim delom sa mandatom regulisanja kriza i pružanja pomoći u izgradnji demokratskih institucija) – i sveobuhvatna praksa slanja posmatrača na izbore, kao i pomoć u njihovom organizovanju u pojedinim zemljama (pre svega onim u tranziciji); drugo, uspešna implementacija CSBMs i njihovo stalno unapređivanje (četiri dokumenta – 1990, 1992, 1994. i 1999. godine), kao i početak rada na merama kontrole naoružanja i razoružanja; treće, dva posebno zamašna i kompleksna angažmana u implementaciji određenih aspekata međunarodne intervencije u Bosni i Hercegovini i na Kosovu, a na osnovu mandata dobijenih spolja – Dejtonskim sporazumom (1995) i Rezolucijom Saveta bezbednosti UN 1244 (1999); i najzad, implementacija tzv. ljudske dimenzije OEBS-a, uključujući položaj nacionalnih manjina.

Iako, kao što je ovde već pomenuto, OEBS nije mesto gde se donose ključne odluke (glavni punktovi takvog odlučivanja su Evropska unija, Kontakt grupa, Grupa G-8, NATO, Savet bezbednosti UN) i mada je njegov učinak delimično ispod očekivanog (na primer u Bosni i Hercegovini i još više na Kosovu), ipak OEBS predstavlja značajan činilac posthladnoratovske ere međunarodnih odnosa. Njega ne treba ni preceniti, ali ni potceniti. U celini uzev, njegov

---

10 OSCE, Summary of Meetings, Decisions, Missions and Documents, January to December 1999, Volume VI.

politički značaj u poređenju sa KEBS-om je relativno manji, ali je njegova praktična upotrebljivost znatno veća. Taj instrumentalno-operativni aspekt OEBS-a predstavlja njegovu dominantnu karakteristiku i verovatno će se u tom pravcu i dalje razvijati.

Dalji razvoj i uloga OEBS-a zavisice, pre svega, i sasvim prirodno od razvoja međunarodnog ambijenta u kome ova organizacija deluje, tj. stanja međunarodnih odnosa u ovom regionu. Taj razvoj može osnažiti dosadašnju evoluciju OEBS-a i uticati da on zadrži svoje do sada stečene karakteristike i ulogu u evropskim poslovima kao sveobuhvatni pregovaračko-konsultativni okvir, načelna platforma i mehanizam regionalne bezbednosti i saradnje. U tom pogledu naročito je značajno kako će se razvijati proces proširenja i jačanja dve specifične i (svaka na svoj način) moćne uže regionalne organizacije – Evropska unija i NATO. U načelu one su otvorene za pristup svima iz ovog regiona pod određenim uslovima i proces njihove ekspanzije je već u toku. To znaci da bi, teorijski gledano, u bližoj ili daljoj budućnosti one mogle da obuhvate praktično sve zemlje evro-atlantskog prostora (sto, ipak, nema mnogo izgleda, svakako ne u dogledno vreme). Ovakav razvoj bi mogao da oslabi, a u svakom slučaju modifikuje, ulogu i karakter OEBS-a. Njegova sekundarna uloga u ključnim odlukama bila bi još izraženija, a primarna nadležnost još više svedena na pitanja od relativno manjeg značaja.

Uticao pomenutih regionalnih organizacija na razvoj OEBS-a ne odnosi se samo na njihovu prostornu ekspanziju, već i na suštinske aspekte njihovog delovanja i angažovanja u bitnim pitanjima bezbednosti i saradnje u evro-atlantskom regionu. Drugim rečima, čak i bez proširenja njihovog članstva, Evropska unija i NATO, evolucijom svoje funkcionalne sadržine i politike, mogu u raznim pravcima da utiču na ulogu i značaj, karakter i domete delovanja OEBS-a. Pritom, ne bi trebalo zanemariti ni konkurentnu ulogu Saveta Evrope u oblasti ljudskih prava.

Međutim, kad se radi o međunarodnom ambijentu OEBS-a, poseban značaj ima pitanje položaja Rusije u tom sklopu, zavisno od njenog razvoja i politike, s jedne strane, i politike Zapada u celini i posebno prema njoj, s druge strane. Posthladnoratovski KEBS, odnosno OEBS, ima specifično izraženu tu rusku dimenziju u smislu obezbeđenja institucionalnog rešenja u pogledu mesta Rusije u tzv. novoj evropskoj arhitekturi. Preokupacije u tom pravcu su prisutne od prvih dana nakon pada Berlinskog zida i to na obe strane – Rusije i Zapada, s tim što je Rusija nastojala da OEBS dobije primarnu ulogu i značaj, dok je Zapad, nasuprot tome, nastojao i uspeo da OEBS dobije mesto i funkciju upravo onakvu kakvu u praksi sada ima, kao što je napred izloženo. Svi ruski pokušaji

završili su se (za sada) na tome da je na poslednjem samitu OEBS-a u Istanbulu (1999) usvojena Povelja za evropsku bezbednost, kojom je Zapad nastojao da stvori privid jačanja mesta i uloge OEBS-a u sistemu evropskih odnosa i time ublaži nezadovoljstvo Rusa.

Upravo iz tih razloga celishodno je malo detaljnije razmotriti pomenuti dokument – Povelju o evropskoj bezbednosti, kako bi se ne samo dobila jasnija slika o ovom poduhvatu, već i određene indikacije o trenutno izraženim tendencijama u razvoju OEBS-a u neposrednoj budućnosti.

III

Kao što je upravo pomenuto, usvajanje *Povelje za evropsku bezbednost* ima svoju karakterističnu predistoriju. Radi se, naime, pre svega o tome da pobude inicijatora akcije za usvajanje ove Povelje nisu prevashodno bile njihova želja da se time doprinese jačanju evropske bezbednosti, već ublažavanje nezadovoljstva Rusije otporom Zapada da izađe u susret njenim ranijim višestrukim pokušajima da se KEBS/OEBS transformiše u organizaciju višeg ranga i potencijala.

Naime, Rusija je, suočena sa realnom perspektivom sirenja NATO-a na Istok i usvajanjem njegovog novog strateskog koncepta (1991), izašla u toku 1993-1994. godine sa vise predloga o reformi KEBS-a,¹¹ koji, međutim, nisu bili prihvatljivi za većinu država članica. Radi se o predlozima koji su išli za tim da se KEBS transformiše u međunarodnu organizaciju *stricto sensu*, zasnovanu na pravno obavezujućoj povelji i na celu koje bi bilo telo po uzoru na Savet bezbednosti UN. Ta organizacija, s obzirom na svoj status regionalnog aranžmana iz Glave VIII Povelje UN, postala bi ne samo prioritetni bezbednosni instrument, već i dominantni koordinirajući faktor svih drugih bezbednosnih institucija na evro-atlantskom prostoru.

Za zapadne zemlje, pre svega, to je bilo neprihvatljivo, ali se ovi ruski predlozi nisu mogli ni potpuno ignorisati. Iz tih razloga su na inicijativu ovih, zapadnih zemalja na Budimpeštanskom samitu decembra 1994. godine donete odluke: prvo, da se KEBS preimenuje u Organizaciju za bezbednost i saradnju u Evropi (OEBS); drugo, da se njeni organi preimenuju u Ministarski savet, Visi savet i Stalni savet¹² i treće, da se otvori široka rasprava o “Modelu zajedničke i sveobuhvatne bezbednosti za Evropu za XXI stoleće”, a u cilju izgradnje

---

11 CSCE/FSC/SC, of 28 October 1993; DOC. 433 of 23. June 1994; DOC. 621 of 30. August 1994; DOC. 645 of 2. September 1994.

12 Budapest Document, 1994, para. 1,16,17,18,19 and 29 of Chapter I.

koncepta bezbednosti za sledeći vek.¹³ Iz istih pobuda predlog je pod uticajem Zapada upućen na proceduralni sporovozni kolosek – radnoj grupi, koja je pripremila seminar na tu temu septembra 1995, pa Višem savetu OEBS-a, zatim je obrazovan specijalni Komitet za bezbednosni model pod okriljem Stalnog saveta OEBS-a, zatim novi seminari i opet, 1996. godine, razmatranje u okviru Komiteta za bezbednosni model i u nekim drugim telima. Na Lisabonskom samitu OEBS-a (decembra 1996), nakon dosta konfuzne rasprave, države učesnice su u posebnoj deklaraciji izrazile spremnost da razmatraju izradu jedne povelje o evropskoj bezbednosti,¹⁴ koja bi sadržavala odredbe ojačanju OEBS-a i njegove uloge, kao i smernice za saradnju između OEBS-a i drugih organizacija za bezbednost u Evropi. Najznačajniji doprinos Lisabonskog samita bilo je formalno definisanje ovog budućeg dokumenta kao Povelje i okvirno naznačenje njegove osnovne sadržine.

Tek od sastanka Ministarskog saveta OEBS-a u Kopenhagenu 1997. godine ceo ovaj poduhvat dobio je ozbiljan, dinamičan tok, koji je očigledno vodio određenom rezultatu.

Povelja za evropsku bezbednost je tematski podeljena na pet poglavlja:

I Naši zajednički izazovi; II Naši zajednički osnovi; III Naš zajednički odgovor; IV Naši zajednički instrumenti; V Naši partneri za saradnju; i u prilogu Povelja sadrži još Platformu za kooperativnu saradnju (odnosi se na saradnju OEBS-a s drugim regionalnim organizacijama, kao i sa UN).

U celini uzev, u tekstu Povelje ima relativno malo novih stvari, a pogotovo nema nekakvih posebno značajnih inovacija. U tom pogledu ispred nje su i Pariska povelja za novu Evropu (1990) i Helsinški dokument (1992). Uostalom, s obzirom na sva objektivna ograničenja i već ostvarenu institucionalnu evoluciju i normativnu elaboraciju nije se ni moglo mnogo više očekivati.

Govoreći o *zajedničkim izazovima*, u Povelji se kaže da su države članice OEBS-a suočene sa novim rizicima i izazovima, s tim što pretnje njihovoj bezbednosti mogu da proističu kako iz unutrašnjih, tako i iz međunarodnih sukoba. Novi izazovi se vide u međunarodnom terorizmu, violentnom ekstremizmu, organizovanom kriminalu, prometu droge i nekontrolisanom širenju malog vatrenog oružja i naoružanja. Isto tako, i ekonomski problemi i

13 Budapest Document, 1994, Chapter VII.

14 Lisbon OSCE Summit Declaration on a Common and Comprehensive Security Model for Europe for the Twenty-First Century.

degradacija čovekove prirodne sredine mogu imati ozbiljne implikacije po bezbednost u regionu.

Kao što se vidi, od svega ovoga zapaženiju novinu predstavlja jedino izričito uvrstavanje unutrašnjih sukoba u moguće izvore opasnosti, što implicira i njihovo adekvatno kontrolisanje i suzbijanje.

Kada je reč o *zajedničkim osnovima*, tu nema, sasvim razumljivo, ničeg posebno novog (tu su, pre svega, Povelja UN, Helsinški finalni akt, Pariska povelja itd.). Pada u oči naglašavanje statusa OEBS-a kao regionalnog aranžmana po Glavi VIII Povelje UN i kao primarne organizacije za mirno rešavanje sporova i ključnog instrumenta za sprečavanje sukoba, upravljanje krizama i postkonfliktnu rehabilitaciju u regionu. Karakteristično je da je ovde u Povelji apostrofirano pravo svake države da bira i menja svoje bezbednosne aranžmane, uključujući ugovore o savezu, što je prvi put ponovo uneto u jedan dokument KEBS/OEBS posle Helsinške konferencije 1975, u čijem Finalnom aktu (prvi princip Deklaracije) postoji slična odredba. Prvopomenuta odredba o ključnoj ulozi OEBS-a u slučajevima sukoba i kriza u regionu po svemu ide u prilog ruskoj zainteresovanosti za primat ove sveevropske organizacije, dok je druga odredba u vezi s ugovorima o savezu svakako uneta po želji, tj. u interesu SAD, a u perspektivi daljeg širenja NATO-a.

U okviru tematike zajedničkog odgovora, koja je dosta elaborirana, uređenje i unapređenje odnosa saradnje sa relevantnim organizacijama u regionu jedan je od najvažnijih zadataka koje Povelja stavlja pred članstvo, posebno razrađenim u Platformi za kooperativnu bezbednost (koja je data u prilogu Povelje). Platforma ima svoj načelni deo i deo o modalitetima saradnje. U načelnom delu najvažniji je stav kojim se predviđa stavljanje na raspolaganje OEBS-u institucionalnih resursa relevantnih međunarodnih organizacija i ustanova, naročito u slučajevima sprečavanja sukoba i upravljanja krizama. Što se tiče modaliteta saradnje sa drugim međunarodnim organizacijama i institucijama, tu se navode kao mehanizmi saradnje koje treba dalje razvijati: redovni kontakti i sastanci, stalan okvir za dijalog, oficiri za vezu, razmena predstavnika i dr.

Na ovu temu zajedničkog odgovora Povelja se zatim bavi i pitanjima solidarnosti i partnerstva, bez novih, posebno značajnih, poenti. Jedino se može konstatovati da se i ovde uzima u obzir i unutrašnja komponenta, tako što se izražava spremnost za pomoć u slučaju nereda i bezakonja u nekoj od država članica.

Ovome zatim sledi tzv. ljudska dimenzija, gde je svakako najznačajniji deo teksta o preuzimanju obaveza država članica da se suprotstave svakoj pretnji

bezbednosti koja proističe iz povrede ljudskih prava i osnovnih sloboda, gde se, pored standardnih zaštićenih sloboda, navodi i zaštita od netolerancije, agresivnog nacionalizma, rasizma, šovinizma, ksenofobije i antisemitizma. Uvrščivanje ovih negativnih manifestacija nije nova stvar u dokumentima KEBS/OEBS, još od Pariske povelje 1990, ali je ovde novo to što se one navode kao mogući izvori pretnji bezbednosti kojima su države članice dužne da se suprotstave.

U sledećim delovima ovog poglavlja posvećenog zajedničkom odgovoru, novim rizicima i izazovima elaborirane su vojno-politička dimenzija tog odgovora, zatim njegova ekonomska i ekološka dimenzija i najzad vladavina prava i borba protiv korupcije. Ovde nema ničeg posebno novog na sta bi trebalo ukazati, jedino je interesantna činjenica da je poseban značaj pridat korupciji, za koju se kaže da predstavlja veliku opasnost zajedničkim vrednostima OEBS-a i da rađa nestabilnost i pogađa mnoge aspekte bezbednosne, ekonomske i ljudske dimenzije. Države članice se obavezuju da pojačaju svoje napore u borbi protiv korupcije i uslova koji joj pogoduju.

U poglavlju o *zajedničkim instrumentima* za ostvarivanje usvojenih zadataka, koje je takođe relativno sire razrađeno, Povelja ističe šest osnovnih vidova aktivnosti OEBS-a.

To je, najpre, *dijalog* koji treba još više unaprediti i razviti. Pod ovim dijalogom se podrazumevaju već primenjene forme aktivnosti, kao što su upućivanje raznih savetodavnih i ekspertskih delegacija pojedinih institucija OEBS-a (samostalno ili u saradnji s drugim relevantnim međunarodnim organizacijama) i ličnih izaslanika predsedavajućeg OEBS-a; održavanje sastanaka predstavnika OEBS-a i država u pitanju u vezi s ispunjavanjem njihovih obaveza; organizovanje obrazovnih programa radi poboljšanja standarda i prakse u oblasti ljudskih prava; razmatranje (ne)poštovanja obaveza OEBS-a na revizionim sastancima i konferencijama, specijalnim sastancima Stalnog saveta, itd.

Operacije na licu mesta - kao što su pružanje pomoći i saveta, posmatranje izvršenja obaveza OEBS-a, pomoć u organizaciji i nadgledanje izbora, podrška vladavini prava i demokratskim institucijama, pomoć u mirnom rešavanju sukoba itd. – već se uveliko praktikuju u delovanju OEBS-a, a Povelja ih samo rekapitulira, naglašava njihov poseban značaj i dosadašnju uspešnost, te nalaze njihovo dalje razvijanje i unapređenje.

U cilju omogućavanja brzog delovanja na planu civilne i policijske stručne pomoći Povelja predviđa stvaranje posebnog mehanizma pod nazivom Timovi za brzu stručnu pomoć i saradnju (Rapid Expert Assistance and Cooperation Teams – REACT), koji bi bili na raspolaganju OEBS-u i omogućili mu da pruži

brzu stručnu pomoć prilikom sprečavanja konflikata, upravljanja krizama i postkonfliktnoj rehabilitaciji.

Takođe je odlučeno da se u okviru Centra za sprečavanje sukoba formira Operacioni centar, sa malobrojnim osobljem, čiji bi zadatak bio da planira i razmešta operacije na licu mesta. Svrha stvaranja tog Centra bi bila da delovanje OEBS-a u operacijama na licu mesta učini još ekspeditivnijim i efikasnijim.

OEBS je, naročito posle Dejtonskog sporazuma, razvio dosta značajnu aktivnost u pružanju pomoći u instruiranju lokalnih kadrova u policijskom domenu. Polazeći od tih iskustava i rezultata Povelja upravo ističe, kao jedan od instrumenata delovanja OEBS-a aktivnosti na policijskom planu - i to njegove obe osnovne komponente: nadzor nad radom lokalnih policijskih snaga u datim situacijama i obuku policijskih kadrova.

Mirovne operacije su sledeća aktivnost u funkciji ostvarivanja ciljeva OEBS-a koja do sada nije poprimila značajnije razmere. Stoga se u Povelji izražava zelja i rešenost država članica da OEBS pojača svoju ulogu i razvije siru aktivnost na polju mirovnih operacija.

Sud za concilijaciju i arbitražu, ustanovljen Štokholmskom konvencijom iz 1992. godine, nažalost, do sada u praksi nije bio korišćen od strane država članica i Povelji je preostalo samo to da stimulira strane ugovornice da u slučaju međusobnih sporova koriste ovaj mehanizam, kao i da apeluje na one države članice koje mu još nisu pristupile da to učine.

Sve u svemu, Povelja za evropsku bezbednost, usvojena na Istambulskom samitu OEBS-a, predstavlja prevashodno rekapitulaciju dosadašnjih ostvarenja u evoluciji ove organizacije i njihovu reafirmaciju, kao i impuls njihovom daljem unapređenju, uz izvestan broj inovacija na institucionalnom i metodološkom planu.

Kako se i u samom uvodnom delu Povelje navodi, te osnovne inovacije su, da ponovimo: prvo, usvajanje Platforme za kooperativnu bezbednost; drugo, razvoj uloge OEBS-a u mirovnim operacijama; treće, stvaranje mehanizma REACT – timova eksperata za stručnu pomoć i posebno pomoć u civilnim operacijama na licu mesta većih razmera; četvrto, proširenje i dalje unapređenje sposobnosti OEBS-a za obavljanje aktivnosti u policijskom domenu u cilju pomoći da se obezbedi vladavina prava; peto, uspostavljanje Operacionog centra u svrhu planiranja i izvođenja operacija na licu mesta; i šesto, jačanje procesa konsultacija u okviru OEBS-a stvaranjem Pripremnog komiteta pod okriljem Stalnog saveta. Redosled izloženih inovacija uglavnom odražava i njihov relativni značaj za unapređenje rada i razvoj uloge OEBS-a.

Konačno, Povelja za evropsku bezbednost objektivno nije ni imala mogućnosti za neke dalekosežnije zahvate. Značaj njenog donošenja je u stvari bio preuveličan iz ranije navedenih taktičko-političkih razloga, a višegodišnje bavljenje njenom izradom je doprinelo stvaranju preteranih očekivanja. Povelja jeste jedan korak napred u razvoju OEBS-a, ali ne i fundamentalni prodor u novi kvalitet, kao što je to bila Pariska povelja za novu Evropu 1990, pa i Helsinški dokument 1992. godine. OEBS već raspolaže dovoljnim kako normativnim tako i organizacionim instrumentarijom za vršenje svoje funkcije.

IV

Zaključno viđenje daljeg razvoja i uloge OEBS-a na planu bezbednosti i saradnje u evro-atlantskom regionu uglavnom proizilazi već iz prethodnog izlaganja. Naime, posto nema osnova za pretpostavku o nekim bitnijim promenama u međunarodnim odnosima u ovom (evro-atlantskom) regionu u narednih (bar) desetak godina, može se očekivati da će OEBS uglavnom zadržati sadašnju ulogu i značaj u datim uslovima. Drugim rečima, ključne odluke će se i dalje donositi izvan OEBS-a, dok će on ostati na nivou rešavanja sukoba i kriza manjeg intenziteta, a svakako će se nastaviti njegova instrumentalna funkcija u realizaciji određenih aspekata pojedinih eksternih bazičnih aranžmana i odluka, kao što su Dejtonski sporazum i Rezolucija Saveta bezbednosti 1244 o Kosovu.

Isto tako će geopolitičko težište operativnog angažovanja OEBS-a biti i dalje na prostoru Balkana i bivšeg Sovjetskog Saveza, a u vezi sa pitanjima izgradnje demokratskih institucija, zaštite ljudskih prava i upravljanja krizama. Ovo istovremeno implicira značajno razvijanje aktivnosti na licu mesta (field activities) i u narednim godinama. Uporedo s ovim ostaće kao vazna komponenta aktivnosti OEBS-a područje vojnih aspekata bezbednosti u Evropi i to, pored već tradicionalno OEBS-u svojstvenih mera za jačanje poverenja i bezbednosti, gde su već postignuti značajni dometi (upravo u devedesetim godinama), trebalo bi očekivati i postepeni razvoj pregovora u oblasti kontrole naoružanja, odnosno razoružanja. Na planu mera za jačanje poverenja i bezbednosti, pak, težište će biti na implementaciji usvojenog, uz minimalne inovacije, s obzirom na do sada ostvareni veoma obiman i sveobuhvatan korpus ovih mera. Što se tiče mera kontrole naoružanja i razoružanja tu će se po svoj prilici uglavnom ostati na nivou ostvarenog koji su potpisale trideset država ugovornica CFE prilikom samita OEBS-a u Istanbulu, novembra 1999. godine. Međutim, trebalo bi ipak očekivati izvesnu dogradnju na dva koloseka: prvo, uključivanje u ovaj aranžman i svih

ostalih (osim mini-država) članica OEBS-a;¹⁵ i drugo, sprovođenje u život člana V Aneksa 1-b Dejtonskog sporazuma o merama kontrole naoružanja “u cilju uspostavljanja regionalne ravnoteže na prostoru bivše Jugoslavije i oko nje” (o čemu je staranje povereno upravo OEBS-u i već su u tom pogledu učinjeni preliminarni koraci).

Na normativno-programatskom planu takođe ne bi trebalo očekivati neke značajnije zahvate, jer je tu za sada, po našem mišljenju, dovoljno pokriveno sve iz domena OEBS-a: politički i vojni aspekti bezbednosti; ljudska prava (uključujući tzv. ljudsku dimenziju OEBS-a i nacionalne manjine); prevencija sukoba, upravljanje krizama i postkonfliktna rehabilitacija; mirno rešavanje sporova; saradnja na ekonomskom polju (skromnih razmera ali i skromnih mogućnosti s obzirom na specifične okolnosti u regionu - uporedno delovanje u ovoj oblasti Evropske unije i Ekonomske komisije UN za Evropu). U vezi sa ovom ekonomskom problematikom valja napomenuti da je bar na deliberativnom planu situacija nešto poboljšana od stvaranja Ekonomskog foruma 1992. odnosno 1993. godine i uvođenja funkcije koordinatora za ekonomske i ekološke aktivnosti u okviru sekretarijata 1996. godine. Ostaje, međutim, oblast ekologije gde postoje ozbiljne potrebe za delovanjem, a angažovanost OEBS-a je nesumnjivo nedovoljna.

Ni na institucionalnom planu ne bi trebalo očekivati neke veće inovacije. Institucionalna struktura OEBS-a može se smatrati uglavnom kompletiranom za dogledno vreme. To potvrđuje i činjenica da su na Istambulskom samitu OEBS-a 1999. godine – i pored nastojanja da se i u tom pogledu postigne nešto značajnije – unete u stvari minimalne novine, relativno skromnijeg dometa.

Sve u svemu, u narednom periodu, bar za sledećih desetak godina, treba računati sa OEBS-om ovakvim kakav je – i po značaju i ulozi u Evropi i po karakteru i institucionalnoj strukturi, kao i po sadržaju i dometu njegovih akcionih zahvata. Ovim se, razume se, ne isključuje mogućnost trenutno nepredvidivih promenjenih međunarodnih okolnosti u evro-atlantskom regionu, koje bi mogle značajnije da utiču na OEBS. U svakom slučaju, iako nema primarnu ulogu u očuvanju mira i bezbednosti u Evropi. OEBS nesumnjivo ostaje značajan činilac međunarodnih odnosa u ovom regionu i to činilac sveevropskog karaktera.

---

15 Originalni ugovoro konvencionalnim oruzanim snagama u Evropi (CFE) iz 1990. godine zaključen je između članica tadašnja dva vojno-politička saveza (NATO – Varsavski ugovor), s tim što su po raspadu SSSR-a države sukcesori stupile na njegovo mesto i preuzele svoj relevantni deo obaveza.

*Aćimović Lj., OEBS na početku XXI veka, MP 1, 2013,
(str. 7–23)*

Dr Ljubivoje AĆIMOVIĆ

**OSCE IN EARLY 21ST CENTURY:
THE PLACE, ROLE AND SCOPE**

ABSTRACT

The author firstly deals with the genesis and evolution of the Organization for Security and Co-operation in Europe comparing the basic characteristics of OSCE with those of the previous CSCE. Then follows an analytical survey of the CSCE/OSCE activities in the 1990s, which are grouped into the following three fields: institutional build-up of the Organization, normative and programmatic activity as well as the operational and implementation activity. The author makes an analysis of the Charter for European Security adopted at 1999 OSCE Istanbul summit. The final part projects what further development and role of OSCE is likely to be in the field of security and co-operation in the Euro-Atlantic region, pointing out that in the foreseeable period OSCE will probably mainly retain its present role, significance and the structure of activities, unless some unexpected events occur in the sphere of international affairs.

Key words: Organization for Security and Co-operation in Europe, place, role and scope, normative and programmatic activity, Charter for European Security.

Predrag SIMIĆ¹

UDK:327:005.44](100)

Bibliid 0025-8555, 65(2013)

Vol. LXV, br. 1, str. 24-41

Izvorni naučni rad

Januar 2013.

DOI: 10.2298/MEDJP1301024S

SVETSKA POLITIKA, GLOBALIZACIJA I KRIZA

APSTRAKT

Globalizacija i svetska ekonomska kriza početkom XXI veka su doveli su do promene odnosa snaga između starih (declining powers) i novih industrijskih sila (emerging powers), jačanja multilateralizma u međunarodnim odnosima ali i do promene načina kako oni funkcionišu. Globalizacija je povećala i broj transnacionalnih problema (zaštita životne sredine, međunarodni saobraćaj i komunikacije, tokovi kapitala, energije, migracija i sl.) koji nalažu međunarodno angažovanje i ono što se označava kao „globalno upravljanje“ (global governance). Ovi trendovi, međutim, govore i da će međunarodni odnosi i svetska politika u XXI veku funkcionisati na način koji će se značajno razlikovati od bipolarnog i unipolarnog poretka koji su obeležili drugu polovinu XX veka.

Ključne reči: svetska politika, globalizacija, ekonomska kriza, životna sredina, bipolarni i unipolarni poredak.

Devetnaest godina posle sloma komunističkog bloka u Istočnoj Evropi zapadni svet se suočio s najvećom ekonomskom krizom posle 1929. godine koja je dovela u pitanje same temelje liberalnog kapitalizma. Slom nekadašnjeg Istočnog bloka došao je kao neizbežni ishod višedecenijske krize državnog socijalizma i ekonomskog poretka koji nije uspeo da odoli izazovu tzv. treće tehnološke revolucije i neoliberalne ideologije koje su pokrenule veliki talas globalizacije krajem XX veka. Finansijsku krizu koja je

---

1 Prof. dr Predrag Simić, redovni profesor, Fakultet političkih nauka, Univerzitet u Beogradu, E-mail adresa: predrag.simic@fjn.bg.ac.rs.

izbila u jesen 2008. u SAD i prelila se u Evropu u proleće 2009. godine bivši britanski premijer Gordon Braun je označio kao „prvu krizu globalizacije“ čije će posledice po svetsku privredu i politiku biti trajne i dublje od onih koje je imala Velika depresija 1929-1931. godine.² Kriza je već u prvom talasu (2008-2009) nanela svetskoj privredi štetu u visini od oko 10% svetskog bruto-proizvoda,³ pad vrednosti vodećih svetskih tržišta kapitala iznosio 30-70% dok je industrijska proizvodnja u prvom kvartalu 2009. godine opala u Sjedinjenim Državama 13%, u Japanu 38%, u Nemačkoj 20% i u Velikoj Britaniji 13%.⁴ Drugi talas krize, koji je u toku, najteže je pogodio Evropsku uniju preteći da dovede do sloma evrozone i evroa kao zajedničke evropske valute. To bi, verovatno, dovelo i do kraja evropske integracije u njenom današnjem obliku i pokrenulo lanac događaja u svetskoj privredi i politici čije bi posledice mogle nadmašiti posledice krize iz 1929. godine. Čak i Severnoatlantski pakt, koji je među glavnim zapadnim grupacijama naizgled najmanje pogođen krizom, na svom samitu održanom u Čikagu maja 2012. godine usvojio je koncept „pametne odbrane“ iza koga se krije namera Sjedinjenih Država da rasterete budžet dela vojnih izdataka i ravnomernije rasporede među saveznicima troškove zajedničke odbrane.

Kriza je koincidirala s promenom odnosa snaga među najrazvijenijim zemljama sveta. Kako primećuju pojedini autori, Sjedinjene Države su u ‚ratu protiv terora‘ napregnule svoju vojnu moć do krajnjih granica, kriza evrozone je EU i njene istočne susede stavila pred najveći izazov u istoriji evropske integracije, Japan se suočava s kombinovanim posledicama ekonomske krize i demografske implozije dok je uloga Kanade na međunarodnoj sceni danas manja nego što je to bila prethodnih nekoliko decenija: „Bez izuzetka, izgleda da su zemlje koje čine

---

2 „Otvaranje trgovine i stvaranje kompetitivnih tržišta doneli su veliki uspeh globalizacije, uključujući i globalni rast koji je oko milijardu ljudi izvukao iz krajnjeg siromaštva .. Iako se koristi od globalizacije nikako ne smeju potceniti, njih nije moguće očuvati ukoliko nismo spremni da se pozabavimo, na globalnom nivou, glavnim ekonomskim, demokratskim, društvenim i političkim slabostima globalizacije – i njene regulative – koji su došli do izražaja tokom nekoliko poslednjih godina koji je čine značajnijom od obične krize ili čak i od krize 1929-1931. godine; ovo je prva kriza globalizacije.“ Gordon Brown, *Beyond the Crash – Overcoming the First Crisis of Globalization*, Simon and Schuster, London 2010.

3 Robert Skidelsky, *The Future of Globalisation, Survival*, No. 3/2012, navedeno prema: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00396338.2012.690975>, September 31, 2012.

4 Randal Germain, *Financial order and world politics: crisis, change and continuity*, *International Affairs*, No. 4/2009, p. 673.

G-7 izgubile sposobnost da deluju i upravljaju svetskim poslovima“.⁵ Svetska finansijska kriza koja je pogodila razvijene zemlje Zapada do sada je uglavnom zaobišla Kinu i Indiju i novoindustrijalizovane zemlje Azije, Afrike i Latinske Amerike.⁶ Zahvaljujući novostečenoj ekonomskoj moći, novoindustrijalizovane zemlje, grupa BRIKS pre svega, posle 2008. godine su odigrale značajnu ulogu u naporima na stabilizaciji svetskih finansija i ublažavanju posledica krize na rast proizvodnje u svetu i to je značajno povećalo njihovu ulogu svetskim finansijama.

Dinamičan privredni razvoj doneo je i veći politički uticaj zemalja poput Brazila, Rusije, Indije, Kine i Južne Afrike (grupa BRIKS) dok ulogu Grupe sedam najrazvijenijih zemalja (G-7) sve više zamenjuje G-20 koja okuplja vodeće zemlje „prvog“ i „drugog“ sveta. Rastuća uloga ovih zemalja bila je vidljiva u ambicioznoj agendi samita G-20 koji je održan aprila 2009. godine u Londonu ali i u spremnosti SAD, Britanije i vodećih razvijenih zemalja da prihvate zemlje BRIKS kao partnera koji će odigrati važnu ulogu u rešavanju krize. „Početak XXI veka je ovim zemljama konačno doneo dinamičan privredni rast i reforme javnog sektora koji im omogućavaju da steknu atribut realne moći: njihove privrede su poletele, njihova trgovina vrtoglavo raste, njihove kompanije su postale globalne, njihove rezerve su učvršćene a njihove armije su postale bolje opremljene. Ukratko, dovoljno novih tržišnih i drugih privreda van G-7 je stasalo u odnosu na istorijski snažne zemlje da bi se opravdano moglo govoriti o novom i nastajućem međunarodnom odnosu snaga“, primetio je kanadski profesor Randal Germejn.⁷

Ukratko, globalizacija i kriza doveli su do promene odnosa snaga između starih (*declining powers*) i novih industrijskih sila (*emerging powers*), jačanja multilateralizma u međunarodnim odnosima ali i do promene načina kako oni funkcionišu. To se u ovom trenutku, između ostalog, vidi i u sporovima oko organizacije, reforme i načina funkcionisanja svetske organizacije. Na međunarodnoj sceni su se pojavili mnogobrojni transnacionalni akteri (transnacionalne banke, korporacije, interesne grupe) čija ekonomska moć i uticaj ponekad nadmašuju moć i uticaj mnogih država i koji svoje interese i odnose često ostvaruju direktnim vezama zaobilazeći države i njihovu spoljnu politiku i

---

5 Randal Germain, *Financial order and world politics: crisis, change and continuity*, op. cit., p. 683.

6 Pored Brazila, Rusije, Indije, Kine i Južnoafričke Republike u ovu grupu zemalja svrstavaju se i Meksiko, Australija, Argentina, Južna Koreja, Turska, Poljska i neke druge zemlje.

7 Randal Germain, *Financial order and world politics: crisis, change and continuity*, *International Affairs*, op. cit., p. 683.

diplomaciju. Globalizacija je povećala i broj transnacionalnih problema (zaštita životne sredine, međunarodni saobraćaj i komunikacije, tokovi kapitala, energije, migracija i sl.) koji nalažu međunarodno angažovanje i ono što se označava kao „globalno upravljanje“ (*global governance*). Iz toga se izvodi zaključak da klasične međunarodne odnose, odnosno „politiku među nacijama“ zamenjuju „svetska politika“ (*world politics*)⁸ i „megadiplomacija“ (*megadiplomacy*).⁹ Pored država, njihovi protagonisti su i novi transnacionalni akteri i neki autori zbog toga govore i novim oblicima međunarodnih subjekata kakva je, na primer, „transnacionalna država“.¹⁰ Prema drugima, tekuća kriza je pokazala upravo suprotno: da suverena država nije izgubila svoju ulogu i da su upravo države a ne nadnacionalne ili transnacionalne organizacije odgovorile na nju. Štaviše, i u Sjedinjenim Državama i u Evropi u novije vreme pojavio se trend osporavanja uloge novoindustrijalizovanih zemalja i njihovih međunarodnih grupacija kao i teze da one menjaju postojeću ravnotežu svetske politike i vodeću ulogu Zapada.¹¹ Ovi trendovi, međutim, govore i da će međunarodni odnosi i svetska politika u XXI veku funkcionisati na način koji će se značajno razlikovati od bipolarnog i unipolarnog poretka koji su obeležili drugu polovinu XX veka.

GLOBALIZACIJA I NEOLIBERALIZAM

Svetska finansijska kriza je označila kraj jednog dugog razvojnog ciklusa koji je počeo sedamdesetih godina značajnim tehnološkim inovacijama¹², promenom načina proizvodnje i snažnim rastom razvijenih zapadnih zemalja zasnovanom na novim tehnologijama i produbljanjem krize tzv. državnog socijalizma u Istočnom

---

8 Videti o tome: Čarls Kegli i Judžin Vitkof, *Svetska politika: trend i transformacija*, CSES i Diplomatska akademija, Beograd 2004; John Baylis and Steve Smith, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York 2001.

9 Videti: Parag Khanna, *How to Run the World: Charting a Course to the Next Renaissance*, Random House, New York 2011.

10 William Robinson, *Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in in a Transnational World*, John Hopkins University Press, Baltimore 2004. Robinsonov koncept „transnacionalne države“ naišao je, međutim, na vrlo oštru kritiku, naročito među neomarksistima.

11 Martin Wolf, *Does the BRICS Group Matter?*, Council fo Foreign Relations, march 2012, <http://www.cfr.org/diplomacy/does-the-brics-group-matter/p27802>. 15. novembar 2012; Ruchir Sharma, *Broken BRICS, Foreign Affairs*, November/December 2012.

12 SAD i druge zapadne zemlje su tokom Hladnog rata uložile ogromna sredstva u visokotehnološka istraživanja čiji su rezultati – poluprovodnici, digitalna tehnologija, nove telekomunikacione tehnologije, itd. – krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih

bloku.¹³ Na talasu tzv. treće tehnološke revolucije liberalne ideje Adama Smita i Dejvida Rikarda su doživele renesansu u delima Milтона Fridmana, Fridriha fon Hajeka i drugih teoretičara neoliberalizma. Ubrzo su na ovim temeljima nastali i novi neokonzervativni politički projekti poput „tačerizma“ u Velikoj Britaniji i „reganomike“ u Sjedinjenim Državama koji su otvorili novu i poslednju etapu poluvekovnog nadmetanja kapitalizma i komunizma. Hladni rat je završen 1989–1991. padom Berlinskog zida, raspuštanjem Istočnog bloka i nestankom Sovjetskog Saveza. U oduševljenju koje su ovi događaji izazvali na Zapadu činilo se da je globalizacija utemeljena na neoliberalnoj doktrini univerzalni odgovor na sve probleme savremenog sveta.

Robert Skidelski o tome kaže: „Globalizaciju su njeni najvatreniji pobornici videli kao celovit odgovor na probleme međunarodnog poretka. Bio je to izraz verovanja, koje je sticalo sve više pristalica posle osamdesetih godina, da su tržišta bila ili mogu biti učinjena perfektno efikasnim ukoliko vlade prestanu da se u njih mešaju. Dolaskom na vlast Margaret Tačer i Ronalda Regana 1979. i 1980. godine, finansijska i druga tržišta su deregulisana, porezi smanjeni, sindikati učutkani a međunarodne institucije razvlašćene. Međutim, vlade se nisu potpuno povukle. Glavna institucionalna inovacija tih godina bilo je stvaranje Svetske trgovinske organizacije 1995. godine čiji cilj je bio da uspostavi i nametne pravila trgovine i kazni prekršiioce. To je, u suštini, bio sistem koji se srušio 2008. godine.“¹⁴

Neoliberali su verovali da globalizacija nudi odgovore ne samo na pitanja razvijenog svetskog Severa nego i siromašnog Juga. Po njihovom shvatanju, slobodna trgovina podstiče privredni rast, privredni rast smanjuje siromaštvo i socijalne razlike a društveno blagostanje vodi širenju političkih sloboda i

---

počeli da ulaze u komercijalnu primenu. Time počinje razvojni proces koji je tada označen kao „Revolucija mikroprocesora“ ili „Treća tehnološka revolucija“. Na temelju ovih tehnologija nastali su personalni računari, mobilni telefoni, Internet i drugi proizvodi koji su obeležili svet na kraju XX veka.

- 13 Ove promene omogućili su detant i popuštanje između SAD i SSSR posle završetka rata u Vijetnamu i potpisivanja tzv. Šangajskog kominikea između SAD i NR Kine. Rezultat je bilo sazivanje Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi (KEBS) koja je uspešno završena potpisivanjem Helsinškog akta 1975. godine. Iako je Hladni rat obnovljen posle sovjetske invazije Avganistana, ove promene su bile nepovratne. To će se videti u otporu Nemaca i drugih Evropljana s obe strane Berlinskog zida pokušaju SAD i SSSR da instaliraju rakete srednjeg dometa u Evropi ali i u širenju ideje o ljudskim pravima i demokratskim oblicima vlasti.

- 14 Robert Skidelsky, *The Future of Globalisation, Survival*, op. cit., p. 12.

demokratskih oblika vlasti. Liberalna doktrina demokratskog mira uči da „demokratije ne ratuju“ (barem ne međusobno) što znači da bi prosperitet i demokratija vodili miroljubivim međunarodnim odnosima i onome što je Frensis Fukujama označio kao „kraj istorije“. Liberali još od kraja XIX veka veruju da između naprednih zemalja ne postoje sporovi koji bi mogli izazvati oružane sukobe dok njihova demokratska kultura i institucije otežavaju odluke o primeni sile i ratu. Štaviše, ove zemlje se često okupljaju u tzv. bezbednosnim zajednicama poput NATO-a i Evropske unije čije članice se odriču upotrebe sile u međusobnim odnosima. Američki predsednik Džordž Buš stariji verovatno je upravo to imao u vidu kada je na ispraćaju američkih vojnika koji su išli u Zalivski rat 1991. godine poručio da će se oni boriti ne samo za slobodu Kuvajta nego i za novi svetski poredak.¹⁵

U osnovi, to je značilo povratak izvornim načelima Povelje UN i upravo to je bio cilj novog generalnog sekretara UN, Butrosa-Butrosa Galija, koji je u izveštaju Savetu bezbednosti pod naslovom *Agenda za mir; Preventivna diplomatija, stvaranje mira i očuvanje mira* izneo jedan takav program. Između ostalog, u njemu je zapisao: „poslednjih meseci poraslo je uverenje među velikim i malim narodima da se ponovo otvorila mogućnost da se ostvare veliki ciljevi Povelje – Ujedinjene nacije koje će biti sposobne da očuvaju međunarodni mir i bezbednost, garantuju prava i ljudske slobode i da promovišu, prema slovu Povelje, društveni napredak i bolje standarde života u većoj slobodi“. Ova mogućnost ne sme biti propuštena. Organizacija nikada više ne sme biti sputana kao što je bila u eri koja je iza nas“.¹⁶ Ubrzo se pokazalo da svet posle Hladnog rata neće biti ni miran ni bezbedan¹⁷ i UN su bile prinuđene da pošalju više desetina mirovnih misija širom sveta testirajući do krajnjih granica sposobnost svetske organizacije i njenih članica da ponesu teret mnogobrojnih mirovnih operacija.

---

15 „Ovo je istorijski trenutak. Mi smo prošle godine ostvarili veliki napredak privodeći kraju dugu epohu sukoba i rata. Mi pred sobom imamo mogućnost da stvorimo za nas i za buduće generacije novi svetski poredak – svet u kome će vladavina prava, a ne pravo džungle, upravljati ponašanjem naroda. Ukoliko budemo uspešni – a bićemo – imaćemo realnu priliku u tom novom svetskom poretku, poretku u kome će verodostojne Ujedinjene nacije moći da sprovedu svoju ulogu čuvara mira ostvarujući obećanja i viziju osnivača UN.“ *President George Bush Announcing the War Against Iraq*, navedeno prema: <http://www.historyplace.com/speeches/bush-war.htm>, September 31, 2012.

16 Navedeno prema: http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf, 31. septembar 2012.

17 U izveštaju Međunarodne radne grupe za budućnost UN iz 1995. zabeleženo je da je posle 1989. godine u svetu bilo gotovo 100 oružanih sukoba. Najveći broj među njima bili su unutrašnji sukobi. Videti: *The United Nations in its Second Half Century*, Ford Foundation, New York 1995.

Još veći izazov su doneli američki neokonzervativci koji su devedesetih imali snažne pozicije u Kongresu i Senatu i nisu bili spremni da prate generalnog sekretara u pokušaju reforme svetske organizacije. Galijevim reformama UN otvoreno se suprotstavio Džesi Helms, predsednik Spoljnopolitičkog komiteta američkog Senata, tvrdeći da su one uzurpirale moć svojih članica i ugrozile interese SAD.¹⁸ Kongres je blokirao američke kotizacije svetskoj organizaciji, Helms je zapretio da će SAD napustiti Ujedinjene nacije a Vašington je stavio veto na reizbor Butrosa-Butrosa Galija na položaj generalnog sekretara čime je ova epizoda bila završena. Time je otvoren put američkim neokonzervativcima koji su, polazeći od teze američkog profesora Charlesa Krauthamera o „unipolarnom momentu“ u međunarodnim odnosima posle sloma SSSR i Istočnog bloka¹⁹ razvili tezu o „unipolarnom svetu“ u kome će Sjedinjene Države imati ulogu hegemonu kao „imperija vrednosti“. Američki unilateralizam u međunarodnim odnosima doživeo je zenit posle terorističkih napada na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine za vreme drugog mandata predsednika Džordža Buša mlađeg.²⁰

Posle ovih napada predsednik Buš je objavio „rat protiv terora“ koji je mobilisao ogromne vojne, ekonomske i finansijske resurse SAD i savezničkih država do granice koja je izazvala podele unutar Severnoatlantskog pakta.²¹ Iza vojnih intervencija na Balkanu, Avganistanu i Iraku stajalo je uverenje neokonzervativaca da širenje zapadnih vrednosti čini Zapad bezbednijim. Stare

---

18 „Onako kako danas rade Ujedinjene nacije ne zaslužuju dalju američku podršku. Njihova birokratija buja, njihovi troškovi vrtoglavo rastu a njihova misija se stalno širi izvan njihovog mandata – i izvan njihovih mogućnosti. Još gore, s neprekidnim rastom obima i domašaja njihovih aktivnosti Ujedinjene nacije se pretvaraju od organizacije suverenih naroda u kvazi suverenu instituciju. Ova transformacija predstavlja očiglednu pretnju nacionalnim interesima SAD ... Takva situacija je neodrživa. Ujedinjenim nacijama je potreban radikalni remont. Uprkos tome, generalni sekretar Butros-Butros Gali je ignorisao brojna upozorenja i tvrdoglavno odbija reformu koja se tiče bitnih stvari. Štaviše, Butros Gali nastavlja snažnu kampanju u prilog onome što naziva ‚opunomoćivanje‘ UN. On je uzeo u zaštitu naraslu birokratiju dok su broj i priroda mirovnih operacija nabujali tokom njegovog mandata. On zahteva stvaranje stajaće vojske UN i ovlašćenja da ubira direktne poreze UN.“ Jesse Helms, *Saving the U.N.: A Challenge to the Next Secretary-General*, *Foreign Affairs*, Septembar/October 1996, Quoted after: <http://www.foreignaffairs.com/articles/52425/jesse-helms/saving-the-un-a-challenge-to-the-next-secretary-general>, 31. septembar 2012.

19 Charles Krauthamer, *Unipolar Moment*, *Foreign Affairs*, No. 1/1991, pp. 23-33.

20 Videti o tome: Francis Fukuyama, *After the Neocons: America at the Crossroads*, Profile Books, London 2006.

21 Kolebanje Francuske i Nemačke da se pridruže ratu protiv režima Sadama Huseina u Iraku navelo je američkog sekretara za odbranu Donalda Ramsfelda da saveznike podeli na „staru“ i „novu Evropu“.

ideje oca liberalnog internacionalizma, američkog predsednika Vudro Vilsona („rat da bi se okončali svi ratovi“ i „učiniti svet bezbednim za demokratiju“) imale su neočekivane posledice u promenjenom kontekstu početka XXI veka. Kritičari takvog stava primećuju: „Zbog pogrešnog uverenja da je zapadna demokratija ‚prirodni‘ oblik vladavine i pravljenjem površnih poređenja s uspehom silom nametnog demokratskog poretka u posleratnoj Nemačkoj i Japanu, (Toni) Bler i tadašnji predsednik Džordž Buš potpuno su potcenili teškoće u instaliranju demokratije u društvima u kojima ne postoje zapadne ustavne tradicije. Irak i Avganistan su aktuelni plodovi njihovih napora.“²² Skidelski ističe da je liberalni internacionalizam zapao u protivurečnost: „Gde je nema, demokratiju treba uvesti silom. Liberalni internacionalizam stoga nudi ‚rat da bi se okončali ratovi‘. Ova teza je testirana do uništenja u Iranu i Avganistanu.“²³ Ne bi trebalo izgubiti iz vida i da su ratovi u Avganistanu i Iraku bili ratovi koji nisu finansirani iz budžeta nego zaduživanjem američke vlade na finansijskim tržištima i tek će istorija pokazati da li su i u kojoj meri uticali na rast finansijskih špekulacija i bujanje berzanskih „mehura“ čije pucanje je izazvalo svetsku finansijsku krizu u oktobru 2008. godine.

GLOBALIZACIJA I GLOBALNO UPRAVLJANJE

U senci burnih političkih zbivanja na međunarodnoj sceni tokom devedesetih godina XX veka ostali su razvojni procesi koje je globalizacija pokrenula u Trećem svetu. Razvoj telekomunikacija, saobraćaja i svetske trgovine izveli su na svetsku scenu prve novoindustrijalizovane zemlje, tzv. četiri azijska tigra (Južna Koreja, Tajvan, Hong Kong i Singapur) koji su, slično Japanu šezdesetih godina XX veka, brzo apsorbovali nove tehnologije i uveli ih u komercijalnu primenu.²⁴ Pojava „superkompetitivnih konkurenata“ u liku Japana i azijskih „tigrova“ izazvala je pravu uzbunu u Evropi sredinom osamdesetih godina. Komisija EZ i njen tadašnji predsednik Žak Delor su sproveli duboke reforme Zajednice (tzv. Jedinstveni evropski akt i Bela knjiga) čiji je cilj bio da osposobe Evropu da odgovori konkurenciji s Dalekog istoka. Iako su ove mere dale rezultate evropska privreda je, slično američkoj, problem nekonkurentnosti sve više rešavala delokalizacijom proizvodnje u region Azije i Pacifika. Uspeh kineskih reformi krajem XX veka je ubrzao ovaj proces i

---

22 Robert Skidelsky, *The Future of Globalisation, Survival*, op. cit., p. 18.

23 Ibid., p. 18.

24 Oslanjajući se na tehnologiju prve generacije IBM personalnih računara koja nije bila zaštićena pravima industrijske svojine, „četiri tigra“ su preplavili svet njihovim jeftinim replikama i doveli do prave revolucije na tržištu mikror računara.

narednih decenija veliku delovu realnog sektora privrede iz SAD i Evrope preseljeni su na Daleki istok.²⁵

Neoliberali u tome nisu videli ništa loše i deregulacijom privrede i društva su ih i podsticali. Štaviše, smatralo se da delokalizacija prljavih, radno-intenzivnih i energetski-intenzivnih industrijskih grana omogućava razvijenim zapadnim zemljama da se usmere na visokotehnoške grane, sektor usluga i finansija, unaprede kvalitet života i uživaju „dividende globalizacije“. Regulatorna uloga je prepuštena tržištu i njegovim zakonitostima a jedine krupne promene događale su se u sferi globalnog upravljanja gde je trebalo izgraditi set institucija i pravila, odnosno, režima koji bi olakšali funkcionisanje globalizovanog sveta. Pošto je u tom pogledu postajala visoka saglasnost među privredno vodećim zemljama sveta jedine razlike su se mogle primetiti između radikalnih neoliberala koji su odbacivali bilo kakvu ozbiljniju regulaciju svetskih tržišta i socijaldemokrata koji su se brinuli zbog socijalnih posledica njihovog delovanja.

Bruto domaći proizvod SAD, EU i BRIC (trilioni US \$, cene iz 2010)

Sjedinjene Države	14.57
Evropska unija	16.24
BRIC	11.22

Izvor: Svetska banka 2012.

Radnici i njihovi sindikati u razvijenim zemljama mogli su samo da konstatuju gubitak stotina hiljada i miliona radnih mesta i opadanje prosečnih zarada zbog delokalizacije čitavih industrijskih grana. Posledica je bio ogroman rast trgovinskih suficita i deviznih rezervi Kine i još veći rast spoljnog duga Sjedinjenih Država. Razlog zbog koga tržišni zakoni nisu doveli do pada vrednosti dolara i uravnoteženja trgovinskih bilansa krio se u činjenici da je dolar i dalje vodeća svetska rezervna valuta, tj. da su SAD mogle da nastave da

25 Videti o tome: Predrag Simić, *Socijalizam i modernizacija u NR Kini 1978-1988*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1989.

troše iznad svojih mogućnosti. Suprotno verovanju neoliberala da slobodno tržište donosi svima koristi, od devedesetih godina XX veka postalo je očigledno da Kina i druge novoindustrijalizovane zemlje postaju glavni dobitnici globalizacije na račun starih industrijskih sila sveta.

Globalizacija je prethodnih tridesetak godina menjala međunarodni poredak i na manje dramatičan ali trajan način otvarajući područje odnosa među novim transnacionalnim akterima (multinacionalne korporacije, banke, mediji, NGO i dr.) koje je sve više izmicalo tradicionalnim „međunarodnim“ (tj. međudržavnim) odnosima. Potreba za nadnacionalnom koordinacijom i upravljanjem mnogim ekonomskim, političkim i drugim aktivnostima stvorila je potpuno novu oblast međunarodnih odnosa koja je označena kao „globalno upravljanje“ (*global governance*). Iako je pojam i danas nedovoljno objašnjen i predmet je kontroverznih i ideološki obojenih interpretacija mnogi stručnjaci govore o globalnom upravljanju „kao o konceptualnoj referentnoj tački u svom bavljenju svetskom politikom. Njihove analize obično obuhvataju različite fenomene kao što su globalni društveni pokreti, građansko društvo, aktivnosti međunarodnih organizacija, promenljiva regulatorna sposobnost država, privatne organizacije, javno-privatne mreže, transnacionalno utvrđivanje pravila i oblici privatnog autoriteta“.²⁶ Ukratko, klasične škole međunarodnih odnosa koje počivaju na shvatanju međunarodne politike kao „politike među narodima“ (Hans Morgentau) nemaju u vidokrugu transnacionalne aktere. Na talasu globalizacije mnogi od njih, poput međunarodnih nevladininih organizacija (NVO), transnacionalnih korporacija (TNC) i međunarodnih „trustova mozgova“ (*think-tanks*), dobili su veliki uticaj u „svetskoj politici“.

Međunarodni uticaj novih društvenih pokreta i transnacionalnih NVO postao je vidljiv već u završnici Hladnog rata kada je detant među supersilama stvorio prostor za njihovo delovanje. Već početkom sedamdesetih godina XX veka na međunarodnoj sceni su delovali snažni mirovni i antinuklearni pokreti kojima su se u to vreme pridružili i prvi ekološki, odnosno pokreti „zelenih“.²⁷ Potpisivanje Završnog akta iz Helsinkija 1975. godine, kratkotrajno popuštanje napetosti u svetu tokom sedamdesetih godina XX veka i promene u politici SAD pogodovali su širenju pokreta za ljudska prava i nacionalnih pokreta, pre

---

26 Klaus Dingworth and Phillipp Pattberg, *Global Governance as a Perspektive on World Politics*, *Global Governance*, No. 12/2006, p. 189.

27 Na njihovu pojavu u to vreme velikog uticaja imalo je objavljivanje izveštaja tzv. Rimskog kluba koji su uticali na sazrevanje svesti o negativnom uticaju tehnološkog razvoja na čovekovu okolinu.

svega u Istočnom bloku ali i u svetu. Snaga ovih pokreta u Evropi naročito će se osetiti kada je, posle sovjetske invazije u Avganistanu, došlo do novog zaoštavanja u odnosima supersila. Iako je težište njihovog pritiska bio tadašnji Istočni blok promene su se osetile širom Evrope dajući novu ulogu Evropskoj zajednici kao „prvoj civilnoj supersili“.

Napredak globalizacije tokom osamdesetih godina povećavao je ulogu transnacionalnih subjekata, u prvom redu transnacionalnih korporacija, transnacionalnih banaka i drugih aktera čija ekonomska moć je premašila ekonomsku moć velikog broja malih i srednjih država.²⁸ Srazmerno ekonomskoj moći povećavao se i njihov politički uticaj na svetskoj sceni vršeći pritisak na vlade i međunarodne organizacije u pravcu liberalizacije svetske trgovine i uklanjanja drugih barijera njihovom poslovanju. Čarls Kegli je tim povodom primetio: „...izbledele granice između unutrašnjih i spoljnih poslova jačaju političku ulogu koju MNC (multinacionalne korporacije) neizbežno imaju kao nedržavni akteri na raskršću spoljne i unutrašnje politike. Može se očekivati da će simbolična invazija nacionalnih granica od strane MNC izazvati gnev mnogih lokalnih nacionalista koji će strahovati od gubitka prihoda, radnih mesta i kontrole u korist stranih korporativnih interesa. Pošto multinacionalke često donose odluke na koje državne vođe imaju malo uticaja (kao što su investicione odluke) rastući uticaj MNC naizgled vodi eroziji glavnog organizacionog načela svetskog sistema – da samo države mogu biti suverene. Ogromni finansijski resursi MNC često su mnogo veći nego što pokazuju zvanične statistike i tu se krije razlog zbog čega mnoge države strahuju da MNC, koje insistiraju na međunarodnoj saradnji, nagrizaju njihov suverenitet. Zapravo, države u određenim oblastima *odista* gube kontrolu nad nacionalnim privredama tempom kojim se MNC međusobno spajaju i prestaju da budu vezane za bilo koju državu ili region“.²⁹ Razvoj globalizacije povećao je uticaj i drugih transnacionalnih nedržavnih aktera kao što su međunarodni mediji, trustovi mozgova, verske organizacije pa čak i radikalni verski pokreti i terorističke grupe poput Al Kaide.

U takvim okolnostima krajem XX i početkom XXI veka dolazi i do pojave novih oblika interesnog povezivanja različitih nedržavnih aktera svetske politike. Primer ove vrste su tzv. grupe za promociju odrađenih pitanja (*Issue advocacy groups*) koje se stvaraju u cilju vršenja uticaja radi ostvarivanja različitih političkih, ekonomskih, ekoloških i drugih ciljeva u svetskim

---

28 Videti o tome: Čarls Kegli i Judžin Vitkof, *Svetska politika*, op. cit., str. 270-272.

29 Charles W. Kegley, *World Politics: Trend and Transformation*, Cengage Learning, Belmont 2009, pp. 180–181.

razmerama poput Grinpisa, Amnesti internešenel, Doktori bez granica i sl. Mnogi analitičari u njima vide zametak tzv. međunarodnog civilnog društva koje vodi difuziji političke moći izvan centralnih vlada država i u velikoj meri izmiče tradicionalnim međunarodnim odnosima. Trebalo bi, ipak, primetiti da odnos državnih vlada i međunarodnih nevladinih organizacija nije uvek recipročan i da su vlade uticajnih država često u poziciji da manipulišu međunarodnim NGOs u cilju klasičnih državnih interesa. U celini, moglo bi se zaključiti da je globalizacija ozbiljno dovela u pitanje klasično shvatanje državnog suvereniteta kao i pravila ponašanja država u svetskoj politici.

ZAKLJUČAK

Neoliberalni model globalizacije ponekad se vidi kao „najnoviji pokušaj da se stvori svetski poredak bez svetske vlade“.³⁰ Svetska ekonomska kriza koja je počela 2008. godine pokazala je granice aktuelnog talasa globalizacije i otvorila novu debatu o budućnosti međunarodnog ekonomskog i političkog poretka. Glavni tema u ovoj debati je uvođenje neke vrste „svetske ekonomske vlade“ (Gordon Braun), odnosno, novih oblika globalnog regulisanja monetarnih, finansijskih i privrednih tokovima u svetu koje bi sprečio duboke poremećaje u svetskoj privredi kakve je donela aktuelna kriza. Ova debata je, u osnovi, podelila „globaliste“ i „suverniste“ među kojima prvi zagovaraju jačanje uloge Ujedinjenih nacija u ekonomskoj sferi dok drugi zagovaraju liderstvo vodećih ekonomskih i političkih sila kao stabilizatora svetskih privrednih tokova.

Prva grupa odgovor na izazove globalizacije i sve snažnijeg uticaja nedržavnih transnacionalnih aktera je pokušaj da se *global governance* definiše kao politički koncept koji bi trebalo da ponudi odgovor na pitanje kako države mogu odgovoriti na akutne svetske probleme. Neki autori stoga globalno upravljanje vide kao koncept koji obuhvata nastojanja da se na globalnom nivou ponudi odgovor na gubitak kontrole i uravnoteže nekontrolisani procesi globalizacije. Komisija za globalno upravljanje, osnovana 1992. godine uz podršku tadašnjeg generalnog sekretara UN, Butrosa Butrosa Galija, u svom izveštaju pod naslovom „Naše globalno susedstvo“ (1995) zauzela je aktivistički stav pozivajući na reformu UN koja bi povećala njihovu moć. Globalno upravljanje u ovom izveštaju je definisano na sledeći način: „Upravljanje (*governance*) je zbir mnogobrojnih načina na koje pojedinci i institucije, javne ili privatne, upravljaju svojim zajedničkim poslovima. To je

---

30 Robert Skidelsky, *The Future of Globalisation ...*, op. cit., p 18.

neprekidni proces kojim se sukobljeni ili različiti interesi mogu uskladiti i preduzeti zajednička akcija. Ono obuhvata formalne institucije i režime ovlašćene da nametnu sprovođenje kao i neformalne aranžmane oko kojih su se ljudi ili institucije saglasili da su u njihovom interesu“.³¹

Iako je izveštaj komisije je izazvao žestoke reakcije zagovornika očuvanja državnog suvereniteta o kojima je već bilo reči, njen „poziv na akciju“ dobio je novi značaj izbijanjem svetske ekonomske krize. Komisija je zauzela stav da je za kvalitet globalnog upravljanja bitno da „globalna građanska etika prožima aktivnosti unutar globalnog susedstva i da je vođstvo prihvatilo tu etiku“. Polazeći od njega, Komisija je predložila program reformi UN u oblasti globalne bezbednosti, strukture UN i vladavine prava koji zahteva veću saradnju vlada, javnog i privatnog sektora, veću koordinaciju u okvirima UN i jačanje položaja ljudi u politici.³² Kako navode Dingvert i Patberg, ova linija razmišljanja navela je i komisiju nemačkog Bundestaga da zaključi: „Kako svet postaje sve više globalizovan a privredne aktivnosti prerastaju nacionalne regulatorne okvire postaje sve značajnije politički oblikovati ekonomske, društvene i procese zaštite životne sredine na globalnom nivou. Pitanje kako je moguće demokratski upravljati globalnim izazovima postalo je nedavno predmet rasprave pod naslovom „globalno upravljanje““.³³ Polazeći od ovih stavova Komisija je zaključila da postojeća situacija u svetskoj privredi i politici nalaže širenje globalnog upravljanja i da je njegova implementacija jedan od glavnih problema savremene svetske politike.³⁴

---

31 The Commission on Global Governance, *Our Global Neighbourhood*, Oxford University Press, New York 1995, p. 4.

32 Između ostalog, komisija je predložila sledeće mere: globalno oporezivanje, stajaca vojska UN, Savet za ekonomsku bezbednost, nadležnost UN na globalnim problemima pitanjima, okončanje prava veta stalnih članica Saveta bezbednosti, novo parlamentarno telo predstavnika „građanskog društva“ (NVO), novi „Savet za peticije“ Međunarodnog kriminalnog suda (osnovanog jula 1998. godine u Rima), obavezujuće presude Međunarodnog suda pravde i proširene nadležnosti generalnog sekretara UN.

33 Deutscher Bundestag, *Study Commission, Globalization of the World Economy: Challenges and Answers, Short Version of the Final Report*, German Bundestag, 14th legislative period, Berlin 2002, p. 67.

34 „Svetski proces političkog upravljanja globalizacijom – globalno upravljanje – još uvek se u svojim ranim fazama, Još uvek postoje prepreke na putu globalnog upravljanja, uključujući neravnotežu moći i nacionalne i internacionalne probleme s demokratijom i legitimizacijom: gotovo da ne postoji etičko-normativni konsensus („globalni etos“) i to je prepreka stvaranju snažnog sistema globalnog upravljanja... U ovom trenutku, globalno upravljanje i dalje je pre vizija nego opis aktuelnog stanja međunarodnog sistema.“ Op. cit., p. 74.

Model za ovakvu vrstu projekta globalne integracije bila je Evropska unija ali su njene dugotrajne krize (institucionalna kriza 2005-2009, kriza evrozone 2009-2012) dovele u pitanje vrednost jednog takvog projekta. Kritički pogled na sam koncept globalnog upravljanja nudi druga grupa autora koji smatraju da ona nije vrednosno neutralna i da, zapravo, predstavlja politički koncept koji polazi od kritike posledica neoliberalnog modela privrednog razvoja u svetu tokom prethodnih trideset godina: „Protagonisti ove kritičke verzije globalnog upravljanja tumače preovlađujući diskurs debate o globalnim nadzornim mehanizmima izvan države kao deo opšteg političkog trenda u pravcu reregulacije svetske privrede koja bi trebalo da prikrije negativne tendencije poznog kapitalizma. Shodno tome, globalno upravljanje kao pokušaj da se obnovi politički uticaj radi izmene institucionalnog pejzaža svetske politike ne shvata se kao protivteža globalizaciji nego kao njen ideološki pratilac“.³⁵

Druga grupa autora smatra da je za stabilizaciju svetskih privrednih tokova potrebno da postoji stabilizator, tj. vodeća ekonomska i politička sila koja bi garantovala stabilnost svetske privrede. U osnovi, to bi odgovaralo ulozi koju je Velika Britanija imala krajem XIX veka kao garant zlatnog standarda u svetskim finansijama. Na ovakav stav nailazi se, na primer, u radovima Suzan Strejndž³⁶ i Čarlsa Kidlbergera³⁷ koji smatra da bi uloga stabilizatora bila da obezbedi javna dobra potrebna za funkcionisanje svetske privrede. Glavno javno dobro, prema ovom autoru, je sloboda trgovine od koje koristi imaju sve zemlje ali neke među njima mogu pokušati da steknu prednost protekcionističkim politikama. Ukoliko bi se to dogodilo sloboda svetske trgovine bila bi ograničena a uloga stabilizatora bi u tom bila da ponudi podsticaje onima koji se pridržavaju pravila slobodne trgovine otvarajući im svoje tržište i kapital. To znači da bi ulogu stabilizatora morala da igra zemlja koja bi imala dovoljnu ekonomsku moć i bila spremna da je koristi na benevolentan način. Pošto takvu ekonomsku i političku moć danas poseduju samo Sjedinjene Države Skidelski kritikuje ovu tezu postavljajući pitanje da li su „Sjedinjene Države spremne ili sposobne da preuzmu vođstvo kakvo traže zagovornici Pax Americana. Kraj Hladnog rata ostavio je Sjedinjene Države kao jedinu svetsku supersilu ali je i oslobodio sile religije i etniciteta koje su bile zatvorene u boci tokom rata“.³⁸

---

35 Klaus Dingworth and Phillipp Pattberg, *Global Governance...*, op. cit., p. 196.

36 Susan Strange, *Casino capitalism*, Basil Blackwell, Oxford 1986, i: Susan Strange, *Mad money*, Manchester University Press, Manchester 1998.

37 Chales Kidlberger, *The World in Depression*, University of California Press, Berkeley 1977.

38 Robert Skidelsky, *The Future of Globalisation ...*, op. cit., p. 21.

Suzan Strejndž je, približno u isto vreme kada i Čarls Kidlberger, iznela tezu da sposobnost pojedinih zemalja da utvrđuju pravila ponašanja na međunarodnoj sceni stavlja Sjedinjene Države u položaj vodeće sile u svetskom monetarnom i finansijskom sistemu. Vojna nadmoć SAD, kontrola američkih korporacija nad transnacionalnom proizvodnjom, nadmoćni inovativni kapacitet američkih istraživačkih institucija bili su tada, kao i danas, argumenti u prilog ovoj tezi. „Za Suzan Strejndž, sve što je bilo potrebno da bi Amerika upotrebila svoju strukturnu moć je volja da se politički deluje na način koji bi bio u skladu sa svojim osnovnim atributima moći. Što Amerika nije uspeła u tome bila je, prema Strejndž, tragedija epskih razmera“ primećuje Randal Germejn.³⁹ On, pri tome, dodaje da se od svih merila aktuelnih promena u ravnoteži moći najčešće govori o akumulaciji kapitala zemalja BRIK koja se, zbog eksplozije spoljnog duga SAD u odgovoru na kreditnu krizu, uzima kao argument u prilog tezi o eroziji dominantnog položaja SAD. Ipak, smatra on, „trebalo bi ovde naglasiti da je akumulacija međunarodnih rezervi od strane BRIK i drugih zemalja zapravo egzemplarni indikator gde se nalazi strukturna moć u svetskoj političkoj ekonomiji. Gomilanje stranih deviznih rezervi denominovanih u američkim dolarima ukazuje na tri važne osobine strukturne moći: 1. Amerika ostaje skladište monetarne i finansijske sigurnosti u vreme krize; 2. Amerika uživa poverenje u svetu kao glavni provajder globalne likvidnosti i, 3. dok BRIK i druge zemlje moraju da *zarade* svoju likvidnost (to je ono što ove rezerve predstavljaju), Amerika može da ih sama *stvari*. Teško je zamisliti bolji indikator strukturne moći od onoga što je Suzan Strejndž u svoje vreme nazvala „super-ekstravagantnom privilegijom“.⁴⁰

Uprkos tome, mnogi autori smatraju da protiv teze o SAD kao „stabilizatoru“ svetskog monetarnog i finansijskog sistema govore aktuelni svetski trendovi, pre svega činjenica da je globalizacija na površinu izbacila grupu rastućih sila kao što su Brazil, Kina, Indija, Rusija i Južna Afrika koje su okupljene u grupu BRICS čiji udeo u svetskoj privredi raste iz godine u godinu. Po njegovom mišljenju, ove i druge novoindustrijalizovane zemlje su prihvatile globalizaciju kao razvojnu strategiju upravo da bi izazvale Zapad: „Globalizacija zamenjuje vojna oružja ekonomskim oružjima u dugogodišnjoj borbi za moć i uticaj: ekonomska trka je postala funkcionalni ekvivalent trci u naoružanju uz pretnju da i ona može proizvesti trku u naoružanju“.⁴¹ Drugim

39 Randal Germain, *Financial order and world politics: crisis, change and continuity*, op. cit., p. 684.

40 Randal Germain, *ibid.*, pp. 684–685.

41 Robert Skidelsky, *The Future of Globalisation, Survival*, op. cit., p. 22.

rečima, globalizacija se okrenula protiv globalizatora dajući prednost zemljama koje su se pokazale sposobnim da apsorbuju savremenu tehnologiju, održe kompetitivnu cenu radne snage i koje raspolažu vitalnim resursima za održavanje visokih stopa privrednog rasta.⁴² Argument protiv glasi da će kriza doneti samo „rekalibraciju“ postojećih odnosa moći ostavljajući netaknutom ekonomsku osnovu globalnog kapitalizma, tj. rekonfiguraciju regulatorne moći koja će omogućiti državama da nametnu svoje zahteve finansijskim sistemima ali koja neće promeniti u osnovi privatni karakter tih sistema i ugroziti vođstvo postojećih velikih sila u međunarodnim odnosima, drugim rečima američku vodeću ulogu.

Globalizacija i razvoj multipolarnosti savremenog sveta na početku XXI veka učinili su međunarodne odnose složenijim nego što su bili u XX veku. Države, nezavisno od njihove veličine i ekonomske moći, danas su postale zavisne od kretanja u svetskoj politici na koje sve više utiču faktori koji izmiču njihovoj kontroli i na koje postojeći oblici *global governance* (UN, EU, NATO, IMF, WTO, etc.) imaju sve manje uticaja. Svetska ekonomska kriza učinila je da bezbednost država danas ne zavisi samo od geopolitičkih faktora i njihove „tvrde moći“ (*hard power*) nego i od njihove sposobnosti da kontrolišu ekonomske i socijalne posledice globalizacije. Kriza je, između ostalog, dovela u pitanje dosadašnju vodeću ulogu Zapada, odnosno, transatlantske zajednice navodeći pojedine uticajne autore poput Zbigniewa Brzezinskog da počnu razmišljati u pravcu širenja koncepta Zapada uključivanjem susednih ekonomskih i političkih celina poput Turske ili Rusije: „... današnja Evropa još uvek je nedovršen posao. I to će ostati sve dok Zapad strateški trezveno i mudro ne prihvati Tursku kao ravnopravnijeg partnera i ne angažuje Rusiju kako politički tako i ekonomski. Ovako proširen Zapad može pomoći da se učvrsti stabilnost u nastajućoj Evroaziji i da se revitalizuje njeno istorijsko nasleđe“.⁴³

LITERATURA

1. Baylis, John and Smith, Steve, *The Globalization of World Politics*, Oxford University Press, New York 2001;

---

42 Videti o tome: Thomas Friedmann and Michael Mandelbaum, *That Used to be Us: How America Fell Behind in the World it Invented and How We Can Come Back*, Picador, New York 2011.

43 Zbigniew Brzezinski, *Strategic vision: America and the Crisis of Global Power*, Basic Books, New York 2012.

Simić P., Svetska politika, globalizacija i kriza, *MP 1*, 2013,
(str. 24–41)

2. Brown, Gordon, *Beyond the Crash – Overcoming the First Crisis of Globalization*, Simon and Schuster, London 2010;
3. Brzezinski, Zbigniew, *Strategic vision: America and the Crisis of Global Power*, Basic Books, New York 2012;
4. Deutscher Bundestag, *Study Commission, Globalization of the World Economy: Challenges and Answers, Short Version of the Final Report*, German Bundestag, 14th legislative period, Berlin 2002, p. 67;
5. Dingworth, Klaus and Pattberg, Phillipp, *Global Governance as a Perspektive on World Politics*, *Global Governance*, No. 12/2006, p. 189;
6. Friedmann, Thomas and Mandelbaum, Michael, *That Used to be Us: How America Fell Behind in the World it Invented and How We Can Come Back*, Picador, New York 2011;
7. Fukuyama, Francis, *After the Neocons: America at the Crossroads*, Profile Books, London 2006;
8. Germain, Randal, *Financial order and world politics: crisis, change and continuity*, *International Affairs*, No. 4/2009, p. 673;
9. Helms, Jesse , *Saving the U.N.: A Challenge to the Next Secretary-General*, *Foreign Affairs*, September/October 1996, navedeno prema: <http://www.foreignaffairs.com/articles/52425/jesse-helms/saving-the-un-a-challenge-to-the-next-secretary-general>, 31. September 2012.
10. Kegley, Charles W., *World Politics: Trend and Transformation*, Cengage Learning, Belmont 2009, pp. 180-181;
11. Kegli, Čarls i Vitkof, Judžin, *Svetska politika: trend i transformacija*, CSES i Diplomatska akademija, Beograd 2004;
12. Khanna, Parag, *How to Run the World: Charting a Course to the Next Renaissance*, Ran12. dom House, New York 2011;
13. Kidlberger, Charles, *The World in Depression*, University of California Press, Berkeley 1977;
14. Krauthamer, Charles, *Unipolar Moment*, *Foreign Affairs*, No. 1/1991, pp. 23–33;
15. *President George Bush Announcing the War Against Iraq*, navedeno prema: <http://www.historyplace.com/speeches/bush-war.htm>, September 31, 2012;
16. Robinson, William, *Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World*, John Hopkins University Press, Baltimore 2004;
17. Sharma, Ruchir, *Broken BRICS*, *Foreign Affairs*, November/December 2012;
18. Simić, Predrag, *Socijalizam i modernizacija u NR Kini 1978–1988*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd 1989;

Simić P., Svetska politika, globalizacija i kriza, *MP 1*, 2013,
(str. 24–41)

19. Skidelsky, Robert, *The Future of Globalisation, Survival*, No. 3/2012, navedeno prema: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/00396338.2012.690975>, September 31, 2012;
20. Strange, Susan, *Casino capitalism*, Basil Blackwell, Oxford 1986;
21. Strange, Susan, *Mad money*, Manchester University Press, Manchester 1998;
22. The Commission on Global Governance, *Our Global Neighbourhood*, Oxford University Press, New York 1995, p. 4;
23. *The United Nations in its Second Half Century*, Ford Foundation, New York 1995;
24. Wolf, Martin, *Does the BRICS Group Matter?*, Council fo Foreign Relations, march 2012, <http://www.cfr.org/diplomacy/does-the-brics-group-matter/p27802>. 15. novembar 2012;

Prof. Dr. Predrag SIMIĆ

WORLD POLITICS, GLOBALIZATION AND THE CRISIS

ABSTRACT

In the early 21st century, globalization and the world economic crisis changed the balance of powers between the old (declining) and new (emerging) industrial states replacing the unilateral with a multilateral system of international relations and changing the way in which world politics was functioning. Globalization has increased the number of transnational problems (protection of human environment, international traffic and communications, flows of capital, energy, migrations, etc.) that require global governance. However, these trends also indicate that in the 21st century, international relations and world politics will function in a significantly different manner than they did within the bipolar and unipolar order, which characterized the second half of the 20th century.

Key words: world politics, globalization, economic crisis, human environment, bipolar and unipolar order.

MEĐUNARODNO KRIVIČNO PRAVO – IZMEĐU PRAVA I POLITIKE

APSTRAKT

Kršenjem pravila međunarodnog humanitarnog prava za vreme rata ili oružanog sukoba dolazi do izvršenja međunarodnih krivičnih dela (zločina) za čije je učinioce, u prvom redu, nadležan međunarodni krivični sud (vojni ili civilni, stalni ili ad hoc). U procesu izvršenja međunarodnih zločina je moguće ispoljavanje više faza (stadijuma). Pored toga, radi se o takvim krivičnim delima koja su retko rezultat preduzimanja radnje samo jednog lica. Naprotiv, ovde se u velikom broju slučajeva javlja saučesništvo kao oblik kolektivnog učešća više lica u izvršenju jednog ili više međunarodnih krivičnih dela. Sve su to razlozi koji predstavljaju osnov specifičnog vida krivične odgovornosti učinilaca za međunarodna krivična dela što predstavlja predmet regulative međunarodnog krivičnog prava o čijim osnovnim karakteristikama govori ovaj rad.

Ključne reči: međunarodno pravo, krivično delo, stadijumi, saučesništvo, odgovornost, kazna

1. POJAM MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Pojmu i sadržini međunarodnog krivičnog prava² u pravnoj teoriji ne postoji jedinstveno shvatanje.³ Za njihovo određivanje od odlučujućeg je značaja rasprava o odnosu ove grane prava prema međunarodnom, ali i

---

1 Dr Dragan Jovašević, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Nišu, E-mail adresa: jovas@prafak.ni.ac.rs.

2 Pri tome treba reći da u pravnoj teoriji postoje i takva mišljenja (List) koja smatraju da je pojam međunarodnog krivičnog prava nelogičan i kao takav neprihvatljiv. (Meili, *Lehrbuch des Internationalen Strafrecht und Strafprozessrecht*, Berlin 1910, str. 8–16).

3 Toma Živanović, *Međunarodno krivično pravo*, Pravosuđe, Beograd, broj 3/1940, str. 3–7.

prema krivičnom pravu.⁴ Pri tome se različita shvatanja o međunarodnom krivičnom pravu⁵ međusobno ne isključuju, nego upravo nadopunjuju i svako od njih izražava osobenu komponentu složene strukture i sistema međunarodnog krivičnog prava.⁶

1.1. Uže shvatanje međunarodnog krivičnog prava

Najstarije je shvatanje međunarodnog krivičnog prava nastalo u 19. veku koje smatra da se pod ovim pojmom podrazumeva skup pravila o prostornom važenju nacionalnog krivičnog zakonodavstva ili skup pravila o primeni nacionalnog krivičnog zakona s obzirom na mesto izvršenja krivičnog dela ili s obzirom na državljanstvo njegovog učinioca.⁷ Dakle, ovakvo poimanje međunarodnog krivičnog prava je usmereno ka pitanjima prostorne (teritorijalne) važnosti domaćeg krivičnog zakona⁸. Stoga je međunarodno krivično pravo određivano na dva načina i to⁹: 1) kao krivično pravo u smislu nacionalnog prava svake države koja na osnovu svog suvereniteta u svom zakonodavstvu propisuje kako će se postupati sa kaznenopravnim sadržajima koji se mogu odnositi i na neke elemente inostranosti ili 2) kao međunarodno pravo sadržano u ugovorima između država ili u drugim izvorima prava kojima se uređuju međudržavni odnosi kada se radi o nekim krivičnopravnim sadržajima.¹⁰ Nastalo prvobitno kao skup odredbi nacionalnih krivičnopravnih sistema koji su namenjeni primeni u predmetima sa inostranim obeležjem,¹¹ međunarodno krivično pravo se danas profilise kao pravo koje obuhvata norme međunarodnog, nadržavnog, ali i norme nacionalnog prava koje pre svega uređuju određene skupine krivičnih dela, a zatim i druga pitanja celokupnog

---

4 Chios Ambos, *Internationales Strafrecht*, Munchen, 2006, str. 78–91.

5 Dragan Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Niš, 2011, str. 4–6.

6 Profilisanje međunarodnog krivičnog prava kao samostalne pravne discipline je uslovljeno sledećim razlozima: 1) sintetičkim pristupom, 2) razrađivanjem pojmova međunarodnog krivičnog dela i opštih uslova primene, 3) razvojem i univerzalizacijom koncepta ljudskih prava i 4) stvaranjem međunarodnih pravila postupanja i drugih pravila međunarodnog krivičnog prava u širem smislu reči. (Crime sans frontieres, Edinburgh, 1998, str. 13–17).

7 H.H. Jescheck, *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil*, 2. Auflage, Berlin, 1972. godine, str. 127.

8 Vladimir Đuro Degan, Berislav Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, Rijeka, 2005, str. 3.

9 Vojislav Đurđić, Dragan Jovašević, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2003, str. 13–15.

10 Željko Horvatić, *Kazneno pravo, Opći dio*, Zagreb, 2003, str. 40–41.

11 Miodrag Simović, Milan Blagojević, *Međunarodno krivično pravo*, Banja Luka, 2007, str. 11.

područja krivičnog prava u vezi sa međunarodnim odnosima.¹² Isto tako, međunarodno krivično pravo se određivalo i kao ukupnost krivičnopravnih normi koje su vezane za međunarodne odnose.¹³

Nešto je šire shvatanje ove grane prava koje pored navedene sadržine obuhvata i pravila o pružanju međunarodne pravne pomoći u krivičnim stvarima (izdavanje krivaca, važenje presuda inostranih sudova).¹⁴ Kako pojedine države u nedostatku međunarodnih propisa samostalno određuju važenje svojih krivičnih zakona u odnosu na delo izvršeno u inostranstvu i u odnosu na strane državljane kao učinioce krivičnih dela na svojoj teritoriji, to su se pojam i sadržina međunarodnog krivičnog prava adekvatno međunarodnom privatnom pravu ograničavali na rešavanje sukoba krivičnih zakona raznih država. Tako se međunarodno krivično pravo¹⁵ shvatalo kao ukupnost normi nacionalnog kaznenog prava kojima je uređuje primena tog prava na krivična dela s elementom inostranosti ili prostorno važenje nacionalnog krivičnog prava.¹⁶ Posmatrano na ovaj način međunarodno krivično pravo se sve više shvata kao univerzalna celina prava. Pri tome se internacionalizacija krivičnog prava opisuje kao kretanje kojim krivično pravo prelazi nacionalne granice i postepeno se oslobađa suvereniteta države.¹⁷

1.2. Šire shvatanje međunarodnog krivičnog prava

No, međunarodno krivično pravo se može odrediti i na širi način. Prema ovom shvatanju ono obuhvata skup pravila kojima neka država propisuje krivična dela s elementom inostranosti i krivične sankcije za ta dela, kao i pravila koja su međunarodnog porekla. Pri tome element inostranosti označava činjenicu a krivični predmet u jednoj državi se nalazi u kontaktu sa neki stranim pravnim poretkom. Prema ovom shvatanju međunarodno krivično pravo označava skup pravila nacionalnog krivičnog prava koje se odnosi na predmete sa inostranim elementom kao bitnim sastojkom koji krivično pravo vezuje uz najmanje dva nacionalna sistema krivičnog prava. Međunarodno krivično pravo se tako definiše kao skup međunarodnih pravila koja propisuju šta su to međunarodna krivična dela i na čemu države zasnivaju obavezu da gone i kažnjavaju bar neka od njih. Ono

---

12 Berislav Pavišić, *Kazneno pravo Vijeća Europe*, Zagreb, 2006, str. 13.

13 Bogdan Zlatarić, *Međunarodno krivično pravo*, Zagreb, 1979, str. 24.

14 Joseph Kohler, *Internationales Strafrecht*, Stuttgart, 1917, str.16–19.

15 Alexander Zahar, Goran Sluiter, *International criminal law*, Oxford, 2008, str. 215–238.

16 Petar Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, 2004, str. 477–478.

17 Hajrija Sijerčić Čolić, *Evropsko krivično procesno pravo – regionalna pravna pravila o krivičnom postupku*, Pravo i pravda, Sarajevo, broj 1/2008, str. 7.

takođe uređuje i postupke za gonjenje i suđenje licima koja se terete za vršenje tih krivičnih dela.¹⁸

Osobeno shvatanje međunarodnog krivičnog prava definiše ovu granu prava kao skup pravila koja određuju uslove i pretpostavke pod kojima se države moraju uzajamno pomagati u sudskim predmetima da bi osigurale vršenje svoje kaznene vlasti u okviru međunarodne zajednice.¹⁹ Slično ovome je i shvatanje prema kome međunarodno krivično pravo označavaju pravila krivičnog prava koja država donosi na osnovu međunarodnih ugovora pri čemu u ovaj pojam ulaze i različiti oblici međunarodne krivičnopravne saradnje.²⁰ Mogu se dalje u pravnoj teoriji pronaći i shvatanja prema kojima je međunarodno krivično pravo disciplina koja određuje nadležnost krivičnih sudova jedne zemlje u odnosu na nadležnost stranih sudova, zatim grana prava koja propisuje primenu materijalnih i procesnih krivičnih zakona u odnosu na mesto i lica kao i izvršenje stranih sudskih presuda ili je to pak skup pravila o prostornom važenju krivičnih zakona, o delovanju stranih sudskih radnji, posebno krivičnih presuda, o sudskoj pomoći u krivičnim stvarima i ekstradiciji.²¹

Takođe se međunarodno krivično pravo²² određuje kao oblast međunarodnog javnog prava koja se delimično naslanja na unutrašnje krivično pravo država, a bavi se pitanjima individualne krivične odgovornosti pojedinaca za izvršenje međunarodnih krivičnih dela. Čine je norme kojima se definišu međunarodna krivična dela, utvrđuje nadležnost za gonjenje i kažnjavanje lica koja su ih izvršila, uređuju pravila postupka pred međunarodnim krivičnim sudom i dr. Sadržaj tako shvaćenog prava je nastao svojevrsnim i osebnim spajanjem relevantnih delova krivičnog i međunarodnog prava. Kompleksnost, mešovitost ili hibridnost ovog prava s obzirom na njegove konstitutivne elemente ipak ne znači da se ovde radi o „pukom spoju”, već se zbog specifičnosti međunarodnih odnosa normi iz tih grana prava i njihovim prilagođavanjem posebnim ciljevima međunarodnog krivičnog prava ono smatra sistemom posebnih i samo njemu svojstvenih pravnih normi.²³

Pojedini autori²⁴ u poslednje vreme pojam međunarodnog krivičnog prava određuju na bazi tri osnovna segmenta kategorijalnog sistema. Tako se pod ovim

---

18 Antonio Kaseze, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2005, str. 17.

19 Martens, *Traite de droit international penal*, Paris, 1887, str. 5.

20 Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, 2007, str. 399.

21 Bogdan Zlatarić, *Međunarodno krivično pravo*, op. cit., str. 15–18.

22 Boris Krivokapić, *Leksikon međunarodnog prava*, Beograd, 1998, str. 253.

23 Željko Horvatić, *Kazneno pravo, Opći dio*, op. cit., str. 41.

24 Vlado Kambovski, *Međunarodno kazneno pravo*, Skoplje, 1998, str.19.

pojmom podrazumevaju: 1) međunarodni aspekti nacionalnog krivičnog prava, 2) krivični aspekti međunarodnog prava i 3) međunarodno krivično pravo stricto sensu. Prvi segment se odnosi na granice represivne vlasti i jurisdikciju države, te rešavanje sukoba zakona među državama, a drugi segment određuje principe i pravila međunarodnog prava kojima se određuju prava i obaveze država u krivičnom gonjenju i kažnjavanju učinilaca krivičnih dela, te uzajamnu saradnju među državama na ovom planu. Treći segment ovog pojmovnog određivanja najmlađe grane kaznenog prava odnosi se na pojam i karakteristike međunarodnih krivičnih dela (shvaćenih u užem i u širem smislu).²⁵ Tako se razlikuju tri oblika međunarodnog krivičnog prava. To su : 1) koji obuhvata tradicionalne (klasične) probleme u ostvarivanju krivičnog pravosuđa između dve ili više država u slučaju da državljanin jedne države izvrši krivično delo u inostranstvu (to su pitanja koja se odnose na ustanovljenje nacionalne jurisdikcije i primene nacionalnog krivičnog prava), 2) koji se odnosi na međunarodno krivično pravo koje uvodi međunarodna zajednica predvođena Organizacijom ujedinjenih nacija (sistem međunarodnog krivičnog pravosuđa) i 3) koji se odnosi na određene geografske celine i međunarodnu saradnju između najmanje tri države. Stoga se ono naziva i regionalno krivično pravo.²⁶

U krivičnopravnoj teoriji se takođe sreću i drugačija tumačenja ovog pojma. Tako se međunarodno krivično pravo određuje kao skup propisa međunarodne zajednice država ili ugovora između pojedinih država kojima se radi zaštite međunarodnih odnosa (međunarodnog mira i bezbednosti čovečanstva) određuju međunarodna krivična dela i sankcije prema njihovim učiniocima.²⁷ Ima i shvatanja prema kojima se pojam međunarodnog krivičnog prava ograničava na ukupnost normi međunarodnog prava kojima se određena ponašanja pojedinaca

---

25 Međunarodno krivično pravo stricto sensu označava pravo čije su normativne osnove u odredbama međunarodnog prava. Tako shvaćeno međunarodno krivično pravo ima dve značajne funkcije. To su: 1) da se primenjuje univerzalno, nezavisno od mesta izvršenja krivičnog dela neposredno i direktno na njegovog učinioca bez obzira na njegovo svojstvo, državljanstvo i sl. i 2) koordinirajuća funkcija koja znači povezivanje i usklađivanje nacionalnih krivičnih zakonodavstava. Tako se savremeno međunarodno krivično pravo javlja kao pravo međunarodnih i nacionalnih organa krivičnog pravosuđa. Upravo ta sintetička koncepcija kroz parcijalnu kodifikaciju krivičnog prava dolazi do organizacije i delovanja jedinstvenog međunarodnog krivičnog prava. (Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, op. cit., str. 401–402).

26 Hajrija Sijerčić Čolić, *Evropsko krivično procesno pravo – regionalna pravna pravila o krivičnom postupku*, Pravo i pravda, Sarajevo, broj 1/2008, str. 7–11.

27 Bora Čejović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2002, str. 51–52 ; Miloš Radovanović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 1975, str. 10.

određuju kao međunarodna krivična dela (međunarodni zločini) i kojima se uređuju uslovi odgovornosti za njih nezavisno od nacionalnog prava.²⁸ Ovako shvaćeno međunarodno krivično pravo na današnjem stepenu razvoja predstavlja ključnu osnovu za postojanje posebne skupine međunarodnih krivičnih dela koja su bitni sastojak celine pravnog sistema.

Slično ovome je i shvatanje prema kome međunarodno krivično pravo predstavlja skup pravila i propisa sadržanih u aktima međunarodne zajednice i ugovorima zaključenim između pojedinih zemalja kojima se određuju međunarodna krivična dela i sankcije u cilju očuvanja međunarodnog mira i bezbednosti čovečanstva kao i skup propisa kojima se predviđaju uslovi o pružanju međunarodne pravne pomoći u pogledu primene krivičnih sankcija prema učiniocima krivičnih dela.²⁹ I konačno, zbog interesantnosti sadržine pojmovnog određenja međunarodnog krivičnog prava iznećemo shvatanje prema kome ovu granu prava koja čini ukupnost pravila međunarodnog prava koje je vezano uz međunarodne odnose čini šest oznaka i to:³⁰ a) teritorijalno važenje krivičnog zakona, b) pravila međunarodnog prava koja su osnov za nacionalne odredbe, c) nacionalne propise o kažnjavanju koji imaju „autorizaciju” međunarodnog prava, d) minimalni zajednički standardi krivičnog prava civilizovanih naroda, e) međunarodna saradnja i f) naddržavno (supranacionalno) međunarodno krivično pravo.

1.3. Međunarodno krivično pravo kao nadnacionalno pravo

Ako međunarodno krivično pravo shvatimo kao nadnacionalno, naddržavno ili supranacionalno pravo.³¹ tada ga možemo odrediti kao skup pravnih propisa koje ostvarujući interese celokupne međunarodne zajednice (čovečanstva) bez obzira na nacionalna krivična prava važi za sve države i za sve pojedince bez obzira na njihovo državljanstvo i mesto izvršenja krivičnog dela.³² Smatra se pri tome da

---

28 Bogdan Zlatarić, Mirjan Damaška, *Rječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, 1866, str. 160.

29 Ljubiša Jovanović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 1995.godine, str.16; Ljubiša Jovanović, Dragan Jovašević, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2003, str. 24–25.

30 Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, op. cit., str. 399.

31 Iako se danas sve češće govori o međunarodnom krivičnom pravu kao nadnacionalnom pravu, prema nekim shvatanjima, ono ipak ne raspolaže izgrađenim sistemom međunarodnih krivičnih dela, niti posebnim mogućnostima da se izrečene krivične sankcije izvrše bez saradnje organa država članica. Kako pri tome izostaju i sredstva za njihovu primenu, još uvek se ne može govoriti o delovanju međunarodnog krivičnog prava, nego se pre radi o pojavi koja se tek razvija (Nataša Mrvić Petrović, *Krivično pravo*, Beograd, 2005, str. 24).

32 Željko Horvatić, *Kazneno pravo, opći dio*, op. cit., str. 40–41.

međunarodno krivično pravo predstavlja nadnacionalno pravo koje međunarodna zajednica primenjuje direktno, neposredno preko svojih sudova.³³ pa se s razlogom postavlja u teoriji i pitanje da li se ono transformiše u nacionalno pravo. Ovo pitanje se posebno razmatra sa aspekta rezultata nastojanja da se zaštita osnovnih vrednosti koja su zajedničke čitavom čovečanstvu poveri međunarodnoj zajednici jer pojedine države ne mogu pružiti dovoljne garancije da će zaštititi te vrednosti, posebno kada su u pitanju zločini koje pojedinci i čine upravo u ime svoje države.³⁴

Tako se međunarodnim krivičnim pravom naziva skup pravila koja se odnose na gonjenje i kažnjavanje izvršilaca međunarodnih krivičnih dela.³⁵ U tom smislu se međunarodno krivično pravo određuje kao skup pravnih propisa koji su priznati u međunarodnim odnosima, a koji imaju za cilj zaštitu međunarodnog društvenog poretka suzbijanjem akata koji mu nanose povrede. To je izvedena disciplina koja je vezana delimično za međunarodno javno, a delimično i za unutrašnje krivično pravo.³⁶ U pravnoj teoriji se može pronaći i definicija koja međunarodno krivično pravo određuje kao ukupnost krivičnopravnih normi vezanih za međunarodne odnose.³⁷ Interesantna je pri tome definicija prema kojoj međunarodno krivično pravo obuhvata kako međunarodno pravne aspekte krivičnog prava, tako i krivičnopravne aspekte međunarodnog javnog prava.³⁸ Na taj način se međunarodno krivično pravo danas javlja kao osnov za postojanje posebne grupe međunarodnih krivičnih dela bez čije inkriminacije nema opstanka celokupnog stanovništva, niti svetskog poretka.

Iz ovakvog određenja pojma međunarodnog krivičnog prava proizilaze sledeće karakteristike:³⁹

1) ono se sastoji iz dve grupe propisa. Prvu grupu sačinjavaju propisi kojima se određuju pojam i elementi međunarodnih krivičnih dela. Ovde se opet razlikuju dve vrste krivičnih dela.⁴⁰ To su : a) takva ponašanja kojima se krše međunarodni

33 Dragan Jovašević, Međunarodno krivično pravosuđe – između prava, pravde, pomirenja i prava žrtava, *Međunarodni problemi*, Beograd, broj 4/2011, str. 536–541.

34 Petar Novoselec, *Opći deo kaznenog prava*, op. cit., str. 478.

35 Vojin Dimitrijević, Obrad Račić, Vladimir Đerić, Tatjana Papić Vesna Petrović, Saša Obradović, *Osnovi međunarodnog javnog prava*, Beograd, 2007, str. 20.

36 Drago Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, Podgorica, 1999, str. 13.

37 Bogdan Zlatarić, *Međunarodno krivično pravo*, op. cit., str. 24.

38 Zoran Stojanović, *Međunarodno krivično pravo*, Beograd, 2002, str. 3.

39 Dragan Jovašević, Pojam i osnovne karakteristike međunarodnog krivičnog prava, *Nauka, bezbednost, policija*, Beograd, broj 1/2004, str. 71–92.

40 Dragan Jovašević, Karakteristike međunarodnog krivičnog prava, *Pravo, teorija i praksa*, Novi Sad, broj 9–10/2005, str. 35–45.

ugovori, sporazumi i garancije i time narušava ili ugrožava mir među narodima i bezbednost čovečanstva ili kojima se krše ratna pravila i običaji rata i vrše radnje upravljene protiv ratnih zarobljenika, ranjenika, bolesnika, brodolomnika i civilnog stanovništva, ili pak, kojima se uništavaju potpuno ili delimično nacionalne, rasne, verske ili etničke grupe i b) ostala međunarodna krivična dela kojima se povređuju ili ugrožavaju druge međunarodnim pravom zaštićene vrednosti (dela vezana za opojne droge, prostituciju, trgovinu ljudima, pornografiju, otmicu vazduhoplova). Drugu grupu sačinjavaju propisi kojima se rešava sukob o prostornom važenju krivičnih zakona raznih zemalja i ustanovljava pružanje međunarodne pravne pomoći u pogledu izručivanja učinilaca krivičnih dela državama na čijim su teritorijama izvršili krivična dela radi izricanja ili izvršenja krivičnih sankcija,

2) izvor ovih propisa nalazi se u međunarodno pravnim aktima. Ovde se razlikuju akti međunarodne zajednice univerzalnog karaktera, koji su dakle doneti u okviru ili pod okriljem Organizacije ujedinjenih nacija (OUN), zatim akti regionalnih organizacija ili tzv. regionalno krivično pravo (npr. Evropske unije ili Saveta Evrope) ili pak ugovori zaključeni između dve ili više zemalja,

3) ovde se radi o pravnim propisima koji nemaju zakonski karakter, pa se za razliku od nacionalnog krivičnog prava koje je zakonsko pravo, ovde ne radi o zakonskom pravu, iako je i u okviru međunarodnog krivičnog prava jedan od osnovnih principa upravo princip zakonitosti ili legaliteta krivičnog dela i kazne,

4) propisi se odnose na materijalno i procesno pravo. U okviru ovih propisa nalaze se takvi koji samo delimično uređuju određena pitanja ili institute međunarodnog krivičnog prava, ali se nalaze i propisi (kao što je Rimski Statut Međunarodnog krivičnog suda) koji u celini uređuju oblast ove nove grane pozitivnog prava i

5) neki od ovih propisa međunarodnog karaktera se neposredno primenjuju na konkretne slučajeve izvršenja krivičnih dela i njihove učinioce kroz praksu Haškog tribunala za bivšu SFR Jugoslaviju, odnosno Tribunala za Ruandu, a neki propisi se primenjuju posredno, tek u slučaju i kada ih pojedine države unesu posle ratifikacije u svoje nacionalno krivično zakonodavstvo (npr. Konvencija o pranju, traženju, zapleni i konfiskaciji prihoda stečenih kriminalom ili Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminala).

U okviru ovih shvatanja specifično je shvatanje⁴¹ pojma međunarodnog krivičnog prava prema kome ovo pravo čini skup međunarodnih akata koja za države koje su ih prihvatile sadrži obavezu da predvide određena ponašanja u svom

---

41 Nataša Mrvić Petrović, *Krivično pravo*, op. cit., str. 23–25.

krivičnom zakonodavstvu kao krivična dela. U širem smislu posmatrano, to bi bila sva ponašanja za koja su predstavnici većine država u određenim međunarodnim organizacijama zainteresovani da budu suzbijena primenom krivičnog prava, pa stoga u nacionalnim zakonodavstvima treba da budu predviđena kao krivična dela. Dakle, međunarodno krivično pravo u materijalnom delu opisuje obeležja međunarodnih krivičnih dela, određuje pretpostavke njihove kažnjivosti i propisuje krivične sankcije za njihove učinioce.⁴² Često se pod pojmom međunarodnog krivičnog prava podrazumeva skup međunarodnih akata koji za države koje su ih prihvatile sadrži obavezu da predvide određena ponašanja u svom krivičnom zakonodavstvu kao krivična dela. Prema ovim shvatanjima razlikuju se dve vrste međunarodnih krivičnih dela : a) dela u užem i b) dela u širem smislu.

Podela međunarodnih krivičnih dela na dela u užem i u širem smislu je prvi put usvojena na 14. Kongresu Međunarodnog udruženja za krivično pravo koji je održan 1989. godine u Beču. Međunarodna krivična dela u užem smislu su zapravo krivična dela sadržana u presudama Njmskog (1946. godine) i Tokijskog suda (1948. godine) : zločin protiv mira, zločin protiv čovečnosti i ratni zločini. Za njih se još upotrebljava naziv: krivična dela po njmskom ili tokijskom pravu. U širem smislu međunarodna krivična dela su sva ponašanja koja međunarodna zajednica želi da suzbije na nacionalnom nivou propisujući obavezu za države da ih inkriminišu kao krivična dela i propišu za njihove učinioce određenu vrstu i meru kazne. To su dela u vezi sa: opojnim drogama, trgovinom belim robljem, oružjem, nuklearnim materijama, pornografijom, prostitucijom, bezbednošću vazdušnog ili brodskog saobraćaja i sl.⁴³

Od međunarodnog krivičnog prava, koje je imalo za predmet rešavanje sukoba o prostornom važenju krivičnih zakona i regulisanje međunarodne pravne pomoći, ono danas postaje međunarodno krivično pravo koje ima za predmet određivanje međunarodnih krivičnih dela i krivičnih sankcija za njihove učinioce. Danas se u pravnoj teoriji sve više insistira da ispitivanju mogućnosti uvođenja ne međudržavnog, nego međunarodnog krivičnog prava, ali kao naddržavnog sistema pravnih normi koje bi bile iznad nacionalnog krivičnog zakonodavstva. Na taj način bi se pružala delotvornija i nezavisnija krivičnopravna zaštita, nego što je to slušaj sa nacionalnim pravnim sistemom. Tako bi sama međunarodna zajednica postala nosilac nove (ne državne) međunarodne krivične vlasti. Ostvarenje ovih zahteva je u, prvom redu, uslovljeno rešavanjem brojnih pitanja na političkom, socijalnom i

42 Petar Novoselec, *Opći deo kaznenog prava*, op. cit., str. 478.

43 Zoran Stojanović, *Krivično pravo, Opšti deo*, Beograd, 2000, str. 33.

44 Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, op. cit., str. 400.

pravnom području. Zato se kao prvo postavlja i pitanje utvrđivanja polazne osnove za uspostavljanje novog sistema međunarodne krivičnopravne zaštite.⁴⁴

S obzirom na tendencije prisutne poslednjih godina u oblasti međunarodnog prava uopšte može se pretpostaviti dalje proširivanje sadržine ovako shvaćenog međunarodnog krivičnog prava. Tako se posle stupanja na snagu Rimskog Statuta Međunarodnog krivičnog suda (tzv. Rimsko krivično pravo) 1. jula 2002. godine može reći da je međunarodno krivično pravo sistem pravnih propisa utvrđenih ovim Statutom kojima se određuju međunarodna krivična dela, osnovi krivične odgovornosti i kažnjivosti njihovih učinilaca i sistem krivičnih sankcija, kao i postupak pred međunarodnim krivičnim sudom kao i pravnih propisa sadržanih u nacionalnom krivičnom zakonodavstvu kojima se određuju osnovi i uslovi pružanja međunarodne krivično pravne pomoći.⁴⁵ To znači da danas međunarodno krivično pravo dobija sve više supranacionalnu dimenziju u smislu neposredne primene međunarodnih normi na pojedine slučajeve izvršenja međunarodnih krivičnih dela. Takva afirmacija supranacionalne prirode ove grane prava se manifestuje pre svega kroz pojavu međunarodnih zločina - *delictum sui generis* koji se u formalnom smislu javljaju kao povrede zabrana sadržanih u međunarodnim konvencijama, a u materijalnom smislu kao povreda ili ugrožavanje opštih interesa međunarodne zajednice.⁴⁶ No, imajući u vidu da se u većini država u svetu danas javlja veliki broj istih ili veoma sličnih krivičnih dela sa istim oblicima i vidovima ispoljavanja i rasponom propisanih sankcija, da je veliki broj instituta opšteg dela krivičnog prava vezan za krivično delo, saučesništvo, sistem krivične odgovornosti i kažnjivosti, te sistem krivičnih sankcija u velikoj meri unificiran, to se u teoriji postavilo pitanje unifikacije krivičnog zakonodavstva. To bi dovelo do stvaranja takvog krivičnog prava koje bi bilo obavezno za sve ili bar najveći deo država i njihovih građana. Time bi se na osebujuć način sprovela ideja o međunarodnom krivičnom pravu koje bi bilo jedinstveno i opšte primenjivo za celokupnu ljudsku i društvenu zajednicu.

U pravnoj teoriji⁴⁷ se ističu dva osnovna razloga za sve prisutniji proces univerzalizacije krivičnopravnih rešenja i prihvatanja nužnosti postojanja supranacionalnih, kogentnih normi i standarda ove grane prava. Kao prvi razlog se nametnuo porast, širenje i izuzetna dinamika novih oblika i vidova ispoljavanja kriminaliteta posebno organizovanog transnacionalnog kriminaliteta koji ne poznaje granice između država i kontinenata, te tako dobija međunarodnu

45 Dragan Jovašević, *Leksikon krivičnog prava*, Beograd, 2011, str. 275–276.

46 Vlado Kambovski, *Međunarodno kazneno pravo*, op. cit., str. 27–29.

47 Vlado Kambovski, *Kazneno pravna reforma pred predizvite na 21. vek*, Skoplje, 2002, str. 62.

dimenziju.⁴⁸ U prilog ovog razloga govori „Bečka deklaracija o kriminalu i pravdi – odgovori na izazove 21. veka” koja je usvojena na Desetom kongresu UN za prevenciju kriminala u Beču 2000. godine. Drugi značajan razlog koji doprinosi tendenciji univerzalizacije krivičnog prava je podizanje na kvalitativno viši međunarodni nivo univerzalno priznatih, prirodnih i neotuđivih ljudskih sloboda i prava⁴⁹ i obezbeđenje njihove efikasne i kvalitetne zaštite. Ova koncepcija međutim na današnjem stepenu razvoja čovečanstva nije mogla biti sprovedena u život pre svega zbog razlika u društveno-ekonomskom i političkom uređenju i pravnim sistemima pojedinih država (iako su i tu učinjeni određeni pomaci npr. u pogledu izgradnje krivičnog prava Evropske unije ili evropskog krivičnog prava), a osim toga i zbog razlika u shvatanjima, stepenu razvoja, tradicijama, kulturi, obimu, strukturi i dinamici kriminaliteta, te potrebama kriminalne politike i dr. Zbog toga se danas sve manje govori o jednom kompleksnom i sveobuhvatnom međunarodnom krivičnom pravu, a više se insistira na tome da određena društveno opasna dela koja imaju međunarodni karakter budu utvrđena kao kažnjiva dela u svim državama.

Prema tome, unifikacija krivičnog zakonodavstva⁵⁰ u sadašnjim uslovima razvoja međunarodne zajednice još uvek nije realna. Ali to ne znači da se ne može i ne treba ostvarivati saradnja među državama na izgradnji izvesnih opštih principa i opštih pravila, odnosno opštih i osnovnih instituta krivičnog prava. Pri tome treba imati na umu da i danas (a naročito ranije) zakonodavstva nekih država (npr. Nemačke, Švajcarske, Švedske, Francuske ili Velike Britanije) imaju znatan uticaj na razvitak krivičnog zakonodavstva drugih zemalja (u tom pogledu veliki je uticaj anglosaksonskog precedentnog krivičnog prava u zemljama bivšeg Komonvelta). Na početku trećeg milenijuma međunarodno krivično pravo beleži vrtoglav uspon. Takav njegov razvoj je posledica sledećih činilaca:⁵¹ 1) globalizacija svih ljudskih delatnosti, te mobilnost ljudi i dobara uz postepeno ukidanje granica između pojedinih država, posebno unutar Evrope, pospešuje vršenje krivičnih delatnosti sa međunarodnim obeležjima. To nameće potrebu za sve većom međunarodnom saradnjom država i njihovih nadležnih organa u suzbijanju kriminaliteta, 2) internacionalizacija kriminalnih delatnosti nametnula

48 Ljubo Bavcon, *Mednarodno kazensko pravo*, Ljubljana, 1997, str. 78–92.

49 Neretko se u pravnoj literaturi ističe da međunarodni izvori „prava o ljudskim pravima” zapravo predstavljaju „treću dimenziju međunarodnog krivičnog prava”. (Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, op. cit. str., 403).

50 A. Zahar, G. Sluiter, *International criminal law: a critical introduction*, op. cit., str. 89–101.

51 Vladimir Đuro Degan, Berislav Pavišić, *Međunarodno kazeno pravo*, op. cit., str. 1–2.

je uspostavljanje putem ugovora kompleksnih sistema uzajamne saradnje i pomoći država, kako na univerzalnom, tako i na regionalnim planu, a posebno u okviru Evropske unije i 3) uvećanje i usavršavanje svih vrsta i oblika prekograničnog kriminaliteta dovodi do jače i organiziranije saradnje država u njegovoj prevenciji, suzbijanju i kažnjavanju.

Sve to ukazuje na veliku važnost modela prema kome se međunarodno krivično pravo uključuje u nacionalna krivična zakonodavstva, a koji bitno određuje i područje, kao i delotvornost njegove primene. Tu se uočavaju dve koncepcije. To su: 1) koncepcija nadržavnog krivičnog prava ili koncepcija direktne, neposredne primene međunarodnog krivičnog prava koja uključuje, osim celine materijalnog krivičnog prava (opšti i posebni deo) i odgovarajuće jurisdikcijsko (organizaciono) uređenje. Tu spadaju: međunarodni krivični kodeks, međunarodna pravila krivičnog postupka koja primenjuje međunarodni krivični sud i pravila izvršnog krivičnog prava i 2) koncepcija pretežne primene nacionalnog krivičnog zakonodavstva koje razvoj međunarodnog krivičnog prava vidi kao proces koji teče uporedo (paralelno) sa razvojem nacionalnog zakonodavstva, posebno putem konvencijskih pravila gde nacionalni suverenitet u području krivičnog prava ne isključuje, nego naprotiv ostaje najvažniji oslonac, uz istovremeno razvijanje međunarodne saradnje. Odredbe međunarodnog krivičnog prava se ne primenjuju u ovom slučaju direktno i neposredno, već posredno unošenjem u nacionalne propise i primenom od strane nacionalnih sudova.

1.4. Odnos međunarodnog i unutrašnjeg prava

U pravnoj teoriji se razlikuju dva shvatanja o odnosu međunarodnog i unutrašnjeg (nacionalnog) prava. To su : a) dualističko i b) monističko shvatanje. Prema dualističkom shvatanju, međunarodno i unutrašnje pravo predstavljaju dva odvojena, ravnopravna, samostalna i međusobno nezavisna pravna poretka. To znači da ukoliko određena država usvoji zakon koji je protivan obavezama te države koje proističu iz potpisanih i ratifikovanih međunarodnih ugovora, sudovi i drugi nadležni državni organi u toj državi su obavezni da primenjuju njene zakone.⁵² Dakle, da bi međunarodno pravo moglo biti primenjeno u takvoj državi, pravna pravila sadržana u međunarodnom pravu moraju biti inkorporisana, transformisana u nacionalni pravni sistem. Ili drugim rečima, svaka država u skladu sa preuzetim međunarodnim obavezama međunarodna pravna pravila treba da unesu u svoj nacionalni pravni sistem. U oblasti krivičnog prava mnoge

---

⁵² Vladimir Đuro Degan, *Jugoslovensko pravosuđe i međunarodne konvencije o pravima čovjeka*, Odvjetnik, Zagreb, broj 7–12/1989, str. 20–39.

države su na osnovu preuzetih obaveza potpisivanjem i ratifikacijom međunarodnih ugovora u svoje nacionalne krivične zakone (ike) unele brojne inkriminacije koje predstavljaju međunarodna krivična dela određujući pri tome za njihove učinioce vrste i mere kazni. U tom slučaju unutrašnje pravo ima primat u primeni. Ali takvo postupanje države, odnosno njenih organa ne isključuje odgovornost te države kao subjekta međunarodnog prava zbog kršenja preuzetih međunarodnih obaveza.⁵³

Prema monističkom shvatanju, međunarodno i unutrašnje pravo su sastavni, integralni delovi jedinstvenog pravnog poretka koji ima svoju spoljnu (međunarodnu) i unutrašnju (nacionalnu) dimenziju. To znači da propisi međunarodnog prava ne utiču na unutrašnje pravo i obrnuto.⁵⁴ No, u okviru ovog shvatanja razlika se pravi oko pitanja koje pravo: međunarodno ili unutrašnje pravo ima primat, supremaciju u primeni u odnosu na drugu granu prava. Prema jednom shvatanju unutrašnje pravo ima primat u odnosu na međunarodno pravo koje se određuje kao „spoljno državno pravo”. Ovo shvatanje se opravdava sledećim razlozima: 1) u međunarodnoj zajednici ne postoji nadržavna vlast, već svaka država slobodno i samostalno (što je deo njenog suvereniteta) odlučuje da li će, kada, u kojoj meri i koje međunarodne obaveze prihvatiti, odnosno izvršiti i 2) nadležnost države za zaključivanje međunarodnih ugovora proizilazi iz njenog Ustava kao najvišeg pravnog akta, dakle iz unutrašnjeg prava. Prema drugom shvatanju međunarodno pravo ima primat nad unutrašnjim (nacionalnim) pravom. U osnovi ovog shvatanja se nalazi činjenica da međunarodno pravo ima primat u primeni nad nacionalnim pravom država, često čak i u odnosu na Ustav te države. Smatra se da je država, kada preuzme određene obaveze prihvatanjem međunarodnih propisa, dužna da takve obaveze poštuje u svom unutrašnjem pravnom poretku.⁵⁵

2. NAZIV MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

U pogledu naziva ove najmlađe grane pozitivnog prava danas je gotovo uobičajeno da se ono naziva „međunarodno krivično pravo” (international criminal law). Smatra se da je ovaj naziv prvi put upotrebljen u delu Džeremi Bentama pod nazivom: „An Introduction to the Principles of Morals and Legislation” koje je

---

53 Juraj Andrassy, Božidar Bakotić, Branimir Vukas, *Međunarodno pravo, Prva knjiga*, Zagreb, 1995, str. 4–6.

54 Vesna Crnić Grotić, *Pravni položaj međunarodnih ugovora u Republici Hrvatskoj, Vladavina prava*, Zagreb, 1997, str. 17–38.

55 Vladimir Đuro Degan *Međunarodno pravo*, Rijeka, 2000, str. 20–26.

objavljeno 1789. godine.⁵⁶ Ovaj termin – *droit criminel international* – je potom upotrebljen 1843. godine u dva naučna dela i to od strane: a) Feliksa u delu: „*Traite de droit international prive*”⁵⁷ i b) Vita u delu: „*Meditationes de jure criminali internationali*”. No, danas je uobičajeniji francuski termin za ovu granu prava – *droit penal international*. U nemačkoj literaturi se ova grana prava naziva – *internationales Strafrecht*, odnosno u talijanskoj – *diritto penale internazionale* ili u anglosaksonskoj – *international criminal law*.

No, ovaj naziv je često kritikovan, i to kako od starije, tako i od savremene pravne teorije, pa su iznađeni brojni supstituti ovog naziva. To znači da naziv ove grane prava određuju dva termina: 1) međunarodno i 2) krivično. U pogledu prvog termina njega opravdava, prema jednim autorima što on vuče poreklo iz izvora ove grane prava. To su međunarodna (ili internacionalna) pravna akta. Prema drugim autorima međunarodni karakter ove grane prava nalazi se u objektu regulisanja – to su krivična dela sa elementom inostranosti, odnosno u objektu zaštite – to su čovečnost i međunarodno pravo (ili minimalni standardi u oblasti krivičnog prava priznati od civilizovanog dela čovečanstva). Pri tome treba reći da nisu retka ni shvatanja prema kojima se i ovde ipak radi o nacionalnom krivičnom pravu koji čini skup propisa određene države kojima se određuje prostorno važenje upravo tog nacionalnog krivičnog prava u slučaju izvršenja krivičnog dela sa elementom inostranosti.

U pogledu drugog termina, on vuče poreklo iz centralnog pojma ili instituta ove grane prava. U slučaju da se krivica (vinost) smatra centralnim i osnovnim pojmom ove grane prava, onda ovom shvatanju odgovara naziv „krivično” pravo. No, u upotrebi su i termini „kriminalno” pravo u čijoj osnovi se nalazi pojam zločina, krivičnog dela (lat. *crimen* – zločin) ili termin „kazнено” pravo u čijoj se osnovi nalazi kazna (lat. *poena* – kazna) zavisno od toga da li se krivično delo ili krivična sankcija (kazna) smatraju centralnim pojmom i institutom ove grane prava. Međunarodno krivično pravo je zapravo sjedinjeno zajedničkom svrhom suzbijanja krivičnih dela koja prelaze granice između pojedinih država, pa čak i pojedinih kontinenata ili onih krivičnih dela kojima se krše neke osnovne, temeljne vrednosti čovečanstva i međunarodnog pravnog poretka. S druge strane, ono mora da obezbedi svim učesnicima krivičnog postupka, posebno okrivljenim licima i žrtvama, osnovne garancije pravičnog

56 U pravnoj teoriji može se naći i mišljenje da je pojam međunarodno kazнено pravo prvi put upotrebio nemački teoretičar Bar 1862 (Vlado Kambovski, *Kazнено pravo*, Skopje, 2005, str. 14–16).

57 Drago Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, op. cit., str. 11.

suđenja i zadovoljenja pravde. Te garancije se u svakom slučaju zasnivaju na poštovanju ljudskih prava ovih lica.

Za razliku od pojma „međunarodnog krivičnog prava” (*droit international penal*) koje dakle označava deo međunarodnog javnog prava koje ima za cilj zaštitu međunarodnih interesa, u pravnoj teoriji se koristi i naziv „krivično međunarodno pravo” (*droit penal international*).⁵⁸ Ovaj pojam zapravo označava deo unutrašnjeg (nacionalnog, a ne međunarodnog) prava koje određuje represivnu nadležnost države u borbi protiv kriminaliteta koji je obeležen međunarodnim elementom, dakle nadležnost države za kažnjavanje krivičnih dela koja su izvršena izvan njene teritorije i krivičnih dela učinjenih na štetu države ili njenih državljana u inostranstvu. U ranijoj sovjetskoj krivičnopravnoj literaturi češće je bio u upotrebi termin „deistvije ugovornog zakona v prostranstve”, umesto termina međunarodno krivično pravo – „ruskoe ugovornoe pravo” koje se takođe upotrebljava.⁵⁹ Pod ovim se pojmom podrazumeva prostorna primena krivičnog prava (od reči *golova* – glava, sinonim za smrtnu kaznu kao kapitalnu i najčešće primenjivanu kaznu prema učiniocima krivičnih dela). No, i u ruskoj krivičnopravnoj literaturi se u poslednje vreme za ovu granu prava upotrebljava naziv „meždunarodnoe ugovornoe pravo”.⁶⁰

No, pored naziva međunarodno krivično pravo za ovu granu prava se u teoriji upotrebljavaju i drugi termini koji su trebali da potpunije odrede pojam, sadržinu, karakteristike i prirodu ove grane prava. Tako se upotrebljava i naziv međunarodno kazneno pravo. Ovaj naziv zapravo obuhvata sve grane prava koje se bave javnopravnim deliktima koje svoj izvor ili uporište nalaze u normama međunarodnog prava (univerzalnim, regionalnim ili ugovornim pravnim aktima). U upotrebi je čak i naziv transnacionalno ili univerzalno krivično pravo, odnosno međudržavno krivično pravo⁶¹ koje bi se sastojalo iz skupa propisa kojima se određuju bića međudržavnih krivičnih dela i sankcije za njihove učinioce.⁶² U

58 Donedie de Vabres, *Les principes modernes du droit penal international*, Paris, 1928, str. 4–6.

59 Tagancev, *Ruskoe ugovornoe pravo*, Moskva, 1902, str. 283 iako ovaj termin ne poznaju drugi ruski pravni pisci. Vidi: Menjšagin, *Ugovornoe pravo*, Moskva, 1948; Čhikvadze, *Sovjetskoe ugovornoe pravo, Obšaja čast*, Moskva, 1960 .

60 Vidi opširnije: Ivan I. Lukašuk, Aleksandar V. Naumov, *Meždunarodnoe ugovornoe pravo*, Norma, Moskva, 1999.

61 Meždružavno krivično pravo eliminiše pojedinca kao subjekta (učinioca) međunarodnog krivičnog dela.

62 Donedie de Vabres, *Traite de Droit criminel et de Legislation penal compare*, Paris, 919-900.

francuskoj teoriji se u novije vreme javljaju predlozi da se ova grana prava nazove pravo međunarodnih krivičnih dela (koji je preuzak budući da ova grana prava pored oblasti krivičnih dela obuhvata procesno pravo, krivičnopravnu pomoć, granice represivne vlasti države i dr). Pored toga neki autori predlažu upotrebu naziva međunarodno javno krivično pravo kao protivtežu međunarodnom privatnom pravu budući da se radi o grani prava koja se bavi javnopravnim deliktima – krivičnim delima koji imaju međunarodni karakter.

3. PRAVNA PRIRODA MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA

Međunarodno krivično pravo je nova grana prava⁶³ koja nema tako dugu istoriju kao što ima krivično pravo, koje se javilo sa nastankom države i prava uopšte. Nastalo u okviru razvoja krivičnog prava, ali i u okviru međunarodnog javnog (u prvom redu međunarodnog ratnog – humanitarnog prava), međunarodno krivično pravo se sve izraženije izdvaja u posebnu oblast sa težnjom da preraste u samostalnu granu prava. Težnja za izdvajanjem ove oblasti krivičnog prava u posebnu celinu postaje sve očitija, a razlog tome se nalazi u naglom razvoju i širenju međunarodnih odnosa.⁶⁴ Upravo zato što je nastalo u okviru i pod okriljem krivičnog, ali i međunarodnog javnog prava (u prvom redu u okviru međunarodnog ratnog ili humanitarnog prava), a kako se bavi krivičnim delima kao vrstom javnopravnih delikata, to još uvek u pravnoj teoriji nema jedinstvenog shvatanja u pogledu pravne prirode⁶⁵ ove grane prava. Tako se u davanju odgovora na ovo pitanje, razlikuju tri shvatanja.⁶⁶

---

63 No, u pravnoj teoriji se mogu naći i takva shvatanja prema kojima se ovde radi o „pseudopravnoj” disciplini. Negacija pravne prirode međunarodnog krivičnog prava se zasniva na činjenici da ovoj grani prava nedostaje elemenat prinude koji joj daje snagu prava (Radomir Lukić, *Pravna priroda međunarodnog prava*, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, Beograd, broj 3/1955, str. 357–377).

64 Bora Čejović, *Krivično pravo, Opšti deo*, str. 51; Bogdan Zlatarić, Mirjan Damaška, *Rječnik krivičnog prava i postupka*, op. cit., str. 160–161.

65 U pravnoj teoriji se čak mogu naći i takva shvatanja koja negiraju uopšte pravnu prirodu međunarodnog krivičnog prava. Ova se shvatanja baziraju na činjenici da ovom pravu nedostaje elemenat prinude koji „pravo” i čini pravom. (Drago Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, op. cit., str.16–18).

66 U pravnoj teoriji je gotovo opšte prihvaćeno da međunarodno krivično pravo spada u oblast javnog prava (javnog deliktog – kaznenog prava). No, u francuskoj pravnoj teoriji se uočava tendencija da se ova grana prava svrsta u privatno pravo (Vladimir Đuro Degan, Berislav Pavišić, *Međunarodno kazneno pravo*, op. cit., str. 15).

Prema prvom shvatanju, međunarodno krivično pravo nema pravnu samostalnost i subjektivitet kao grana prava, već predstavlja sastavni deo međunarodnog javnog prava. Istina, ove dve grane prava su se dugo vremena zajedno razvijale, ali se u okviru i pod okriljem međunarodnog javnog prava razvila posebna vrsta deliktne prava koje određuje krivična dela, sistem sankcija za njihove učinioce i odgovornost i kažnjivost za učinjena dela. Izvor ove grane prava se nalazi u međunarodno pravnim aktima – ugovorima između pojedinih država ili konvencijama donetim u okviru međunarodnih organizacija univerzalnog ili regionalnog karaktera.

Pošto ove pak konvencije i ugovori obavezuju samo one države koje su ih prihvatile (potpisale i ratifikovale), to one ne obavezuju i druge države koje ih nisu prihvatile, pa se ne može zaključiti da postoji jedinstvena osnova međunarodnog krivičnog prava. Stoga se prema drugom shvatanju, međunarodno krivično pravo smatra sastavnim delom krivičnog (nacionalnog) prava. I prema ovom shvatanju ono nema pravnu samostalnost i subjektivitet kao grana prava. Naime, ova se grana prava uopšte ne može zamisliti bez opštih pojmova i instituta koji postoje u okviru krivičnog prava (pojam i elementi krivičnog dela, stadijumi u izvršenju krivičnog dela, osnovi isključenja krivičnog dela, pojam i elementi krivice, sistem krivičnih sankcija, osnovi gašenja krivične sankcije).

I konačno, prema trećem shvatanju međunarodno krivično pravo predstavlja samostalnu, posebnu granu prava, koja se jasno razlikuje i od krivičnog i od međunarodnog javnog prava po nizu svojih karakteristika. Iako se, doduše, radi o mladoj grani prava (koja je nastala u okviru međunarodnog javnog prava na bazi postojanja određenih međunarodno pravnih izvora i u okviru krivičnog prava, pa se može reći da ono predstavlja hibridnu ili eklektičku granu prava), ono ipak predstavlja posebnu, samostalnu granu prava,⁶⁷ a ne samo sredstvo odvajanja jedne grane prava u okviru šire u smislu postojanja maloletničkog, privrednog, vojnog ili službenog krivičnog prava. Sva ta odvajanja su učinjena iz čisto praktičnih, utilitarističkih razloga, dok se kod međunarodnog krivičnog prava radi o samostalnoj grani prava koja svoj predmet uređuje na sistematski način iz sledećih

---

67 Na samostalnu pravnu prirodu međunarodnog krivičnog prava danas upućuju i sve glasnjija isticanja neposredne primene propisa međunarodnog krivičnog prava u konkretnim slučajevima, s jedne strane, odnosno potreba afirmacije i obezbeđenja adekvatne i efikasne zaštite osnovnog korpusa prirodnih, univerzalnih ljudskih sloboda i prava. Ovakva shvatanja sve više nadmašuju ideju o apsolutnom suverenitetu države u određivanju granica svoje represivne vlasti, posebno u pogledu kažnjavanja učinilaca krivičnih dela. Tako suverenitet države počinje da ustupa mesto suverenitetu građana pri čemu građani postaju nosioci suvereniteta „građanske države”.

razloga: 1) efikasna primena pravnih normi zahteva određenu specijalizaciju i sistematizaciju pojmova i instituta u određenoj oblasti, 2) opšte je prihvaćeno da postoji i teorijski i praktični interes za produbljenim proučavanjem ove grane prava, 3) postoji dovoljno pravnih propisa iz ove oblasti, a naročito posle stupanja na snagu Rimskog Statuta Međunarodnog krivičnog suda i statuta ad hoc tribunala koje čine zaokruženi sistem ove grane prava, 4) Rimski Statut po prvi put predstavlja sistematizovani kodeks međunarodnog krivičnog prava sa propisima opšteg i posebnog materijalnog krivičnog prava i krivično procesnog prava i 5) ova grana prava je stekla „pravo građanstva” kroz praksu Njimeškog i Tokijskog vojnog suda, Haškog tribunala i Tribunala za Ruandu, te internacionalizovanih sudova, što znači da je ova grana prava doživela svoje oživotvorenje kroz neposrednu primenu propisa u praksi - kroz propisivanje, izricanje i izvršenje krivičnih sankcija za međunarodna krivična dela prema njihovim učiniocima.

4. ODNOS MEĐUNARODNOG KRIVIČNOG PRAVA SA DRUGIM GRANAMA PRAVA

Iako brojni razlozi idu u prilog tvrdnji da je međunarodno krivično pravo samostalna grana prava koja ima specifičan predmet i način regulisanja, ono je istovremeno i deo jedinstvenog pravnog sistema, i to ne samo nacionalnog zakonodavstva određene države, već i celokupne međunarodne zajednice.

4.1. Međunarodno javno pravo

Međunarodno javno pravo⁶⁸ je skup međunarodnih pravnih propisa kojima se regulišu odnosi između pojedinih država i između država i međunarodnih organizacija u oblasti međunarodnih odnosa. To je grana javnog prava u okviru koje se razmatraju odnosi između pojedinih država, i to kako u doba mira, tako i u doba rata.⁶⁹ To znači da se pod okriljem ove grane prava javilo i razvilo međunarodno ratno pravo, odnosno pravo oružanih sukoba kao i međunarodno humanitarno pravo. U vezi sa ovim pitanjem takođe treba istaći da u teoriji prava još uvek postoje različita shvatanja o određivanju pravne prirode međunarodnog krivičnog prava. Jedno od ovih shvatanja tako određuje međunarodno krivično pravo sastavnim delom međunarodnog javnog prava, pa se čak za ovu granu prava upotrebljava i naziv međunarodno javno krivično pravo.

68 Smilja Avramov, Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 1981, str. 14 ; Branimir Janković, Zoran Radivojević, *Međunarodno javno pravo*, Niš, 2002, str. 3 i dalje.

69 Vojin Dimitrijević, Obrad Račić, Vladimir Đerić, Tatjana Papić, Vesna Petrović, Saša Obradović, *Osnovi međunarodnog javnog prava*, op. cit., str. 19–21.

Dalje, međunarodno javno pravo prožima u celosti međunarodno krivično pravo duhom internacionalizma, vrstom izvora pravnih normi, sistemom zabrana koja predstavljaju osnov za utvrđivanje sadržine međunarodnih krivičnih dela čime se ublažava egoistička koncepcija apsolutnog suvereniteta države, a koncepcija međunarodnog povezivanja dolazi do izražaja.⁷⁰ U pogledu odnosa ove dve grane javnog prava, u teoriji se razlikuju dva shvatanja i to:⁷¹ 1) međunarodno krivično pravo će se sve više razvijati u području međunarodnog javnog prava uz sve veće ograničavanje suvereniteta države i postepeno će apsorbovati nacionalna krivična prava i 2) međunarodno javno pravo će u većoj meri nego do sada regulisati krivičnopravnu zaštitu nekih društvenih, internacionalnih vrednosti, ali do određene granice i bez apsorbovanja nacionalnih pravnih sistema. Inače, obe grane prava imaju izvor u međunarodnim pravnim aktima (ugovorima, sporazumima, konvencijama) univerzalnog, regionalnog i bilateralnog nivoa, ove grane prava imaju primat u primeni u odnosu na nacionalno zakonodavstvo, svoj autoritet primene zasnivaju na pravnoj argumentaciji, snazi logike i javnom mnenju, a ne na prinudnim, retributivnim normama.

4.2. Međunarodno ratno pravo

Međunarodno ratno pravo⁷² je skup pravnih propisa međunarodnog karaktera kojima se regulišu odnosi između pojedinih država, drugih subjekata u međunarodnoj zajednici i međunarodnih organizacija za vreme rata ili oružanog sukoba.⁷³ S obzirom da je rat zabranjen nizom međunarodnih pravnih akata, iako postoje brojni oružani sukobi (kojih je posle Drugog svetskog rata bilo više desetina na skoro svim kontinentima), ovo pravo se danas naziva i pravo oružanih sukoba ili haško pravo budući da se njime prevashodno reguliše dozvoljenost upotrebe načina, sredstava i metoda ratovanja. Budući da ova grana prava ima izvore u međunarodnim pravnim aktima kao i međunarodno krivično pravo i da reguliše ponašanja pojedinih učesnika u oružanim sukobima, to je potrebno da ukažemo na razlike ove grane prava u odnosu na međunarodno krivično pravo. Za razliku od ratnog prava koje sadrži dispozitivne i zabranjujuće norme sa sankcijama javno

70 Drago Radulović, *Međunarodno krivično pravo*, op. cit., str. 21–22.

71 Donedie de Vabres, *Principes modernes du droit penal international*, Paris, 1928, str. 32–35.

72 Gavro Perazić, *Međunarodno ratno pravo*, Beograd, 1986, str. 16–19; Branimir Janković, *Osnovi međunarodnog prava*, Sarajevo, 1960, str. 12–14; Miloš Radojković, *Rat i međunarodno pravo*, Beograd, 1947, str. 3–12.

73 Zvonimir Šeparović, *Zaštita žrtava rata u međunarodnom humanitarnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2007, str. 77–98.

pravnog karaktera za državu kao pravno lice (npr. represalije, samoodbrana, naknada ratne štete), međunarodno krivično pravo sadrži pravila ponašanja koja su zabranjena pod pretnjom krivičnih sankcija koje izriče poseban organ – krivični sud i koje se izriču fizičkim licima kao učiniocima međunarodnih krivičnih dela.

Dakle, međunarodno krivično pravo kažnjava u prvom redu pojedince, fizička lica sankcijama personalnog, ličnog karaktera, dok ratno pravo i kada predviđa sankcije, one se uvek odnose na pravna lica, u prvom redu na određenu državu. Konačno, kršenjem normi međunarodnog ratnog prava pojedinci u državama postaju učinioci krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava (koja su blanketnog karaktera jer se njihova radnja izvršenja sastoji upravo u postupanju protivno normama međunarodnog ratnog prava koje predviđaju određena ponašanja kao dozvoljena ili nedozvoljena u doba rata ili oružanih sukoba).

4. 3. Međunarodno humanitarno pravo

Međunarodno humanitarno pravo⁷⁴ je skup pravnih propisa sadržanih u aktima međunarodne zajednice koje imaju za cilj da obezbedi efikasnu i kvalitetnu zaštitu od nepotrebnih razaranja kao i da pruže zaštitu žrtvama ratnih razaranja i oružanih sukoba, odnosno da humanizuju rat kao krajnje nehumano sredstvo politike. U osnovi humanitarnog prava nalaze se ženevske konvencije⁷⁵ kojima je utvrđen niz pravila i postupaka zaraćenih strana prema civilnom (neboraćkom) stanovništvu, ranjenicima, bolesnicima, brodolomnicima, sanitetskom i verskom osoblju odnosno prema ratnim zarobljenicima. Ovo se pravo danas naziva još i ženevsko pravo jer se prevashodno odnosi na zaštitu lica koja ne učestvuju direktno u neprijateljstvima.⁷⁶ Kršenjem pravila međunarodnog humanitarnog prava kojima se pruža ova zaštita određenim kategorijama „zaštićenih” lica zapravo se ostvaruju obeležja bića međunarodnih krivičnih dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava.⁷⁷ To znači da humanitarno pravo pruža osnovu za inkriminacije kažnjivih ponašanja u obliku krivičnih dela kojima nacionalna zakonodavstva obezbeđuju krivičnu sankciju posle prihvatanja odgovarajućih međunarodnih pravnih akata čime se norme humanitarnog prava praktično inkorporišu i postaju sastavni deo nacionalnog pravnog sistema zemlje.

74 Zoran Vučinić, *Međunarodno ratno i humanitarno pravo*, op. cit., str. 4–21.

75 Željko Horvatić, *Zaštita prava žrtava rata*, *Odvjetnik*, Zagreb, broj 3–4/1996, str. 93–108.

76 I. Detter, *The Law of the War*, Cambridge, 2000, str. 158–161.

77 Teodor Meron, *The Humanization of humanitarian Law*, *The American Journal of International Law*, Washington, broj 2/2000, str. 241–247.

4. 4. Interlokalno krivično pravo

Interlokalno krivično pravo⁷⁸ se javlja u državama sa podeljenim zakonodavnim nadležnostima u području krivičnog prava. Ono se još naziva: interteritorijalno, partokularno pravo. Inače, istorijski posmatrano, interlokalno krivično pravo⁷⁹ je karakterisalo feudalno krivično pravo kada su pored centralne vlasti (suverena) ovlašćenje da propisuju kažnjiva ponašanja u vidu kazni i sankcije sa njihove učiniocima propisivali i primenjivali pojedini feudalni gospodari (vlastela na svojim imanjima), odnosno slobodni kraljevski gradovi na svojim teritorijama. Takođe, ovakvo je krivično pravo karakterisalo bivšu SFR Jugoslaviju gde je pored saveznog krivičnog zakona, bilo u primeni i šest republičkih i dva pokrajinska krivična zakona. Slična je situacija postojala i u SR Nemačkoj u periodu posle ujedinjenja 3. oktobra 1990. godine. Posebno je značajna primena interlokalnog prava u državama federativnog uređenja ili kada se radi o državnim zajednicama. Pri tome u današnjoj Bosni i Hercegovini od značaja je interlokalno pravo jer su u ovoj državi u primeni od 2003. godine četiri krivična zakona i četiri zakona o krivičnom postupku, sa većim ili manjim razlikama. To ukazuje na značaj primene tzv. međuentitetske klauzula ili odredbe o međuentitetskom važenju krivičnog zakona.

Pod pojmom interlokalno krivično pravo⁸⁰ podrazumeva se skup krivičnopravnih normi jedne države kojima se utvrđuje važeće materijalno krivično pravo u predmetima gde s obzirom na njihovu lokalizaciju dolazi u obzir primena više zakonskih propisa (partikularnih krivičnih prava). Naime, ovim se propisima rešava pitanje primene krivičnog zakona na učinioca određenog krivičnog dela u situacijama kada je krivično delo učinjeno na teritoriji dva ili više različitih krivičnopravnih sistema, ili kada lice koje je pripadnik (u određenom odnosu npr, državljanstava) jednog pravnog područja izvrši krivično delo na području koje pripada drugom pravnom sistemu ili kada u izvršenju jednog ili više krivičnih dela na području jednog ili više pravnih sistema učestvuje više lica koja su državljani (ili imaju određeni odnos) sa dva ili više pravna sistema. Dakle, ovde se radi o

78 Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, op. cit., str. 8.

79 Stanko Pihler, Prilog proučavanju tzv. kolizionih normi u materijalnom krivičnom pravu, *Jugoslovenska revija za kriminoloiju i krivično pravo*, Beograd, broj 3-4/1983, str. 295–306.

80 Ante Carić, Interlokalno krivično pravo u novom jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Zagreb, broj 3–4/1978, str. 341–352.

krivičnom pravu sastavnih jedinica u okviru jedne države (dakle nacionalnog pravnog područja) ili o unutrašnjem regionalnom pravu jedne države (ili državne zajednice). To ukazuje da se ovde radi o čisto nacionalnom (unutrašnjem, internom) krivičnom pravu koje određuje granice represivne vlasti u pogledu primene pojedinih partikularnih pravnih propisa, ali u okviru iste države. Ono nema međunarodnu dimenziju. Naprotiv, ono ima interlokalni sastojak.

4.5. Uporedno krivično pravo

Uporedno (komparativno) krivično⁸¹ pravo je naučna disciplina (a ne grana pozitivnog prava) koja se bavi sistemskom analizom karakteristika krivičnog prava različitih država. To je i razumljivo jer krivično pravo jedne države nije izdvojeno i autohtono, već je deo celokupnog pravnog sistema svih civilizovanih država sveta i predstavlja svetsku pravnu baštinu. Iz toga proizilazi da krivična prava različitih država u istom vremenskom periodu imaju niz sličnosti koje su rezultat, u prvom redu, zajedničke potrebe da se sistemom krivični sankcija efikasno, kvalitetno i zakonito obezbede i zaštite dobra i vrednosti, odnosno interesi koji su posebno značajni za te države. Na to uostalom ukazuje i sistem zaštićenih vrednosti u krivičnom pravu pojedinih država. Tu se razlikuju dve vrste vrednosti: 1) vrednosti koje su zajedničke svim ili najvećem broju država. To su vrednosti koje ulaze u korpus ljudskih prava i koje predstavljaju univerzalne, opštecivilizacijske vrednosti koje su zaštićene u svim savremenim državama. Naravno, to ne znači da se ove vrednosti štite uvek i na isti način. Tu spadaju vrednosti kao što su: život, telesni integritet, imovina, zdravlje, sloboda ličnosti itd⁸² i 2) vrednosti koje su specifične, karakteristične samo za određenu državu u određenom vremenskom periodu. Po tim vrednostima se i razlikuju pojedina krivična prava.

U pogledu uporednog krivičnog prava danas treba reći da se u njegovoj osnovi nalaze određeni međunarodni pravni standardi koje su pojedine države preuzele potpisivanjem međunarodnih ugovora (ili pristupanjem pojedinim međunarodnim konvencijama). Tu nema veće razlike između pojedinih krivičnih prava, odnosno krivičnih prava pojedinih država. Proučavanjem uporednog krivičnog prava, mogu se uočiti karakteristična rešenja u pogledu određivanja zakonskih opisa pojedinih krivičnih dela, sistema krivičnih sankcija i sl., pa se na bazi takvih rešenja i njihovih prednosti koje su pokazale u praktičnoj primeni ista mogu se prenositi "transplantirati" u pravne sisteme drugih država (tzv. pravni transplantati).

81 Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, op. cit., str.18.

82 Nenad Milićević, *Ljudska prava*, Sarajevo, 2007, str. 51–63.

U okviru uporednog krivičnog prava razlikuju se sledeća pravna područja (ili porodice prava):⁸³ 1) evropsko kontinentalno pravo, 2) pravo utemeljeno na common law sistemu, 3) pravo islamskih država, 4) kineski pravni sistem i 5) ostali pravni sistemi. Iz navedenog određenja pojma i sadržine uporednog krivičnog prava proizilazi i njegovo razlikovanje od međunarodnog krivičnog prava.⁸⁴ Naime, za međunarodno krivično pravo je bitno postojanje međunarodnog sadržaja, dok se u uporednom krivičnom pravu istražuju sadržaji krivičnog prava pojedinih država, odnosno sadržaji nacionalnog (unutrašnjeg) krivičnog prava, a prema određenoj metodologiji. Tu elemenat inostranosti nema značenje koje mu se pridaje u međunarodnom krivičnom pravu.

5. ZAKLJUČAK

Nastalo u okviru međunarodnog humanitarnog prava (koje je poznatije kao haško ili ženevsko pravo), međunarodno krivično pravo uspostavlja sistem pravila za utvrđivanje postojanja međunarodnih krivičnih dela (koja predstavljaju kršenja pravila haškog ili ženevskog prava), odgovornosti njihovih učinilaca i primene krivičnih sankcija, u prvom redu kazni. Brojna su međunarodna krivična dela (zločini) čiji pojam, elemente i karakteristike pored međunarodnih dokumenata (Statut Nirnberškog suda, Statut Haškog tribunala, Statut Tribunala za Ruandu, Rimski statut i dr.), određuje i nacionalno krivično zakonodavstvo

U pogledu krivične odgovornosti učinilaca međunarodnih krivičnih dela u teoriji još uvek postoji spor da li i koja pravna lica, odnosno država mogu da budu odgovorna za ova krivična dela pored fizičkih lica kao njihovih neposrednih izvršilaca. Sve to su pitanja o kojima govori međunarodno krivično pravo nastalo tek u 20. veku iako su ratovi neumitni pratilac razvoja ljudskog društva od najstarijih vremena do danas. Sa razvojem društvene svesti uopšte jačaju tendencije u pravcu postavljanja pravila za započinjanje, vođenje i okončanje rata ili oružanog sukoba. Kršenjem tih pravila nastaju međunarodna krivična dela, odgovornost i kažnjivost njihovih učinilaca što predstavlja predmet analize i regulisanja međunarodnog krivičnog prava koje postepeno dobija karakter supranacionalnog prava.

---

83 Berislav Pavišić, Velinka Grozdanić, Petar Veić, *Komentar Kaznenog zakona*, op. cit., str. 18–19.

84 Georg Fletcher, *The Grammar of Criminal Law*, Oxford, 2007, str. 116–131.

LITERATURA

1. Ambos Chios, Internationales Strafrecht, Munchen, 2006.
2. Andrassy Juraj, Bakotić Božidar, Vukas Branimir, Međunarodno pravo, Prva knjiga, Zagreb, 1995.
3. Avramov Smilja, Kreća Milenko, Međunarodno javno pravo, Beograd, 1981.
4. Bavcon Ljubo, Mednarodno kazensko pravo, Ljubljana, 1997.
5. Carić Ante, Interlokarno krivično pravo u novom jugoslovenskom krivičnom zakonodavstvu, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, br. 3–4, 1978.
6. Crime sans frontieres, Edinburgh, 1998.
7. Crnić Grotić Vesna, Pravni položaj međunarodnih ugovora u Republici Hrvatskoj, Vladavina prava, Zagreb, 1997.
8. Čejović Bora, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2002.
9. Čhikvadze, Sovjetskoe ugotovnoe pravo, Obšaja čast, Moskva, 1960.
10. Degan Vladimir Đuro, Jugoslovensko pravosuđe i međunarodne konvencije o pravima čovjeka, Odvjetnik, Zagreb, br. 7–12, 1989.
11. Degan Vladimir Đuro, Međunarodno pravo, Rijeka, 2000.
12. Degan Vladimir Đuro, Pavišić Berislav, Međunarodno kazeno pravo, Rijeka, 2005.
13. Detter I., The Law of the War, Cambridge, 2000.
14. Dimitrijević Vojin, Račić Obrad, Đerić Vladimir, Papić Tatjana, Petrović Vesna, Obradović Saša, Osnovi međunarodnog javnog prava, Beograd, 2007.
15. Đurđić Vojislav, Jovašević Dragan, Međunarodno krivično pravo, Beograd, 2003.
16. Fletcher Georg, The Grammar of Criminal Law, Oxford, 2007.
17. Horvatić Željko, Zaštita prava žrtava rata, Odvjetnik, Zagreb, br. 3–4, 1996.
18. Horvatić Željko, Kazeno pravo, Opći dio, Zagreb, 2003.
19. Janković Branimir, Osnovi međunarodnog prava, Sarajevo, 1960.
20. Janković Branimir, Radivojević Zoran, Međunarodno javno pravo, Niš, 2002.
21. Jescheck, H.H., Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner Teil, 2.Auflage, Berlin, 1972.
22. Jovanović Ljubiša, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 1995.
23. Jovanović Ljubiša, Jovašević Dragan, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2003.
24. Jovašević Dragan, Pojam i osnovne karakteristike međunarodnog krivičnog prava, Nauka, bezbednost, policija, Beograd, br. 1, 2004.
25. Jovašević Dragan, Karakteristike međunarodnog krivičnog prava, Pravo, teorija i praksa, Novi Sad, br. 9–10, 2005.
26. Jovašević Dragan, Međunarodno krivično pravo, Niš, 2011.
27. Jovašević Dragan, Leksikon krivičnog prava, Beograd, 2011.

Jovašević D., Međunarodno krivično pravo – između prava i politike, MP 1, 2013, (str: 42–67)

28. Jovašević Dragan, Međunarodno krivično pravosuđe – između prava, pravde, pomirenja i prava žrtava, Međunarodni problemi, Beograd, br. 4, 2011.
29. Kambovski Vlado, Međunarodno kazneno pravo, Skoplje, 1998.
30. Kambovski Vlado, Kazneno pravna reforma pred predizvicate na 21. vek, Skoplje, 2002.
31. Kambovski Vlado, Kazneno pravo, Skopje, 2005.
32. Kaseze Antonio, Međunarodno krivično pravo, Beograd, 2005.
33. Kohler Joseph, Internationales Strafrecht, Stuttgart, 1917.
34. Krivokapić Boris, Leksikon međunarodnog prava, Beograd, 1998.
35. Lukašuk Ivan, Naumov Aleksandar, Meždunarodnoe ugovorno pravo, Norma, Moskva, 1999.
36. Lukić Radomir, Pravna priroda međunarodnog prava, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, Beograd, br. 3, 1955.
37. Martens, Traite de droit international penal, Paris, 1887.
38. Meili, Lehrbuch des Internationalen Strafrecht und Strafprozessrecht, Berlin 1910.
39. Menjšagin, Ugolovnoe pravo, Moskva, 1948.
40. Meron Teodor, The Humanization of humanitarian Law, The American Journal of International Law, Washington, no. 2, 2000.
41. Milićević Nenad, Ljudska prava, Sarajevo, 2007.
42. Mrvić Petrović Nataša, Krivično pravo, Beograd, 2005.
43. Novoselec Petar, Opći dio kaznenog prava, Zagreb, 2004.
44. Pavišić Berislav, Kazneno pravo Vijeća Europe, Zagreb, 2006.
45. Pavišić Berislav, Grozdanić Velinka, Veić Petar, Komentar Kaznenog zakona, Zagreb, 2007.
46. Perazić Gavro, Međunarodno ratno pravo, Beograd, 1986.
47. Pihler Stanko, Prilog proučavanju tzv. kolizionih normi u materijalnom krivičnom pravu, Jugoslovenska revija za kriminoloiju i krivično pravo, Beograd, br. 3-4, 1983.
48. Radojković Miloš, Rat i međunarodno pravo, Beograd, 1947.
49. Radovanović Miloš, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 1975.
50. Radulović Drago, Međunarodno krivično pravo, Podgorica, 1999.
51. Sijerčić Čolić Hajrija, Evropsko krivično procesno pravo – regionalna pravna pravila o krivičnom postupku, Pravo i pravda, Sarajevo, br. 1, 2008.
52. Simović Miodrag, Blagojević Milan, Međunarodno krivično pravo, Banja Luka, 2007.
53. Stojanović Zoran, Krivično pravo, Opšti deo, Beograd, 2000.
54. Stojanović Zoran, Međunarodno krivično pravo, Beograd, 2002.

Jovašević D., Međunarodno krivično pravo – između prava i politike, *MP 1*, 2013,
(str. 42–67)

55. Šeparović Zvonimir, *Zaštita žrtava rata u međunarodnom humanitarnom pravu*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 2007.
56. Tagancev, *Russkoe ugotovnoe pravo*, Moskva. 1902.
57. Vabres Donedie de, *Les principes modernes du droit penal international*, Paris, 1928.
58. Vabres Donedie de, *Traite de Droit criminel et de Legislation penal compare*, Paris, 919-9-0
59. Zahar Alexandar, Sluiter Goran, *International criminal law*, Oxford, 2008.
60. Zlatarić Bogdan, Damaška Mirjan, *Rječnik krivičnog prava i postupka*, Zagreb, 1966.
61. Zlatarić Bogdan, *Međunarodno krivično pravo*, Zagreb, 1979.
62. Živanović Toma, *Međunarodno krivično pravo*, Pravosuđe, Beograd, br. 3, 1940.

Prof. Dr. Dragan JOVAŠEVIĆ

**INTERNATIONAL CRIMINAL LAW
– BETWEEN LAW AND POLITICS**

ABSTRACT

Crimes against international law are committed by violating the rules of international humanitarian law during wars or armed conflicts. The perpetrators of these crimes are under the jurisdiction of international criminal courts (military or civil, permanent or ad hoc). The process of the commission of crimes against international law may comprise several different phases or stadiums. Moreover, such criminal offences rarely appear as the results of only one person's activities. On the contrary, in numerous cases of these criminal offences, accomplice appears as a form of collective participation of several persons in the commission of one or more crimes against international law. All these facts represent grounds for the specific type of criminal responsibility of the perpetrators of crimes against international law. It is a object of regulation international criminal law about whose characteristics converse this article.

Key words: international law, criminal act, stage, complicity, responsibility, penalty

*Slobodan CVETANOVIĆ i
Vladimir NEDIĆ¹*

*UDK:330.101.3(497)
Bibliid 0025-855565(2013)
Vol. LXV, br. 1, str. 68–84
Izvorni naučni rad
Februar 2013.
DOI: 10.2298/MEDJP1301068C*

ANALIZA INOVACIONIH PERFORMANSI ZEMALJA ZAPADNOG BALKANA I IZABRANIH EKONOMIJA EVROPSKE UNIJE

APSTRAKT

U radu je najpre data teorijska eksplikacija značaja inovativnosti privrede za ekonomski razvoj zemlje, a potom je učinjen osvrt na metriku indeksa globalne inovativnosti. Pomoću box-plot dijagrama sagledavana je veza između osnovnih inovacionih performansi (indeksa globalne inovativnosti, indeksa inovacionih ulaza i indeksa inovacionih izlaza) šest zemalja Zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija, Hrvatska i Crna Gora), i grupe od šest izabranih ekonomija Evropske unije iz njihovog neposrednog okruženja (Austrija, Grčka, Bugarska, Rumunija, Mađarska i Slovenija). Cilj je da se identifikuje prisustvo ekstremnih vrednosti inovacionih performansi ove dve grupe zemalja, uključujući i opis osnovnih karakteristika razmatranih performansi.

Ključne reči: indeks globalne inovativnosti, indeks inovacionih ulaza, indeks inovacionih izlaza, nacionalni inovacioni sistemi.

---

1 Prof. dr Slobodan Cvetanović, redovni profesor, Univerzitet u Nišu, Ekonomski fakultet, Email adresa: slobodan.cvetanovic@eknfak.ni.ac.rs; Vladimir Nedić, IT menadžer Univerzitet u Kragujevcu, Filološko-umetnički fakultet, Email adresa: vnedic@kg.ac.rs.

ZNAČAJ INOVATIVNOSTI ZA EKONOMSKI RAZVOJ

U poslednjih dvadesetak godina interesovanje makroekonomista za istraživanje inovativnosti privrede je vrlo izraženo. Gro empirijskih istraživanja ide u pravcu zaključivanja da inovativnost privrede predstavlja daleko najznačajniji faktor privrednog rasta.²

Sagledavanje značaja inovativnosti privrede u pokretanju ekonomskog rasta česta je tema makroekonomskih istraživanja počev od Roberta Soloua i obznanjivanja rezultata njegovih istraživanja sredinom šeste decenije prethodnog veka³ pa sve do današnjih dana. Artikulaciji ovakvog mišljenja u ekonomskoj nauci je posebno doprineo nastanak nove (endogene) teorije rasta krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina dvadesetog veka.⁴

Inovacije kao endogena promenljiva proizvod su ekonomskog sistema i analogno toj činjenici istraživanje njihovih ekonomskih efekata je povezano sa širokom kategorijom eksternalija kao jednim od uzroka ispoljavanja tržišnih nedostataka. Naime, mnoga znanja koja predstavljaju ključni generator inovacija poseduju attribute javnih dobara, što u najelementarnijem smislu znači da se do njih po pravilu teško dolazi, ali ih je moguće vrlo jeftino i neograničeno puta reprodukovati. Budući da privatni ekonomski agenti nisu u prilici da koriste sve prednosti akumulacije znanja i tehnoloških rešenja, stopa privrednog rasta objektivno je na nižem nivou u poređenju sa društveno mogućom stopom uvećanja vrednosti proizvodnje roba i usluga na nivou nacionalne ekonomije. Stoga se inovatorima moraju garantovati odgovarajući podsticaji za ulaganja finansijskih i ljudskih resursa u aktivnosti koje se karakterišu po izraženoj kapitalnoj intenzivnosti i visokoj rizičnosti ulaganja. Dakle, proces generisanja inovacija mora se vezati za potrebu istraživača i inovatora da pomoću komercijalne valorizacije novih ideja ostvare profit.⁵

---

2 Albert Link and David Siegel, *Technological Change and Economic Performance*, Routledge, 2003.

3 Robert Solow, "A Contribution to the Theory of Economic Growth", *Quarterly Journal of Economics*, 70, February, 1956, pp. 65–94.

4 Paul Romer, "Increasing Returns and Long-Run Growth", *Journal of Political Economy*, 94(5) 1986, pp. 1002-1037, "Growth Based on Increasing Returns Due to Specialization", *American Economic Review*, 77(2) 1987, pp. 56–63, "Endogenous Technological Change", *Journal of Political Economy*, 98, 1990, pp. 78–102.

5 Paul Romer, "Growth Based on Increasing Returns Due to Specialization", *American Economic Review*, 77(2), 1987, pp. 56–63.

Inovacije su dominantno temeljene na rezultatima fundamentalnih i primenjenih istraživanja u razvijenom svetu, što je u teorijskom pogledu direktno povezano sa afirmacijom koncepta nacionalnog inovacionog sistema.⁶ Sam nastanak ovog koncepta vezan je Kristofera Frimena,⁷ dok je svoju teorijsku uobličenosť dobio u radovima Lundvala⁸ i Nelsona.⁹ Budući da je svrha nacionalnih inovacionih sistema kreiranje, generisanje i difuzija tehnologije, njegove glavne karakteristike ogledaju se u sposobnosti aktera da na osnovu ovih aktivnosti koriste tehnologije koje vode stvaranju najvećih ekonomskih vrednosti.¹⁰

Jedan od modaliteta nacionalnih inovacionih sistema je svakako Porterov koncept tzv. „dijamanta“.¹¹ Ključna poruka Porterovog modela konkurentske prednosti nacija za koncept inovacionog kapaciteta privrede je da preduzeća realizuju konkurentsku prednost putem inovacija. Porter smatra da konkurentnost zemlje predstavlja funkciju potencijala industrije da inovira i ostvaruje kontinuirana poboljšanja u svim domenima poslovne aktivnosti. Najsažetije, prema Porteru, inovacije generišu i održavaju konkurenciju, odnosno konkurentnost zemlje zavisi od sposobnosti njene privrede da inovira i unapređuje privredni rast. Pristup inovacijama uključuje osvajanje i primenu novih tehnologija, novih proizvoda i novih načina poslovanja. Inovacije pronalaze novu osnovu konkurisanja pojedinih preduzeća na tržištu, a takođe i nove načine za konkurisanje na staroj osnovi. Mogu da uključe novi dizajn proizvoda, novi proizvodni proces, novi pristup tržištu ili novi način obuke, ali uvek podrazumevaju investicije u unapređenje veština i znanja, kao i ulaganja u fizička sredstva i ugled robne marke.¹²

Jezgro koncepta nacionalnog inovacionog sistema nesumnjivo predstavlja Šumpeterovo učenje o značaju inovacija i preduzetništva u oblikovanju ključnih

---

6 Peters Stuart, *National Systems of Innovation*, Palgrave, Macmillan, 2006, p. 2.

7 Christopher Freeman, *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*, Pinter, London, 1987.

8 Bengt-Åke Lundvall, *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, Pinter, London, 1992. p. 12.

9 Richard Nelson, *National Innovation Systems: A Comprehensive Analysis*, Oxford University Press, New York, 1993, p. 3.

10 Bo Carlsson, Staffan Jacobsson, Magnus Holmen and Annika Rickne, „Innovation Systems: Analytical and Methodological Issues“, *Research Policy*, 31, 2002, pp. 233–245.

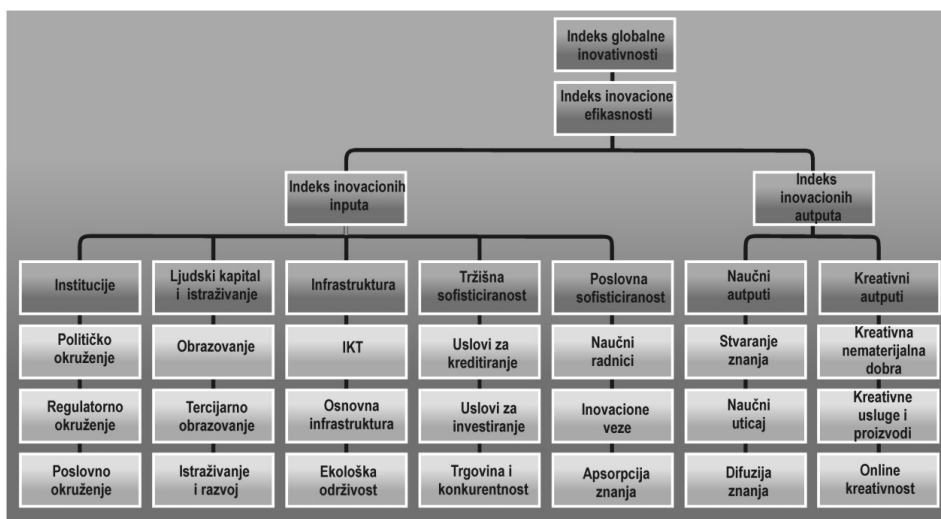
11 Michael Porter, *The Competitive Advantage of Nations*, London, Macmillan, 1990.

12 Ibid.

makroekonomskih performansi. Šumpeter smatra da je centralni sadržaj preduzetničke aktivnosti kreiranje i difuzija inovacija, jer se ličnost preduzetnika ne miri sa svetom rutine, uhodane tehnologije i „nepromenjenih institucionalnih odrednica”.¹³ Preduzetnici uvode u život inovacije savladavajući mnogobrojne otpore promenama, čime remete privrednu ravnotežu i pokreću razvojni proces.

Polazeći od imperativa uvažavanja inovativnosti privrede kao ključne determinante ekonomskog rasta, Konfederacija industrije Indije (Confederation of Indian Industry) skupa sa INSEAD (The Business School for the World) i Canon India, razvila je *Indeks globalne inovativnosti*, čiji je osnovni cilj ukazivanje na osnovne inovacione performanse zemalja. (Slika 1)

Slika 1: GII frejmwork

Izvor: The Global Innovation Index 2012, INSTEAD

13 Jozef Schumpeter *The Theory of Economic Development*, A Galaxy Book, New York, 1961.

Ključna inovaciona performansa pojedinih zemalja je Indeks globalne inovativnosti, koji se oslanja na dva podindeksa: indeks inovacionih ulaza i indeks inovacionih izlaza. Inovacioni ulazi sastoje se sledećih pet stubova: 1) institucije, 2) ljudski kapital i istraživanje, 3) infrastruktura, 4) tržišna sofisticiranost, i 5) poslovna sofisticiranost. Inovacioni rezultati su svrstani u dva stuba 6) naučni izlazi i 7) kreativni izlazi. Komponente svake od pomenutih sedam stubova su date na slici 1.

Pregled indeksa globalne inovativnosti, inovacionih ulaza i inovacionih izlaza za dvanaest zemalja Evrope u 2012. godini dat je u tabeli 1

Tabela 1: Indeks globalne inovativnosti, inovacioni ulazi i inovacioni izlazi

Zemlja	Indeks globalne inovativnosti	Inovacioni ulazi	Inovacioni izlazi
Austrija	53.10	59.45	46.75
Albanija	30.38	37.42	23.35
B i H	34.17	41.44	26.90
Bugarska	40.67	45.55	35.80
Hrvatska	40.68	46.43	34.92
Grčka	35.27	44.03	26.52
Mađarska	46.54	51.18	41.89
Makedonija	36.18	43.17	29.19
Crna Gora	40.15	45.00	35.30
Rumunija	37.78	43.91	31.66
Srbija	39.95	41.45	38.45
Slovenija	49,92	53,21	46.33

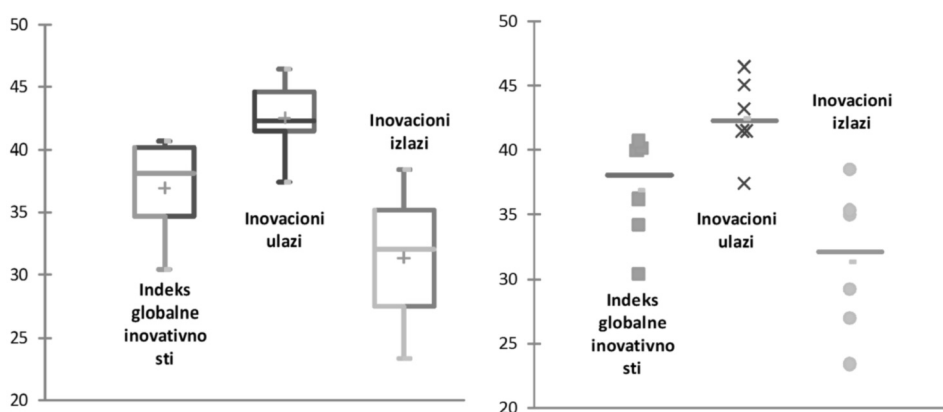
Izvor: *The Global Innovation Index 2012*, INSTEAD.

BOX-PLOT ANALIZA INOVACIONIH PERFORMANSI POSMATRANIH GRUPA ZEMALJA

U deskriptivnoj statistici, *box plot* ili *boxplot* (takođe poznat i kao *box-and-whisker* dijagram ili *plot*) je pogodan način grafičkog prikaza numeričkih podataka putem sumarnih pet parametara: minimalna vrednost numeričkog niza podataka, donji kvartil (Q_1), medijana (Q_2), gornji kvartil (Q_3) i maksimalna vrednost numeričkog niza podataka. *Box plot* ukazuje na prisustvo ekstremnih vrednosti, takođe i na razlike između populacija, bez ikakvih pretpostavki koje se baziraju na analizi statističke distribucije (neparametarski prikaz). Rastojanje između različitih delova ovog prikaza ukazuje na stepen disperzije (rasipanja) i asimetrije u podacima, kao i na prepoznavanje grubih grešaka u smislu nepripadajućih jedinki skupa. Boxplot se može prikazati horizontalno ili vertikalno.

Na slici 2 dati su *box plot* dijagrami za tri osnovne inovacione performanse (*indeks globalne inovativnosti*, *inovacione ulaze* i *inovacione izlaze*) zemalja Zapadnog Balkana (Albanija, Bosna i Hercegovina, Makedonija, Srbija, Hrvatska i Crna Gora).

Slika 2: Box plot dijagrami za indeks globalne inovativnosti, inovacione ulaze i inovacione izlaze zemalja Zapadnog Balkana

Maksimalne vrednosti tri osnovne inovacione performanse (*indeks globalne inovativnosti*, *inovacioni ulazi* i *inovacioni izlazi*) za grupu od 6 posmatranih zemalja Zapadnog Balkana iznose 40,68 (Hrvatska), 46,43 (Hrvatska) i 38,45

(Srbija), dok su minimalne vrednosti 30,38 (Albanija), 37,42 (Albanija) i 23,35 (Albanija). Prisustvo ekstremnih vrednosti nije prepoznato među analiziranim podacima. Prosečne vrednosti posmatranih inovacionih performansi za sve zemlje koje su analizom obuhvaćene iznose 36,92 (performansa globalnog indeksa inaktivnosti); 42,49 (performansa inovacionih ulaza) i 31,35 (performansa inovacionih izlaza). Posmatrano sa aspekta vrednosti medijane, koja iznosi (za performansu *globalne inovativnosti*) 38,065, može se primetiti da 50% analizom obuhvaćenih zemalja ima vrednost performanse *globalne inovativnosti* manju od 38,065 (vrednosti medijane), dok drugih 50% podataka ima vrednost veću od 38,065.

U slučaju performanse *inovacioni ulazi*, medijana iznosi 42,31, što upućuje na zaključak da 50% analiziranih zemalja ima vrednost performanse *inovacioni ulazi* manju od 42,31 (vrednosti medijane), dok drugih 50% podataka ima vrednost veću od 42,31. Vrednost medijane za performansu *inovacioni izlazi* u iznosu od 32,055 upućuje na zaključak da 50% analizom obuhvaćenih zemalja ima vrednost performanse *inovacioni izlazi* manju od 32,055 (vrednosti medijane), dok drugih 50% podataka ima vrednost veću od 32,055. Prvi kvartil (za performansu *indeks globalne inovativnosti*) iznosi 33,22, što ukazuje na činjenicu da 25% zemalja ima vrednost posmatrane performanse *indeks globalne inovativnosti* manju od 33,22, dok preostalih 75% posmatranih zemalja ima vrednost veću od vrednosti prvog kvartila. S druge strane, 25% zemalja ima vrednost performanse *indeks globalne inovativnosti* veću od 40,282 (treći kvartil), dok preostalih 75% ima vrednost manju od vrednosti trećeg kvartila. Prvi kvartil (za performansu *inovacioni ulazi*) iznosi 40,435, što ukazuje na činjenicu da 25% zemalja ima vrednost posmatrane performanse *inovacioni ulazi* manju od 40,435, dok preostalih 75% posmatranih zemalja ima vrednost veću od vrednosti prvog kvartila. S druge strane, 25% zemalja ima vrednost performanse *inovacioni ulazi* veću od 45,358 (treći kvartil), dok preostalih 75% ima vrednost manju od vrednosti trećeg kvartila. Prvi kvartil (za varijablu *inovacioni izlazi*) iznosi 26,012, što ukazuje na činjenicu da 25% zemalja ima vrednost performanse *inovacioni izlazi* manju od 26,012, dok preostalih 75% posmatranih zemalja ima vrednost veću od vrednosti prvog kvartila. S druge strane, 25% zemalja ima vrednost performanse *inovacioni izlazi* veću od 36,088 (treći kvartil), dok preostalih 75% ima vrednost manju od vrednosti trećeg kvartila.

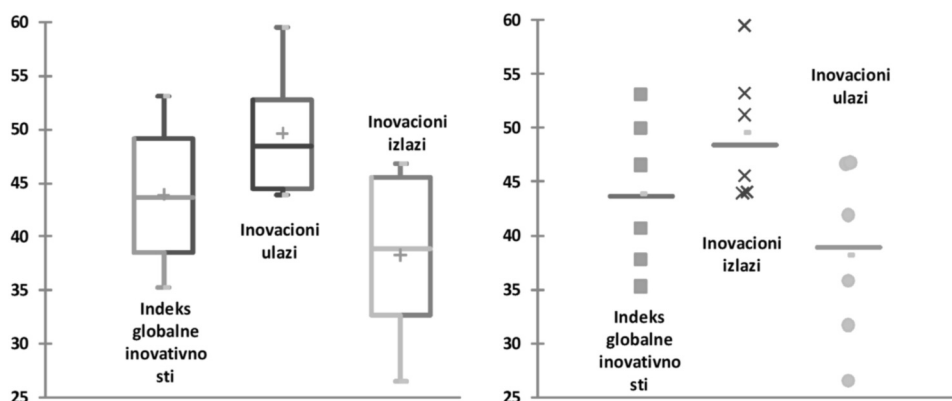
Na osnovu vrednosti koeficijenta asimetrije, (performansa *indeks globalne inovativnosti*), $\alpha_3 = -0,801$, može se zaključiti da je reč o znatno negativno asimetričnom rasporedu. Pored toga, u pitanju je raspored koji je više spljošten

u odnosu na raspored sa normalnom visinom, budući da je koeficijent zaobljenosti $\alpha_4 = -0,683$. U pogledu vrednosti performanse *indeks globalne inovativnosti*, posmatrana grupa zemalja, sa stanovišta varijabiliteta, relativno je homogena (koeficijent varijacije je 11,14%). Posmatrano sa aspekta vrednosti koeficijenta asimetrije, (performansa *inovacioni ulazi*), $\alpha_3 = -0,515$, može se zaključiti da je reč o znatno negativno asimetričnom rasporedu. Pored toga, u pitanju je raspored koji je više izdužen (manje spljošten) u odnosu na raspored sa normalnom visinom, budući da je koeficijent zaobljenosti $\alpha_4 = 0,304$. U pogledu vrednosti performanse *inovacioni ulazi*, posmatrana grupa zemalja, sa stanovišta varijabiliteta, relativno je homogena (koeficijent varijacije je 7,46%).

Kada je reč o performansu *inovacioni izlazi*, budući da vrednost koeficijenta asimetrije iznosi $\alpha_3 = -0,226$, može se zaključiti da je reč o umereno negativno asimetričnom rasporedu. Pored toga, u pitanju je raspored koji je više spljošten u odnosu na raspored sa normalnom visinom, budući da je koeficijent zaobljenosti $\alpha_4 = -1,583$. U pogledu vrednosti performanse *inovacioni izlazi*, posmatrana grupa zemalja, sa stanovišta varijabiliteta, relativno je homogena (koeficijent varijacije je 18,44%).

Na slici 3 predstavljen je box plot dijagram koji se odnosi na tri osnovne inovacione performanse (*indeks globalne inovativnosti*, *inovacione ulaze* i *inovacione izlaze*) za izabrane zemlje EU.

Slika 3: Box plot dijagrami za indeks globalne inovativnosti, inovacione ulaze i inovacione izlaze za izabrane zemlje EU

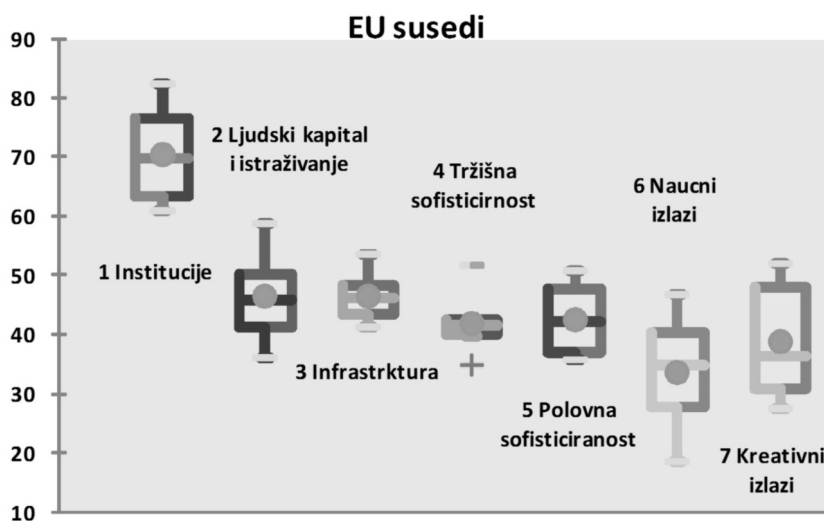
Maksimalne vrednosti varijabli: *indeks globalne inovativnosti*, *inovacioni ulazi* i *inovacioni izlazi* za grupu posmatranih zemalja EU iznose 53,10 (Austrija), 59,45 (Austrija) i 46,75 (Austrija), dok su minimalne vrednosti 35,27 (Grčka), 43,91 (Rumunija) i 26,52 (Grčka). Prisustvo ekstremnih vrednosti nije identifikovano među posmatranim podacima. Prosečne vrednosti posmatranih inovacionih peerperformansi za sve zemlje koje su analizom obuhvaćene iznose 43,88; 49,56 i 38,21. Posmatrano sa aspekta vrednosti medijane, koja iznosi (za performansu *indeks globalne inovativnosti*) 43,605, može se primetiti da 50% analizom obuhvaćenih zemalja ima vrednost performanse *indeks globalne inovativnosti* manju od 43,605 (vrednosti medijane), dok drugih 50% podataka ima vrednost veću od 43,605. U slučaju performanse *inovacioni ulazi*, medijana iznosi 48,365, što upućuje na zaključak da 50% analiziranih zemalja ima vrednost performanse *inovacioni ulazi* manju od 48,365 (vrednosti medijane), dok drugih 50% podataka ima vrednost veću od 48,365. Vrednost medijane za performansu *inovacioni izlazi* iznosi 38,845 što upućuje na zaključak da 50% analizom obuhvaćenih zemalja ima vrednost performanse *inovacioni izlazi* manju od 38,845 (vrednosti medijane), dok drugih 50% podataka ima vrednost veću od 38,845. Prvi kvartil (za performansu *indeks globalne inovativnosti*) iznosi 37,152, što ukazuje na činjenicu da 25% zemalja ima vrednost posmatrane performanse *indeks globalne inovativnosti* manju od 37,152, dok preostalih 75% posmatranih zemalja ima vrednost veću od vrednosti prvog kvartila. S druge strane, 25% zemalja ima vrednost performanse *indeks globalne inovativnosti* veću od 37,152 (treći kvartil), dok preostalih 75% ima vrednost manju od vrednosti trećeg kvartila. Prvi kvartil (za performansu *inovacioni ulazi*) iznosi 44, što ukazuje na činjenicu da 25% zemalja ima vrednost posmatrane performanse *inovacioni ulazi* manju od 44, dok preostalih 75% ima vrednost veću od vrednosti prvog kvartila. S druge strane, 25% zemalja ima vrednost performanse *inovacioni ulazi* veću od 44, dok preostalih 75% ima vrednost manju od vrednosti trećeg kvartila. Prvi kvartil (za performansu *inovacioni izlazi*) iznosi 30,375 što ukazuje na činjenicu da 25% zemalja ima vrednost performanse *inovacioni izlazi* od 30,375, dok preostalih 75% posmatranih zemalja ima vrednost veću od vrednosti prvog kvartila. S druge strane, 25% zemalja ima vrednost performanse *inovacioni izlazi* veću od 30,375, dok preostalih 75% ima vrednost manju od vrednosti trećeg kvartila.

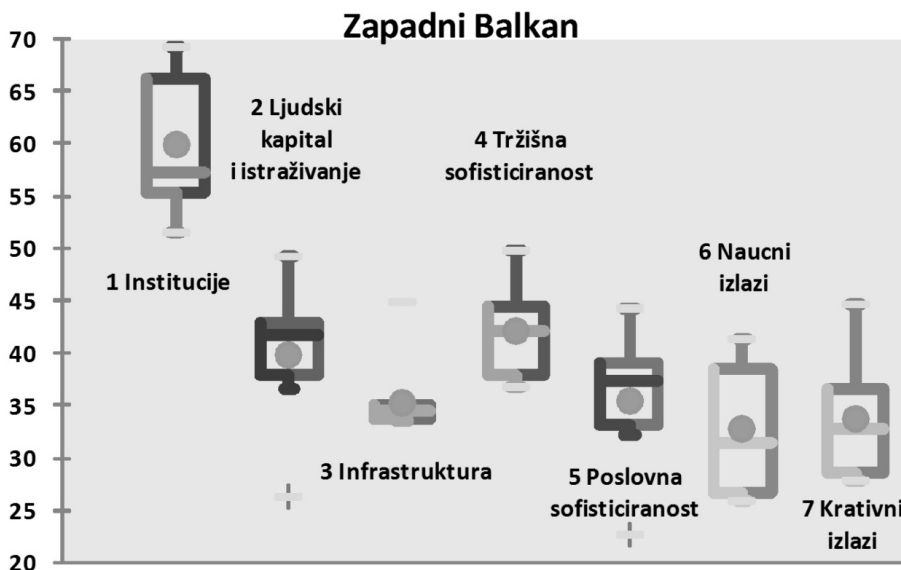
Na osnovu vrednosti koeficijenta asimetrije (performansa *globalni indeks inovativnosti*), $\alpha_3 = 0,106$, može se zaključiti da je reč o umereno pozitivno asimetričnom rasporedu. Pored toga, u pitanju je raspored koji je više spljošten u odnosu na raspored sa normalnom visinom, budući da je koeficijent zaobljenosti $\alpha_4 = -1,891$. U pogledu vrednosti performanse *indeks globalne*

inovativnosti, posmatrana grupa zemalja, sa stanovišta varijabiliteta, relativno je homogena (koeficijent varijacije je 16,12%). Posmatrano sa aspekta vrednosti koeficijenta asimetrije (performansa *inovacioni ulazi*), $\alpha_3 = 0,766$, može se zaključiti da je reč o znatno pozitivno asimetričnom rasporedu. Pored toga, u pitanju je raspored koji je više spljošten u odnosu na raspored sa normalnom visinom, budući da je koeficijent zaobljenosti $\alpha_4 = -0,585$. U pogledu vrednosti performanse *inovacioni ulazi*, posmatrana grupa zemalja, sa stanovišta varijabiliteta, relativno je homogena (koeficijent varijacije je 12,51%). Kada je reč o epformansi *inovacioni izlazi*, budući da vrednost koeficijenta asimetrije iznosi $\alpha_3 = -0,328$, može se zaključiti da je reč o umereno negativno asimetričnom rasporedu. Pored toga, u pitanju je raspored koji je više spljošten u odnosu na raspored sa normalnom visinom, budući da je koeficijent zaobljenosti $\alpha_4 = -1,621$. U pogledu vrednosti performanse *inovacioni izlazi*, posmatrana grupa zemalja, sa stanovišta varijabiliteta, relativno je homogena (koeficijent varijacije je 21,67%).

Kako bi se identifikovale dublje i skrivene zakonitosti, analiza zasnovana na informacijama koje proizlaze iz box plot dijagrama je raščlanjena tako što su konstruisani box plot dijagrami po pojedinačnim stubovima inovativnosti. U tom smislu, na slici 4 predstavljeni su box plotovi za sve stubove indeksa globalne inovativnosti za posmatrane grupe zemalja.

Slika 4: Box plot dijagrami za sve stubove indeksa globalne inovativnosti

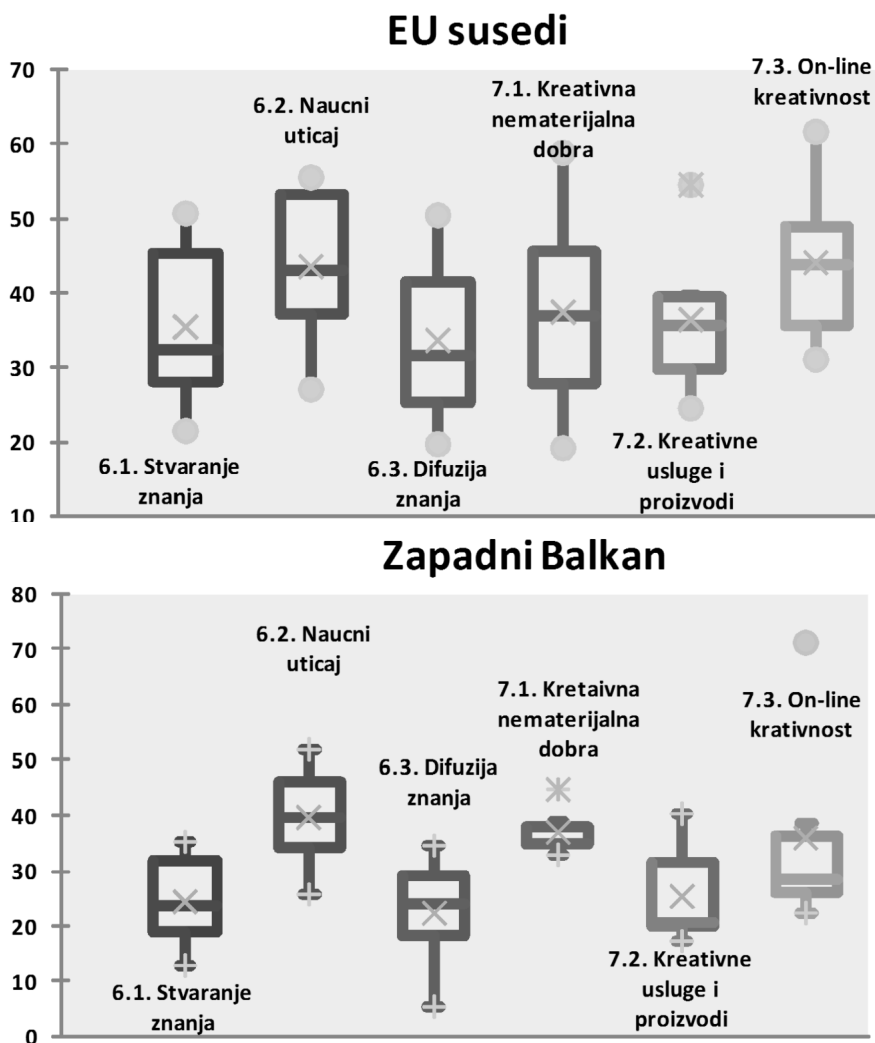

Na osnovu slike 4 moguće je formulisati sledeće zaključke:

- uočava se približno sličan raspored box plot dijagrama po pojedinačnim stubovima indeksa inovativnosti kod posmatranih zemalja EU i zemalja Zapadnog Balkana;
- i kod zemalja EU i zemalja Zapadnog Balkana najveća srednja vrednost pojedinačno posmatranih stubova uočena je u okviru prvog stuba indeksa globalne inovativnosti *institucije*;
- u okviru grupe zemalja EU najmanje varijacija je u okviru četvrtog stuba *tržišna sofisticiranost*, dok je u grupi Zapadni Balkan najveća homogenost zemalja zabeležena u okviru trećeg stuba *infrastruktura*;
- iako su uočene slične tendencije u rasporedu sedam posmatranih box plotova, ne treba zanemariti činjenicu da su prosečne vrednosti indeksa po svakom stubu za grupu zemalja EU na većem nivou od prosečnih vrednosti tih indeksa za zemlje Zapadnog Balkana;
- između prosečne vrednosti indeksa po grupama zemalja u okviru šestog stuba uočava se izuzetno mala razlika uzrokovana niskom vrednošću ovog indeksa za Austriju u okviru grupe zemalja EU, s jedne strane, i visokom vrednošću ovog indeksa za Albaniju, u okviru grupe zemalja Zapadnog

Balkana, s druge strane. Istovremeno, u okviru sedmog stuba *krativni izlazi* takođe je uočena mala razlika u prosečnoj vrednosti ovog indeksa u okviru razmatranih grupa zemalja. Pri tome, u okviru grupe razvijenih zemalja veća disperzija (*manja homogenost*) je u okviru sedmog stuba *krativni izlazi*, dok je u okviru grupe Zapadni Balkan veća disperzija u okviru šestog stuba *naučni izlazi*.

Slika 5: Box plot dijagrami za sve podstubove inovacionih izlaza

Stoga je, u cilju identifikovanja dodatnih zakonitosti, u daljem toku analize izvršeno raščlanjavanje ova dva stuba na njihove podstubove.

Na osnovu grafičkog prikaza na slici 5

- ponovo se uočava približno sličan raspored box plot dijagrama po pojedinim podstubovima kreativnih i naučnih izlaza kod zemalja EU suseda i zemalja Zapadnog Balkana, s tim što i dalje ostaje razlika sa aspekta nivoa na kojima su box plot dijagrami podstubova pozicionirani;
- bez obzira na pomenutu sličnost u pozicioniranju box plot dijagrama po pojedinim podstubovima, za posmatrane dve grupe zemalja uočava se takođe i veoma izražena razlika sa aspekta prisutne disperzije po pojedinim podstubovima, uključujući i prisustvo ekstremnih vrednosti;
- generalno posmatrano, u okviru svakog podstuba za posmatrane zemlje EU prisutna je znatno veća disperzija u odnosu na zemlje Zapadnog Balkana pri čemu je najveća razlika u okviru podstuba *kreativna nematerijalna dobra*;
- gore pomenuto se takođe jasno uočava i kod podstuba 7.3. *on line kreativnost*, pri čemu posebnu pažnju privlači prisustvo netipične vrednosti, vezano za izrazito pozitivno iskakanje Crne Gore u okviru grupe zemalja Zapadnog Balkana. Pretpostavka autora je da je uočena razlika u okviru *kreiranja on line sadržaja*;
- rezultat slabe IKT infrastrukture, kao i nedostatka strateškog razvoja ove oblasti kod zemalja Zapadnog Balkana, pri čemu je izrazito pozitivan rezultat Crne Gore verovatno posledica nesavršenosti metrike GII u ovoj oblasti (naročito za izrazito male ekonomije poput Crne Gore), čemu ide u prilog i da je ovaj parametar (kreiranje online sadržaja) u GII uveden tek nedavno u Izveštaju za 2012. godinu.

ZAKLJUČAK

U istraživanju tri osnovne inovacione performanse *indeks globalne inovativnosti*, *inovacioni ulazi* i *inovacioni izlazi* zemalja Zapadnog Balkana utvrđeno je da su njihove maksimalne vrednosti na nižem nivou nego što je slučaj kod grupe selektovanih zemalja EU, odnosno da iznose 40,68 (Hrvatska), 46,43 (Hrvatska) i 38,45 (Srbija). S druge strane, minimalne vrednosti su u poređenju sa izabranim zemljama EU takođe na nižem nivou, odnosno iznose 30,38 (Albanija), 37,42 (Albanija) i 23,35 (Albanija). Prisustvo ekstremnih vrednosti nije identifikovano među posmatranim podacima. Za ovu grupu zemalja je karakteristična i relativna homogenost.

Kod analiziranja performansi *indeks globalne inovativnosti*, *inovacioni ulazi* i *inovacioni izlazi* grupe od šest zemalja Evropske unije putem box plot dijagrama utvrđeno je da maksimalne vrednosti iznose 53,10 (Austrija), 59,45 (Austrija) i 46,75 (Austrija), dok su minimalne vrednosti 35,27 (Grčka), 43,91 (Romunija) i 26,52 (Grčka). Po vrednosti ovih performansi posmatrana grupa zemalja je relativno homogena, tako da nema značajnih odstupanja niti ekstremnih vrednosti.

U razmatranju *pojedinačnih stubova inovativnosti* i *podstubova kreativnih i naučnih izlaza*, utvrđen je približno sličan raspored box plot dijagrama po pojedinim stubovima i podstubovima kreativnih i naučnih izlaza kod zemalja EU suseda i zemalja Zapadnog Balkana, s tim što ne treba zanemariti činjenicu da su prosečne vrednosti indeksa po svakom stubu za grupu zemalja EU na većem nivou od prosečnih vrednosti tih indeksa za zemlje Zapadnog Balkana.

Bez obzira na pomenutu sličnost u pozicioniranju box plot dijagrama po pojedinim postubovima za posmatrane dve grupe zemalja uočena je i veoma izražena razlika sa aspekta prisutne disperzije po pojedinim podstubovima, uključujući i prisustvo ekstremnih vrednosti.

LITERATURA

1. Carlsson Bo, Jacobsson Staffan, Holmen Magnus and Rickne Annika, „Innovation Systems: Analytical and Methodological Issues“, *Research Policy*, 31, 2002, pp. 233–245.
2. Freeman Christopher, *Technology Policy and Economic Performance: Lessons from Japan*, Pinter, London, 1987.
3. Link Albert and Siegel David, *Technological Change and Economic Performance*, Routledge, 2003.
4. Lundvall Bengt-Åke, *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning*, Pinter, London, 1992.
5. Lundvall Bengt-Åke, Johnson Björn, Andersen Esben Sloth and Dalum Bent, “National Systems of Production, Innovation and Competence Building“, *Research Policy*, 31, 2002, pp. 213–231.
6. Nelson Richard, *National Innovation Systems: A Comprehensive Analysis*, Oxford University Press, New York, 1993.
7. Stuart Peters, *National Systems of Innovation*, Palgrave, Macmillan, 2006.
8. Porter Michael, *The Competitive Advantage of Nations*, London, Macmilan, 1990.
9. Romer Paul, „Endogenous Technological Change“, *Journal of Political Economy*, 98, 1990, pp. 78–102.

Cvetanović, S., i Nedić, V., Analiza inovacionih performansi zemalja Zapadnog Balkana, *MP 1*, 2013, (str. 68–84)

10. Romer Paul, „Increasing Returns and Long-Run Growth“, *Journal of Political Economy*, 94 (5), 1986, pp. 1002–1037.
11. Romer Paul, „Growth Based on Increasing Returns Due to Specialization“, *American Economic Review*, 77(2), 1987, pp. 56–63.
12. Schumpeter Jozef, *The Theory of Economic Development*, A Galaxy Book, New York, 1961.
13. Solow Robert, „A Contribution to the Theory of Economic Growth“, *Quarterly Journal of Economics*, 70, February, 1956, pp. 65–94.
14. Solow Robert, „Technical Change and the Aggregate Production Function“, *Review of Economics and Statistics*, 39, August, 1957, pp. 312–320.
15. *The Global Innovation Index*, Geneva, 2012.

Prof. Dr. Slobodan CVETANOVIĆ i Vladimir NEDIĆ

**AN ANALYSIS OF INNOVATION PERFORMANCE
OF THE WESTERN BALKAN COUNTRIES AND THE
EU SELECTIVE ECONOMIES GROUP**

ABSTRACT

First of all, the paper offers a theoretical explication of the importance of economic innovation for a country's economic development. It further considers the metrics of the Global Innovation Index. By means of a box-plot diagram, the article explores the link between basic innovation performances (Global Innovation Index, Index Innovation Input and Index Innovation Output) of the six Western Balkan countries (Albania, Bosnia and Herzegovina, Macedonia, Serbia, Croatia and Montenegro) and a group of six selected European Union economies in the neighbourhood (Austria, Greece, Bulgaria, Romania, Hungary and Slovenia). The aim is to identify the existence of extreme values between the data that reveal the key innovation performance of the two groups including the description of the basic characteristics of the performances which have been examined.

Key words: Global innovation index, index innovation input, index innovation output, national systems of innovations.

Prilog: Podaci za box plot dijagrame

Zemlja	GII-Indeks globalne inovativnosti	Inovacioni ulazi	Inovacioni izlazi	Institucije	Ljudski kapital i istraživanje	Infrastruktura	Tržišna sofisticiranost	Poslovna sofisticiranost	Naučni i tehnološki izlazi	Kreativni izlazi
Austria	53.10	59.45	46.75	82.28	58.89	53.44	51.80	50.86	18.55	52.14
Bulgaria	40.67	45.55	35.80	67.21	39.89	41.23	42.60	36.82	35.69	35.90
Greece	35.27	44.03	26.52	60.74	45.62	43.19	34.82	35.78	25.57	27.47
Hungary	46.54	51.18	41.89	72.27	46.02	48.53	42.22	46.86	46.83	36.95
Romania	37.78	43.91	31.66	62.12	36.08	44.28	39.65	37.39	33.99	29.32
Slovenia	49.92	53.21	46.63	78.01	51.49	47.77	40.90	47.88	41.71	51.54

Zemlja	GII-Indeks globalne inovativnosti	Inovacioni ulazi	Inovacioni izlazi	Institucije	Ljudski kapital i istraživanje	Infrastruktura	Tržišna sofisticiranost	Poslovna sofisticiranost	Naučni i tehnološki izlazi	Kreativni izlazi
Albania	30.38	37.42	23.35	54.98	26.24	33.58	49.73	22.58	41.36	28.15
BIH	34.17	41.44	26.90	51.41	41.63	28.85	41.16	44.16	25.93	27.87
Croatia	40.68	46.43	34.92	69.22	41.86	44.85	36.83	39.37	34.03	35.82
Macedonia	36.18	43.17	29.19	68.82	36.60	35.15	43.13	32.16	28.77	29.62
Montenegro	40.15	45.00	35.30	58.54	49.30	33.96	44.79	38.41	26.01	44.59
Serbia	39.95	41.45	38.45	56.04	43.13	35.07	36.71	36.31	40.05	36.86

Cvetanović, S., i Nedić, V., Analiza inovacionih performansi zemalja Zapadnog Balkana, MP 1, 2013, (str. 68–84)

Zemlja	6.1. Kreiranje znanja	6.2. Uticao znanja	6.3. Difuzija znanja	7.1. Kreativna nematerijalna dobra	7.2. Kreativne usluge i proizvodi	7.3. Kreiranje on-line sadržaja
Austria	50.79	38.92	34.36	46.10	54.61	61.73
Bulgaria	27.32	55.52	24.23	43.93	24.57	31.16
Greece	29.88	27.09	19.73	19.26	32.03	39.32
Hungary	34.89	55.06	50.54	29.82	39.66	48.52
Romania	21.36	36.69	43.93	26.95	29.00	34.40
Slovenia	48.95	47.44	28.75	58.86	39.24	49.19

Zemlja	6.1. Kreiranje znanja	6.2. Uticao znanja	6.3. Difuzija znanja	7.1. Kreativna nematerijalna dobra	7.2. Kreativne usluge i proizvodi	7.3. Kreiranje on-line sadržaja
Albania	12.83	25.71	17.09	35.04	20.14	22.35
BIH	18.01	34.07	25.70	33.03	19.85	25.57
Croatia	35.12	44.87	22.09	34.87	34.85	38.70
Macedonia	21.36	34.71	30.22	34.84	21.09	27.72
Montenegro	26.10	46.38	5.53	44.88	17.27	71.30
Serbia	33.91	51.77	34.46	38.94	40.22	29.35

Izvor: The Global Innovation Index, Geneva, 2012.

Oliver Aleksandar ANDONOV¹

UDK: 330.5(4)

Bibliid 0025-855565(2013)

Vol. LXV, br. 1, str. 85–109

Izvorni naučni rad

April 2013.

DOI: 10.2298/MEDJP1301085A

OČUVANJE I REALIZACIJA NACIONALNIH INTERESA I BEZBEDNOSNA POLITIKA EVROPSKE UNIJE

APSTRAKT

Cilj istraživanja povezanosti nacionalnih interesa i bezbednosne politike Evropske unije jeste sagledavanje mogućnosti država iz regiona Balkana da sačuvaju svoj identitet i ostvare svoje vitalne i trajne nacionalne interese kroz članstvo u Evropskoj uniji. Autor navodi da sprovođenje bezbednosne politike Evropske unije često predstavlja suprotstavljenost nacionalnim interesima, ali je pragmatično pitanje političkih lidera, rešavanje dileme: „da li je stvoreni evropski bezbednosni identitet, bitniji u datom trenutku, nego očuvanje momentalnih ili nekih trajnih nacionalnih interesa”? Autor ukazuje da je pojam nacionalnih interesa istorijski i teorijski promenljiva kategorija. Politički, ekonomski, bezbednosni i drugi ciljevi određuju koji su vitalni nacionalni interesi u pojedinim istorijski periodima. Istovremeno, pojedine države ne tako retko iz sopstvenih interesa menjaju svoju strategiju i ciljeve procenjujući da li su se promenile okolnosti koje deluju na unutrašnjem i spoljnom okruženju. Autor posvećuje posebnu pažnju komparativnoj analizi definisanju, determinaciji i pojmovnom određenju nacionalnih interesa, sa stanovišta nacionalne bezbednosne politike nekih značajnijih država i Evropske unije. Drugi deo rada predstavlja analizu odgovora grupe makedonskih eksperata na pitanja koja se odnose na mogućnosti očuvanja i ostvarenja nacionalnih interesa kroz članstvo Republike Makedonije u Evropskoj uniji.

---

¹ Dr Oliver Aleksandar Andonov, docent, Fakultet bezbednosti i finansijske kontrole, MIT Univerzitet Skopje, Republika Makedonija. E-mail adresa: andonov.oliver@yahoo.com.

Ključne reči: nacionalni i vitalni interesi, bezbednosna politika Evropske unije, evropski identitet, učlanjenje država Balkana u Evropsku uniju

UVOD

Nacionalni interesi predstavljaju specifično polje političkog delovanja. Čvrsto su povezana sa međunarodnim odnosima, ciljevima i stavovima političkih elita i najčešće su produkt političke strategije države. Odnose se uglavnom na međunarodne odnose i poziciju države u međunarodnoj politici, a kroz tendenciju ostvarenja postavljenih ciljeva i njihove upotrebe kao sredstvo za bolje pozicioniranje država u međunarodnim okvirima.

Osnove postavljenja nacionalnih interesa u političkoj agendi, kao bezbednosni, ekonomski, politički ili drugi ciljevi, daje procenu države šta predstavlja prioritet u kreiranju i ostvarivanju njene politike, pre svega spoljne, a zatim i unutrašnje. U osnovi, to zavisi od toga kakva je politička i bezbednosna procena o već unapred određenim posebnim i vitalnim interesima države, a posebno stoga što za svaki istorijski period postoji posebno opravdanje u ostvarivanju ciljeva države, koja je predstavljena od strane političkih elita. Ponekad je izražen pokušaj da se interesi političkih elita prikažu kao vrhunski nacionalni interes.

Savremeni politički odnosi i globalizacija nameću državama da se priključuju savezima ili međunarodnim organizacijama. Kroz te saveze i drugih oblika međunarodne saradnje, države procenjuju mogućnost ostvarenja svojih nacionalnih interesa, a kroz njih i jačanje svog uticaja na međunarodnoj pozornici na regionalnom ili globalnom nivou. Upravo, Evropska unija predstavlja međunarodni savez sa izraženim intergvermentalizmom i regulisanim odnosima koji zemljama članicama omogućava da ostvare svoje interese, kako u okvirima Unije, tako i u međunarodnim odnosima uopšte. Evropska unija kao celina predstavlja globalnog igrača na međunarodnoj sceni. Većina država članica Unije nije, međutim, u stanju da samostalno budu na tom nivou. Zato izgradnja zajedničkih institucija i jedinstvenog nastupa Unije na svetskoj političkoj, ekonomskoj i bezbednosnoj areni predstavlja način ostvarivanja nacionalnih interesa manjih evropskih zemalja. U tom kontekstu, bezbednosna politika Evropske unije, predstavlja okvir kroz koji članice Unije ostvaruju svoje nacionalne interese i sprečavaju njihovo bezbednosno ugrožavanje u svim sektorima bezbednosti, predviđajući pretnju i stvarajući adekvatni egzistencijalni odgovor na nastale pretnje i ugrožavanje bezbednosti u bilo kom obliku.² Zajednička spoljna i bezbednosna politika uspostavlja sistem

---

2 Bery Buzan, Ole Waever, Jop de Wild, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc., Colorado-USA, 1998, pp. 21–22.

razmene informacije, podataka i mišljenja o međunarodnoj politici, približavajući stavove i interese zemalja članica i pretvarajući ih u zajedničke akcije,³ koje su usmerene protiv nastalih pretnji.

Odnosi u Evropskoj uniji i tretiranje bezbednosne politike Evropske unije, podignuti su na viši stupanj i u čvrstoj su korelaciji sa politikom u međunarodnim odnosima dostižući nivo Stalne strukturne saradnje (SSS). Posebno posle Lisabonskog ugovora, ovaj nivo je na veoma visokom mestu u politici Unije. Kroz prizmu bezbednosne politike Evropske unije, zemlje članice utiču na kreiranje bezbednosne politike Unije, a samim tim, unose svoje nacionalne interese, starajući se da ih sačuvaju i ostvare.

NACIONALNI INTERESI – KONCEPT, DEFINISANJE I POJMOVNO ODREĐENJE

Opšte uzeto, pojam nacionalni interes ima izuzetno važnu ulogu u odnosu na imaginarnost nacionalnih ciljeva, a teorijski i praktično se izražava u političkoj retorici, gde predstavlja ključni segment u formulisanju nacionalnih ciljeva, političko delovanje, kao i u samom procesu donošenja političkih odluka. U toku ljudske istorije stvaranje država, nacija i razvoja međunarodnih odnosa, stvorile su se različite teorijske i empirijske osnove za definisanje pojma „nacionalni interesi“, a koji nisu uvek bili srećno implementirani u praksi, izazivajući dramatične posledice po međunarodne odnose. Ove posledice najčešće se ispoljavaju u oblasti bezbednosnih studija i međunarodnih odnosa, a nekompatibilni nacionalni interesi utiču na stvaranje novih izvora ugrožavanja ili ekspanzirajući postojeće. Veoma često same države koje su definisale svoje nacionalne interese, a pri tome ti interesi nisu bili u kompatibilnosti sa interesima druge ili drugih država, postali su izvor nestabilnosti i ugrožavanja šire bezbednosti.

Definisanje nacionalnih i vitalnih interesa predstavlja specifično pitanje, koje se razlikuje od države do države. Ovo je posebno izraženo u okvirima konsolidacije nacionalnih interesa države sa vitalnim interesima saveza u koji je učlanjena. Koncept nacionalnih interesa koji ima strategijsku i političku osnovu, puno širu od nacionalnih granica, predstavlja dobar korak ka uspešnom definisanju nacionalnih interesa, njihovog očuvanja i realizacije. Prilikom

---

3 Вернер Вајденфелд, Волфганг Веселс, *Европа од А до Ш* (прирачник за европска интеграција), Сојузна централа за политичко образование, Фондација Конрад Аденауер, Секретаријат за европски прашања на Владата на Република Македонија, (второ издание), Скопје, 2009, стр.193.

ovako postavljenih strategijsko-političkih osnova nacionalnih interesa, potrebno je postaviti i temeljne vrednosti na kojima će se graditi nacionalni interesi.

Uglavnom, ne postoji puno razlika u teorijskom definisanju pojma nacionalnih interesa i oni se najčešće povezuju sa očuvanjem nacionalne bezbednosti, temeljnih društvenih vrednosti, ali i sa dilemom o moralnim načelima u međunarodnim odnosima. Suvremeni nacionalni interesi, čak i velikih sila kao što su Sjedinjene Države, uglavnom se definišu kroz bezbednosne rizike i najviše su ugroženi od nemilitarnih izvora ugrožavanja kao što su:

- teroristički napadi,
- proliferacija nuklearnog oružja i tehnologije,
- organizovani kriminal,
- izloženost nesrećama i katastrofama i
- napad na institucije sistema u svim oblicima.

Sušтина nacionalnih interesa SAD-a sadržana je u tri referentne tačke: zainteresovanost za promociju američkih interesa u međunarodnoj zajednici; neograničavanje bezbednosne strategije samo na teritoriju SAD-a; i naglašavanje da je Predsednik najodgovornija institucija u definisanju i artikulisanju američkih nacionalnih interesa.⁴

- Nacionalni interesi se utvrđuju prema svojim prioritetima ostvarenja na:
- vitalne interese koji su najvažniji i uključuju angažman svih postojećih kapaciteta države,
- kritične interese koji u dužem vremenskom roku mogu postati vitalni,
- ozbiljne interese, prema kojima se preuzimaju mere za stvaranje povoljnih uslova, da ne bi došli u fazu kritičnih i visoko ugroženih.
- Utvrđivanje prioriteta u opredeljivanju nacionalnih interesa, najbolje se može razumeti u okvirima geopolitičkih odnosa, ciljevima i granicama delovanja svake države. Ova konstatacija važi i za saveze, posebno ukoliko, kao što je Evropska unija, imaju cilj da izrastu u globalne bezbednosne igrače.

Sjedinjene Američke Države svoje nacionalne interese definišu kroz opstanak države i političkog uređenja prilikom različitih vidova pretnji, posebno kada se ta ugrožavanja često veoma teško mogu identifikovati i operacionalizirati.

---

4 Sam C. Sarkesian, Johan A. Williams, Stephen J.Cimbala, *US National Security: Policymakers, Processes & Politics*, fourth edition, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008, pp. 3–4.

Ugrožavanje tzv. perifernih interesa može da preraste u ugrožavanje vitalnih, nacionalnih interesa i bezbednosti (*domino efekat*). U slučaju SAD takvi su bili ratovi u Koreji i Vijetnamu.⁵

Jednu veoma suštinsku definiciju nacionalnih interesa, koja predstavlja kombinaciju nacionalne bezbednosti, morala i međunarodnih odnosa dao je Peter Pam: „Nacionalni interesi jedne nacije koja je svesna ne samo sopstvenih interesa, već isto tako da i drugi narodi imaju svoje nacionalne interese, moraju biti definisani u kompatibilnom odnosu sa njima. U multinacionalnom svetu ovo predstavlja realizaciju političkog morala, a u vremenu totalnog rata ono je jedan od ključnih uslova za preživljavanje nacije.”⁶

Ruska Federacija svoje nacionalne interese iskazala je u okvirima „Ruske nacionalne bezbednosne strategije do 2020. godine“, koja je utvrđena 12. maja 2009. godine Dekretom Predsednika Ruske Federacije br. 537. U dekretu se kao cilj politike nacionalne bezbednosti postavlja utvrđivanje strateških nacionalnih prioriteta, očuvanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta Rusije, ustavnih prava i sloboda ruskih država i stabilni razvoj zemlje. Nacionalni interesi Ruske Federacije se definišu kao: „skup unutrašnjih i spoljnih potreba države u obezbeđenju zaštite stabilnog razvoja pojedinca, društva i države”.⁷ U dekretu se utvrđuju i instrumenti i mehanizmi neophodni za ostvarenje ovih ciljeva, posebno u odnosu na bezbednosni sistem i njegove strukture.

Što se tiče evropskog pogleda i definisanja nacionalnih interesa, postoji više raznolikosti u odnosu na američki pristup. U okvirima Evropske unije postoji poistovećivanje nacionalnih interesa zemalja-članica sa vitalnim interesima Unije. Pri tome sve zemlje-članice saglasne su da gde postoje mogućnosti Unija može delovati zajednički, što je dovelo do praktičnog razvoja mehanizama pomoću kojih Unija deluje u međunarodnim odnosima. Ukoliko jedna zemlja-članica misli da su njeni nacionalni ili vitalni interesi ugroženi i postoji ozbiljan pritisak sa strane domaćeg javnog mišljenja ili njenog nacionalnog parlamenta, može tražiti da Unija preduzme akciju.⁸

---

5 Henry W. Brands, „The Idea of the National Interest”, *The ambiguous legacy: U.S. foreign relations in the American century*, (Michael J. Hogan), Cambridge university, Cambridge, 1999, part 4, pp. 148.

6 Pither J. Pham, „What Is in the National Interest?”, *American Foreign Policy Interests*, National Committee on American Foreign Policy, Washington D.C., 2008, pp. 262.

7 Više o tome na: www.rustrans.wikidot.com/russia-s-national-security-strategy-to-2020.

8 Mario Telo, *The European Union and global governance*, Routledge, New York, 2009, pp. 251.

Na ovaj način definisano očuvanje nacionalnih interesa predstavlja osnovu za opredeljenje jednog od vitalnih interesa Evropske unije, a to je pridržavanje zemalja-članica principu solidarnosti i to u svim uslovima, posebno kada neka od članica insistira da se urušava njena nacionalna bezbednost nekom aktivnošću sa strane Unije ili pojedinih zemalja članica, a posebno treće zemlje. Ovaj princip smatra se kao vitalni interes Unije i predstavlja pragmatično definisanje nacionalnih interesa u okvirima međunarodnih odnosa sa aspekta države i saveza.

TEORIJSKO-PRAKTIČNI PRISTUP DEFINISANJA NACIONALNIH INTERESA

Teorijske definicije uglavnom se odnose na opredeljivanje nacionalnih interesa u okvirima bezbednosnih i političkih studija sa posebnom važnošću u međunarodnim odnosima, psihologije i socijalnih oblasti, u odnosu na specifična bezbednosna ugrožavanja, teorije studije mira i konflikata, i drugih oblasti koje se odnose na funkcionalnost i opstanak države. Veoma je teško da nabrojimo sve različite definicije, ali možemo da stvorimo jednu definiciju nacionalnih ili vitalnih interesa, koja se u praksi odnosi na isti pojam i cilj.

„Nacionalni ili vitalni interesi, predstavljaju moralno ograničeni, svesno opredeljeni, kompatibilni, strateško-politički ciljevi države sa drugim državama u međunarodnim odnosima, a kroz koje se ostvaruju ciljevi namenjeni opstanku nacije, očuvanju suvereniteta države, teritorijalnog integriteta i celokupne nezavisnosti, preko ostvarivanja održive bezbednosti i uspešnog održivog razvoja države, utičući na blagostanje njenih građana”.

Država primenjuje i adekvatnu političku retoriku u funkciji ostvarivanja nacionalnih interesa, primenjujući mehanizme koji su njoj na raspolaganju u međunarodnim odnosima ili kreiranjem unutrašnje politike.

Upravo, analiza pretnji nacionalnim ili vitalnim interesima može dati racionalni odgovor na pitanje, da li se radi o realno ugroženom nacionalnom interesu, ili je možda u pitanju primena teorije igara, namenjena za unutrašnje potrebe ili pozicioniranja u međunarodnim odnosima.

U bezbednosnim studijama, ova pojava jake političke retorike i podizanja pojedinih bezbednosnih ili političkih pitanja na nivou nacionalnih interesa, a uz to mobilizirajući naciju i ujedinjujući je, naziva se sekuritizacija. Polazeći sa bazičnih teoretskih osnova bezbednosnih studija, možemo napraviti povezivanje sa rizicima i pretnjama i njihove analize. Prema Kopenhaškoj školi bezbednosnih studija, sekuritizacija predstavlja jedan od nivoa analize pretnji

usmerenih ka referentnom objektu bezbednosti, a koje mogu biti ratne i ne ratne, pri čemu ukazuju na referentni objekat zaštite i kakav je oblik pretnji. Osnovni cilj ovog pristupa, jeste konstrukcija koncepta bezbednosti koji će značiti nešto više nego sama specifična pretnja ili konkretni problem, zato što pretnje i povrede bezbednosti mogu se dogoditi ne samo u ratnoj oblasti, već i u drugim bezbednosno izloženim područjima.⁹ Zato, nacionalni interesi nisu ugroženi jedino od strane ratnih pretnji, već su podložni različitim izvorima ugrožavanja. Ovaj teorijski koncept postavljanja nacionalnih interesa u okvirima bezbednosnih studija, daje potrebu da naglasimo da u teorijama bezbednosti i međunarodnih odnosa nije zastupljen pojam „međunarodna bezbednost“, ali se isti upotrebljava u praktičnoj retorici kako sinonim, bez jasno određenog značenja.¹⁰ Međunarodna zajednica upotrebljava funkcionisanje međunarodne bezbednosti u praksi po principu ad hoc angažmana UN, a na osnovu člana 51 Povelje Organizacije Ujedinjenih naroda. Na osnovu ovako utvrđenog teorijskog okvira nije moguće uspostaviti globalni teorijski model koji će definisati nacionalne ili vitalne interese, a da istovremeno budu obuhvaćeni svi indikatori koje će izdiferencirati nacionalne interese države, zemlje-članice Unije ili saveza stvorenog na osnovama zajedničkih vrednosti i principa u pojedinim regionima.

Upravo zato, od svih koncepta zastupljenih u međunarodnim odnosima, koncept nacionalnih interesa, posebno u njihovom definisanju i determiniranju jeste najjasniji i podložan političkoj zloupotrebi. Tvrdnja da je opredeljena politika, posebno u spoljnim odnosima, isključivo važna za nacionalni interes, daje visoki stepen autoriteta i legitimnosti takve politike.¹¹ To uopšte ne mora da bude tačno, ali predstavlja praktičan pristup definisanja nacionalnih interesa i otvara put političkoj retorici, koja političke stavove treba realizovati u praksi.

Koncept nacionalnih interesa uobičajeno se upotrebljava na dva povezana načina. Kroz reč „interes“ koja se odnosi na potrebu i opravdava neke

---

9 Лидија Георгиева, *Менаџирање на ризици*, Југореклам, Скопје, 2006, стр. 25

10 Ustaljeni termin „međunarodna bezbednost“ koji se upotrebljava prilikom diskusija o bezbednosti u međunarodnoj zajednici, ne predstavlja naučno determinirani pojam, već samo sinonim koji ukazuje na momentalno stanje veće bezbednosne ugroženosti nekog regiona ili veće grupe država od nekog oblika ugrožavanja. Pri tome nije nužno da to bude vojno ugrožavanje ili eskalacija nasilja. Može se raditi i o pandemiji bolesti, nedostatku hrane, vode, energensa ili nekog drugog resursa koji utiče na bezbednosno ponašanje država ili regiona, a akteri mogu biti i nedržavni.

11 <http://www.csseguide.com/showthread.php/2976-definition-quot-NATIONAL-INTEREST-quot>.

standardne ili nestandardne postupke ili ponašanja kao nešto što se radi u ime države. Sa druge strane postoji reč „nacionalni”, a koja se odnosi na ideološku matricu u politici i upotrebljava naciju kako sinonim zajedništva usmeren ka ostvarenju interesa.

Osnovno pitanje ovog teorijskog modela jeste: Kako utvrditi kriterijume uspostavljanja nacionalnih (za Evropsku uniju vitalnih) interesa, ko može da ih utvrdi i kako da uspostavi vezu između nacionalnih interesa izraženih kao princip, i politički pragmatizam preko koga se realiziraju, ali mnogi češće i izmeštaju sa njihovih osnovnih zamisli?

Možemo identifikovati dva atributa nacionalnih interesa u odnosu na realizaciju teorijskog modela. Prvi se odnosi na inkluzivnost nacionalnih interesa, odnosno da se nacionalni interesi stvarno odnose na celu državu kao celinu ili na najmanje dovoljno važnu grupu građana ili većinu građana, što nadilazi posebne interese drugih grupa. Drugi se odnosi na ekskluzivnost, kao antipod prvog, u kome se nacionalni interesi poistovećuju sa interesima političkih lidera ili manjih grupa.

Teorijski model nacionalne bezbednosti, zasnovan na demokratskim principima političkih procesa ima opšte vrednosti i utemeljen ja na demokratskim procedurama. Demokratske procedure zavise od nivoa demokratskog kapaciteta institucija sistema, a kroz njih i realnu moć za implementaciju održivog razvoja i bezbednosti. U nedostatku demokratskih procesa i kapaciteta, neophodna veza između realne i uspešne spoljne politike u cilju ostvarenja nacionalnih interesa, u osnovi determiniranih interesa postaje nepoznata.

Zbog toga, nacionalni interesi nedefinisani u demokratskoj proceduri ostaju izmešteni teorijski model nacionalnih interesa podložan zloupotrebi u političkoj retorici, koja u praksi postaje antidemokratski društveni režim usmeren prema totalitarizmu.

Ipak, moramo istaći da nacionalni interes države jeste definisan sa strane Vlade, pri čemu može da bude upotrebljen od političkih lidera u pravcu traženja podrške za sprovođenje politika, posebno spoljnih, ali veoma često ne isključuje i unutrašnje političke potrebe, te predstavlja moćno sredstvo za mobilizaciju nacije i politički instrument traženja podrške.¹²

---

12 <http://www.highbeam.com/doc/1O86-nationalinterest.html>.

BEZBEDNOSNA POLITIKA KROZ PRIZMU NACIONALNIH INTERESA

Potrebu za održavanje minimalnog, takozvanog stabilnog *sustainable security*¹³ bezbednosnog stanja, predstavlja prioritet bezbednosne politike svake države. Različiti vidovi ugrožavanja bezbednosti u svim oblastima društvenog života i posebno kriznih stanja, jeste polje stalnog interesa država. Jedan od ciljeva država, i uopšte svih savremeno organizovanih društava, jeste usmerenost prema izgradnji stabilne bezbednosne sredine. Tako determinirani ciljevi traže specifično kreiranje bezbednosne politike, pre svega, takve politike koja se karakteriše dinamičnošću i sposobnostima da utiče na neposredno okruženje države, regiona i po mogućnosti globalno. U tom smislu države su oduvek pokazivale intenciju analize i procene stanja, aktuelnih ili nailazećih pretnji, rizika i kriza.

U okvirima globalnog sveta, održiva bezbednost je veoma neophodna. Savremena bezbednosna paradigma nameće pristup prema rizicima i pretnjama koji je ugrožavaju, a time i prema ostvarenju nacionalnih interesa. Ovaj pristup u naučnoj javnosti je poznat kako „održiva bezbednosna paradigma“ Oksfordske istraživačke grupe, i predstavlja kritički pristup u odnosu na rešavanje bezbednosnih pretnji i rizika u 21. veku.¹⁴ Pri tome potencirane su globalne pretnje kao:

- utrka za resursima,
- klimatske promene,
- marginalizacija svetske većine,
- međunarodni terorizam i
- globalna migracija.

Sve ove pretnje nesumnjivo utiču na ostvarivanje nacionalnih interesa, pri čemu predstavljaju ozbiljni izazov za bezbednost manjih država, posebno onih

---

13 Sustainable security-stabilno bezbednosno stanje, ili održiva bezbednost, koja se odnosi na povezivanje nacionalne bezbednosti, čovekove (lične) bezbednosti i kolektivne bezbednosti u odnosu na zaštitu države ili regiona, kao jačanje ideja o progresu, pravdi i slobodi. Ona predstavlja novi pristup u podršci analize i praktičnih preporuka u odnosu na rizike i pretnje po bezbednost. Omogućava uspešni razvoj u svim oblastima društva u stanju mira i bezbednosti.

14 Билјана Ванковска, *Међународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011, стр. 251–252.

na Balkanu. Pri tome, direktno utiču na mogućnost stvaranja održive bezbednosti i to dugoročno.

Sam pojam nacionalnih interesa, Vendi Braun definiše kako „odobrenje država, da se odreknu brige o životu svojih građana, tvrdeći da izvršavaju cilj veći od života”.¹⁵

Polazeći sa ove tačke gledišta i poimanja nacionalnih interesa, možemo reći da su zavisni od koncepcije bezbednosne politike, ali da oni sami utiču na kreiranje bezbednosne politike, kako po pitanju unutrašnjih, još više u odnosu na međunarodne odnose same države ili saveza. Bezbednosna politika i nacionalni interesi su čvrsto povezani i međuzavisni, a to je posebno izraženo u međunarodnim odnosima koji utiču na unutrašnju politiku države. Prizma kroz koju možemo da gledamo bezbednosnu politiku, posebno proces njenog kreiranja i donošenja bezbednosnih odluka sigurno je povezan sa postavljenim nacionalnim interesima, koji su u osnovi svake države, bez razlike na ideološko i državno uređenje.

NACIONALNI INTERESI KAO PRAVAC ZA KONCIPIRANJE BEZBEDNOSNE POLITIKE

Opređenje nacionalnih interesa predstavlja složenu i veliku aktivnost svih segmenata države. Ona pre svega zavisi od postavljenih ciljeva unutrašnje politike, geopolitičkog položaja države, definiranog nacionalnog identiteta ili njegovog ulaganja u savezima ili federacijama. Svakako, u opredeljenju nacionalnih interesa prisutan je istorijski kontekst, izražen kako iskustvo-empirija i kolektivna memorija nacije o preživljenim rizicima i pretnjama u periodima kada joj je bio ugrožen opstanak, a posebno ukoliko je bio ugrožen nacionalni identitet. Sa tog aspekta, možemo reći da postoji više značajnih nacionalnih interesa rangiranih na različitim nivoima, ali i razmeštenih u raznim sektorima države.

Svaka od oblasti ima svoju važnost rangiranu na višem ili nižem nivou važnosti za državu, njen opstanak ili očuvanje minimalno održive bezbednosti ili održivog razvoja, ali nijedna nije u stanju da samostalno funkcioniše, pri čemu je posebno karakteristično njihova međusobna interakcija. Ova interakcija ih ne isključuje međusobno, upravo suprotno, nadopunjuje ih, izdvajajući kombinaciju nacionalnih interesa bitnih za opstanak nacije i države, ili definisanja i očuvanja nacionalnog identiteta.

---

15 Jutta Weldes, *Constructing National Interests-The United States and Cuban Missile Crisis*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1999, pp. 2.

Opređenje i definisanje nacionalnih interesa pre svega zavisi od toga kakva je međunarodna pozicija države i kakvi su njeni strateških ciljeva, ali u kontekstu bezbednosne politike i uopšte politike države. Prema tome, postavlja se jedno ključno pitanje: „Dali se radi o nacionalnim interesima ili su to samo fraze, koje prikrivaju stvarni cilj politike“? U kontekstu demokratskih vrednosti i ljudskih prava oni se mogu zloupotrebljavati pod izgovorom zaštite nacionalnih interesa.¹⁶

U okvirima međunarodnog poretka, nacionalni interesi su neophodni za stvaranje međunarodne politike i to u dva pravca. Prvo, kroz koncept kako akteri koji kreiraju politiku razumevaju ciljeve koje izvršavaju u nadvorešnoj politici države. Na taj način, uspostavlja se osnovna praktična forma za akciju (delovanje) države. Drugo, to je funkcija kao retorička dilema, pokretanja legitimiteta i političko podržavanje države u sprovođenju akcije.¹⁷

Nacionalni interesi u praksi igraju vitalnu ulogu u kreiranju spoljne politike i determiniranju državnih aktivnosti, sa ciljem dobijanja važnog mesta na račun međunarodne politike. Procena determiniranja nacionalnih interesa u odnosu na kratkoročni ili dugoročni period nalazi se pod uticajem procena svih pojedinačnih društvenih oblasti. Posebno, kao izraz opredeljenosti u ostvarivanju i očuvanju nacionalnih interesa, aktuelnih u datom trenutku, kratkoročnih, dugoročnih ili trajnih, utiče na odluku države o njenom pristupanju savezima, članstvu u Ujedinjenim nacijama i raznim drugim međunarodnim organizacijama, koje ne moraju uvek da budu političke ili bezbednosne.

NACIONALNI INTERESI I UČLANJENJE U MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE I SAVEZE

Tokom teorijskog pristupa istraživanja za potrebe ovog rada sagledan je pristup SAD-a ka sopstvenim nacionalnim interesima. Taj pristup predstavlja jedan veoma interesantan istorijski razvojni proces u definisanju i realizaciji nacionalnih interesa, tako što i danas ima svoje implikacije u političkoj pragmi i retorici Sjedinjenih Država, posebno u odnosu na članstvo u savezima ili međunarodnim organizacijama. Istorijski je poznato da u periodu pre Drugog svetskog rata kao deo svojih nacionalnih interesa, SAD su primenjivale „izolacionizam“, koji je ujedno bio i mehanizam za ostvarenje nacionalnih

16 James F. Miskel, „National interests (Grand proposes of Catchphrases)“, *Naval War College Review*, vol.LV. N0 4, Naval War College, New York, 2002, pp. 95.

17 Jutta Weldes, *Constructing National Interests-The United States and Cuban Missile Crisis*, University of Minnesita Press, Minneapolis, 1999, pp. 4–5.

interesa. Prelazak u otvorenost i direktno povezivanje nacionalnih interesa sa svojim uticajem u međunarodnim odnosima predstavlja novi pristup koji kao ključni mehanizam podržava aktivno uključjenje u saveze, pre svega bezbednosne, primenjujući koncept kolektivne bezbednosti kao siguran model za ostvarenje nacionalnih interesa u regionalnim i globalnim razmerima. Na ovaj način SAD svoje nacionalne interese preformuliraju u „međunarodne interese“, što je novi pristup u praktičnoj političkoj retorici primene nacionalnih interesa, a kroz članstvo u saveze i međunarodne organizacije.

Za većinu zemalja ostvarenje nacionalnih interesa, posebno u vezi sa bezbednosnim pitanjima, predstavlja osnovnu motivaciju za učlanjenje u Organizaciju Ujedinjenih nacija. Poenta SAD-a da budu članice saveza ili međunarodne organizacije jeste u identifikaciji moralnih vrednosti koje predstavljaju politički interesi.¹⁸ Zbog toga američki nacionalni interesi su definisani i kako međunarodni interesi čije ostvarenje podržavaju ostale zemlje koje prihvataju ove vrednosti, ali kroz članstvo u saveze. U kontekstu UN ovi interesi su posebno izraženi u sprovođenju mirovnih operacija, gde uglavnom učestvuje većinu država. Za američke nacionalne interese, kroz pravilno konstruisane mirovne operacije, u kojima bi učestvovala skoro sve članice moguće je uspostaviti dobar mehanizam koji bi realizovao i unapredio američke nacionalne interese.

Niti jedna država nikada ne bi ušla u neki savez koji ugrožava njene osnovne i trajne nacionalne interese. Svakako, država će nastojati da se pridruži savezu preko koga će sačuvati i garantovati ostvarenje svojih nacionalnih interesa. U tom kontekstu treba ukazati i na interes drugih zemalja-članica takvog saveza, kao i na interese samog saveza, a to je deo kreiranja politike u procesu donošenja odluka, odnosno primena političkog realizma. U osnovi, savremeni realizam opravdava involviranje u rešavanju međunarodnih ili bilateralnih problema, a koje se odnosi na ostvarenje nacionalnih interesa. Ovo se vidi kao novi oblik realizma prihvaćen u multilateralne aktivnostima, posebno ukoliko se radi o bezbednosnim pitanjima.

Ulazak u saveze može predstavljati povezivanje i izgradnja novog identiteta, koji u nekim uslovima, posebno predstojećih rizika i pretnji po savez (i sve zemlje-članice), predstavlja prioritet interesa i delovanja. Pri tome, prevazilaze se utvrđeni nacionalni interesi zemalja-članica i usmeravaju se prema izgradnji novog identiteta, a koji na političkom planu može i treba da predstavlja novi i snažni faktor povezivanja. Svakako, politički i bezbednosni izazovi najviše

---

18 Jean-Marc Coicaud, *Beyond the National Interest – the future of UN peacekeeping and multilateralism in an era of U.S. primacy*, United State Institute of Peace, New York, 2007, pp. 114.

utiču na definisanje saveza, njihovo opstajanje i ostvarivanje ciljeva zbog kojih su formirani.

Upravo tu se konstituiše politika funkcionisanja i ostvarivanja ciljeva, a kroz stvaranje procesa donošenja odluka. Ipak, to ne znači da politički akteri nemaju ograničenja u odnosu na primenu načina i mehanizama kroz kojih će ostvarivati i očuvati nacionalne interese. Ovi postupci mogu da pretpostave i izlazak iz zbira opcija sadržanih u referentnim okvirima nacionalnog identiteta.

EVROPSKI IDENTITET I IZGRADNJA BEZBEDNOSNOG IDENTITETA

Primeri stvorenog identiteta, pre svega kroz bezbednosna pitanja i bezbednosnu politiku, predstavlja politiku Evropske unije, sa svim svojim vrednostima i interesima koji su prihvaćeni sa strane svih zemalja - članica. Tu se uključuju i pravci političkog opredeljenja o stvaranju evropskog identiteta. Posledice nastale iz posvećenosti vrednostima koje je uspostavila Evropska unija, uvek su u relaciji sa specifičnim opisima nacionalnog identiteta. Proširenje članstva EU evropski identitet biće opredeljen na relaciji između nacionalnog identiteta i osnovnih evropskih vrednosti. Ove evropske vrednosti upotrebljavaju se sa strane političkih učesnika kao povezivanje ili suprotstavljanje transferu glavnih nacionalnih-državnih funkcija na nivou Evropske unije.¹⁹

Upravo evropski identitet može da se definiše kako bezbednosni identitet. Iako je Evropska unija najpre formirana kako Zajednica za uglj i čelik, njeni krajnji ciljevi su bezbednosni i to kao globalni igrač, ali u čijim okvirima mora opstati zajednički ili evropski identitet koji će biti prepoznatljiv u međunarodnim odnosima. Izdvajajući razumevanje evropskog identiteta kao sastavni deo obaveza zemalja članica, to predstavlja krucijalnu debatu u teoriji međunarodnih odnosa, opredeljujući čak što više i praktične odnose između samih zemalja članica.

Ipak, definiranje evropskog identiteta predstavlja definisanje zajedničkog bezbednosnog identiteta, o čemu govori Dojč, definišući da je bezbednosna zajednica: „Dostignuće u ranjivoj zajednici i institucionalno i praktično jačanje koje je dovoljno i široko rasprostranjeno i dovoljno uverljivo na duži period da izazove sigurna očekivanja za održavanje mira“. Produžavajući u teoretiziranju i definisanju Dojča, 1996. godine Ole Viver ističe i zastupa praktično mišljenje daje: „Ostvarenje bezbednosnog identiteta moguće kroz stvaranje evropskih

---

19 Pawel Kardwski, Viktoria Ireneusz Kaina, *European Identity, Theoretical Perspectives and Empirical Insights*, Lit Verlag, Berlin, 2006, pp. 185.

institucija i organizacija, pri čemu se povezuje sa njihovim delovanjem u praksi usmereno prema pretnjama i rizicima, ali ujedno usmerava prema interesima i uverenjima vlada u očuvanju mira.”²⁰ Možemo reći, da sa teorijskog aspekta u međunarodnim odnosima, očuvanje mira predstavlja najviši nacionalni interes vlada, što u okvirima saveza i izgradnje zajedničkog bezbednosnog identiteta predstavlja vrhunski prioritet. Ovaj bezbednosni identitet je prva i najjača karika povezivanja prilikom izgradnje evropskog identiteta kako pandan nacionalnih identiteta u Uniji i njihova važnost na lestvici nacionalnih interesa za zemlje članice. U stvari, Evropska unija u okvirima svojih interesa za sprovođenje bezbednosne politike i očuvanja bezbednosti u evropskom bezbednosnom prostoru, nastoji da sada ali i u perspektivi uključi pored sadašnje zemlje članice i zemlje kandidata u ostvarenju ciljeva bezbednosne politike Evropske unije. Ovi ciljevi predstavljaju najveći interes u bezbednosti zemalja članica. U isto vreme, sve zemlje na evropskom bezbednosnom prostoru i u najbližem susedstvu, nisu imuni na rizike i pretnje po njihovu bezbednost, posebno u kontekstu mogućnosti pojave unutrašnjih rizika i pretnji. Kompatibilnost nacionalnih interesa u međunarodnim odnosima je neophodna pre svega zbog izbegavanja konflikata među državama. Ipak, to nije moguće da se u potpunosti realizuje. U kontekstu Evropske unije treba imati u vidu različiti politički i kulturni identitet evropskih naroda i istorijska iskustva. Pri tome je očuvanje nacionalnog identiteta veoma visok prioritet u rangiranju nacionalnih interesa.

Kao rezultat potrebe stvaranja zajedničke bezbednosti u Evropskoj uniji između različitih nacija, njihovih kultura i političkih identiteta definiranih u nacionalnim interesima, a kao supstitut zajedničkih nacionalnih interesa zemalja-članica, stvoreni su vitalni interesi Unije. Na taj način pristupa se evropeizaciji, izgradnji evropskog kulturnog i političkog identiteta u svetlu societalne bezbednosti (uzajamne bezbednosti) između zemalja-članica.²¹

Determinirane vitalne vrednosti Unije, kako supstitut nacionalnim interesima predstavljaju izraz zajedničkih vrednosti koje Evropa treba da zaštiti kako univerzalne, a koji će ojačati socijalnu bezbednost posebno u okvirima evropskog bezbednosnog prostora.

---

20 Christie Kennet, *United States Foreign Policy&National identity in the 21st Century*, Routledge, New York, 2008, pp. 43.

21 Оле Вивер, Бери Бузан, Морген Калstrup, Пјер Леметр, *Идентитет, миграција и Новата безбедносна агенда во Европа*, Академски печат, Скопје, 2010, стр. 93–94.

BEZBEDNOSNA POLITIKA U OSTVARENJU VITALNIH INTERESA EVROPSKE UNIJE

U svojoj bezbednosnoj politici Evropska unija je determinirala osnovne interese, koji se odnose na eliminaciju bezbednosnih pretnji. Kao globalni bezbednosni igrač, Unija je u okvirima svoje zajedničke bezbednosne i odbrambene politike delovala u odnosu na očuvanje svoje i bezbednosti zemalja članica u različitim regionima, na svojoj teritoriji i globalno. Pri tome, Unija se fokusira na regione i pitanja koja najdirektnije ugrožavaju njene vitalne interese kao što su:

- odbrana od bilo kakve oružane-ratne pretnje na teritoriju Evropske unije,
- kontrola otvorenih komunikacijskih linija (u fizičkom i sajber prostoru),
- sigurno snabdevanje energentima i drugim prirodnim resursima koji su od vitalnog značaja,
- održiva životna sredina,
- kontrola i zaštita od migracijskih kretanja,
- održavanje međunarodnog prava (uključujući Povelju UN-a), njegovo usaglašavanje na univerzalnom nivou i
- očuvanje autonomije Evropske unije i njenih zemalja članica prilikom donošenja odluka.²²

Imajući u vidu da je Unija izgrađena na principu intergavermentalizma i solidarnosti ona podržava nacionalne interese zemalja članica. Pri tome se možemo složiti da su u njenoj bezbednosnoj politici ili sprovođenju ZBOP, zastupljeni i formulisani vitalni interesi Unije, a kao supstitut nacionalnih interesa zemalja članica. To je izraženo i kroz mehanizme Unije koji kako politički, vojni ili civilni kapaciteti utiču na realizaciju Zajedničke spoljne i bezbednosne politike i sprovođenju evropske bezbednosne strategije, tako i mehanizam realizacije bezbednosne politike Evropske unije. Odavde počinje uvod u izgradnju i podršku evropskog identiteta, pre svega izraženog kako evropski bezbednosni identitet.

Ovo determinisanje vitalnih interesa Unije, ukazuje na mnoge aspekte u odnosu na bezbednosnu politiku Evropske unije u uticaja na zemlje-članice. Determisani vitalni interesi ne znače da Evropska unija nema interesa u drugim regionima sem evropskog bezbednosnog prostora ili teritorije Unije, već daje

---

22 Sven Biscop, Jan Coelmont, „Europe Deploys, Towards a Civil-Military Strategy for CSDP”, *Egmont paper 49*, Royal Institute for International Relation, Brussels, 2011, pp. 3–4.

impuls da se fokusira na rizike i pretnje koji se odnose na vitalne interese i konstantno rano upozorenje i prevencija ovih pretnji, kroz pripremljene planovi:

- za susedstvo od Baltika do Crnog mora,
- na jugu Evrope, u regionu Gibraltara i Mediterana, kao neposredno susedni regioni,
- u Persijskom zalivu,
- u Centralnoj Azija,
- u Sub-Saharskoj Africi,
- za održavanje pomorske bezbednosti,
- za podršku kolektivne bezbednosti u okvirima UN, posebno u odnosu na odgovornost u zaštiti od pretnji.²³

Kroz ovo se mogu definisati vitalni interesi Unije kako globalni, ali se ne mogu odvojiti od komplementarnosti u očuvanju unutrašnje bezbednosti kao ključni faktor, ukrštajući se u tački koja se odnosi na klauzulu Lisabonskog Ugovora o solidarnosti između zemalja-članica.²⁴ Unija priprema svoje vojne i civilne kapacitete potrebne za reakciju u očuvanju vitalnih interesa i ostvarenje bezbednosne politike Evropske unije, ukoliko političkim aktivnostima u okvirima Zajedničke spoljne i bezbednosne politike to ne bude moguće da se realizuje. Okretanje ka aktiviranju vojnih i civilnih kapaciteta, podrazumeva planiranje i usmerenje reakcija u odnosu na predviđena scenarija. Razvoj vojnih sposobnosti vojnih tela Unije ima pet mogućih prethodno razrađenih scenarija u kojima bi se upotrebile vojne snage i kapaciteti za zaštitu ugroženih vitalnih interesa. (Ovih pet scenarija ne obuhvataju sva ugrožavanja vitalnih interesa):

- scenario za reakciju prilikom ugrožavanja pomorske bezbednosti,
- reakcija prilikom ugrožavanja sajber bezbednosti,
- podrška civilnim operacijama,
- borba protiv terorizma i
- reakcije prilikom ugrožavanja unutrašnje bezbednosti.

U osnovi, vitalni interesi Evropske unije, kao supstitut posebnih nacionalnih interesa zemalja članica oformljeni su u obliku zajedničkih vrednosti političkog i

---

23 Ibid, pp. 4.

24 Deo Lisabonskog ugovora, preuzet iz makedonske verzije u originalu – „Договор од Лисабон-консолидирана верзија”, Општи одредби, Член 3, точка 2 и точка 3, став 3 и Член 4, точки 2 и 3, *Konrad-Adenauer-Stiftung* во Република Македонија, Скопје, 2011, стр. 37–38.

društvenog modela Unije i njeno funkcionisanje u čijim osnovama su utemeljene osnovne bezbednosne vrednosti kako prosperitet, demokratija i jednakost.

Iako različito predstavljeni, vitalni interesi Unije i pitanja koja su od trajnog interesa za zemlje-članice ili kandidate, kako i njihovi vitalni interesi komplementarni su i po ničemu se ne razlikuju u odnosu na dostizanju krajnjih ciljeva. Glavni krajnji cilj za sve države jeste očuvanje državne tvorevine, njena suverenost i u tim okvirima opstajanje nacije i njene kulture. Istorijska iskustva koja ima Evropa, a koja su povezana sa narušavanjem pojedinih vitalnih interesa kao što su ljudska prava i prava nacionalnih manjina, utiču na postavljanje ovih interesa u fokus nacionalnih interesa. To se ne radi jedino zbog zaštite ovih interesa, već i zbog zaštite od zloupotrebe ljudskih i manjinskih prava sa strane neke države, a na štetu druge države, kao što je bio slučaj sa nemačkom manjinom u Češkoj pre Drugog svetskog rata, koje je bilo (zlo)upotrebjeno u interesu opravdanja nemačke osvajačke politike.²⁵

Komparirajući vitalne interese Unije i nacionalne interese država, može se zaključiti da oni predstavljaju osnovni indikator, preko koga možemo da analiziramo ostvarenje nacionalnih interesa zemalja-članica ili kandidata u okviru Evropske unije.

EMPIRIJSKA ISKUSTVA – ISTRAŽIVANJE EKSPERTSKIH STAVOVA NA PRIMERU REPUBLIKE MAKEDONIJE

Mogućnost ostvarenja nacionalnih interesa u okviru Evropske unije jeste praktično realizovanje njene bezbednosne politike pomoću instrumenata i mehanizama koje ona stavlja na raspolaganje. Osnovno pragmatično pitanje jeste: „Da li se nacionalni interesi mogu ugraditi u evropske vitalne vrednosti i samim tim realizovati kroz prizmu bezbednosne politike Evropske unije”? Kroz istraživanje primera Republike Makedonije možemo da sagledamo kako eksperti gledaju na mogućnost ostvarenja nacionalnih interesa u međunarodnim odnosima, a kroz članstvo u Evropskoj uniji. Isto tako, veoma je interesantno sagledati mogućnost očuvanja nacionalnog identiteta kao osnovnog nacionalnog interesa, a kroz evropski identitet koji je deo evropskih vitalnih vrednosti. Ovo istraživanje je sprovedeno na istraživačkom primerku od 128 eksperata u osam institucija Republike Makedonije, i prikazana su samo tri ključna pitanja od kojih možemo dobiti odgovor na to da li je moguće ostvarenje

---

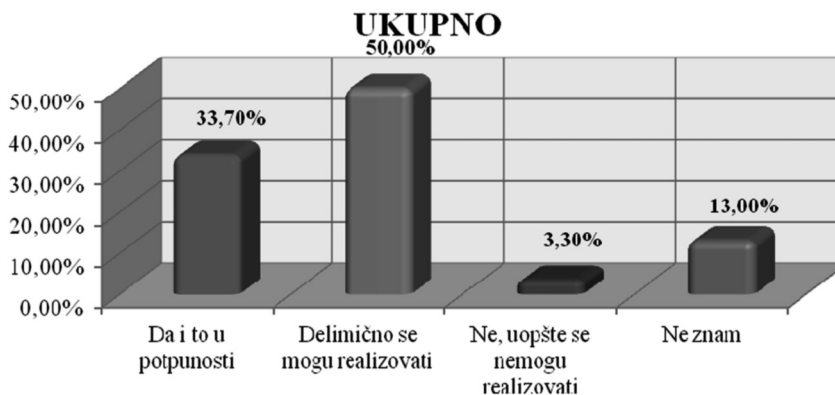
25 Владимир Ортаковски, „Правата на малцинствата во рамките на Советот на Европа и во Република Македонија”, *Зборник*, Македонска Академија на Науките и Уметностите, Скопје, 2008, стр. 78.

nacionalnih interesa kroz članstvo u Evropskoj uniji. Pored toga prikazani su stavovi povezani sa očuvanjem nacionalnog identiteta kao osnovni nacionalni interes svake države i stavovi o uticaju evropskog bezbednosnog identiteta na bezbednosnu politiku EU. Dobijene stavove poređićemo sa teorijskim opredeljenjima o kojima smo govorili u teorijskoj diskusiji, a onda možemo dati zajednički izvedene teorijsko-empirijske zaključke teorijskog i praktičnog značaja.

Distribucija odgovora ekspertskih mišljenja na pitanje: „Da li mislite da nacionalni interesi u savremenim međunarodnim odnosima mogu da se realizuju kroz članstvo u Evropsku uniju“?, predstavljeni su na slici 1.

Distribucija odgovora, daje sliku stavova ispitanika-eksperata u Republici Makedoniji, pri čemu odgovara na jedno veoma interesantno teorijsko pitanje, a koje u okvirima istraživanja, možemo nazvati i naučno pitanje. To pitanje glasi: „Da li se nacionalni interesi kao bezbednosni izazovi, mogu ugraditi u okvirima Evropskog bezbednosnog identiteta“? Odgovarajući na ovo pitanje dobićemo i saznanja o mogućnosti da se nacionalni interesi prepoznaju u okvirima Evropskog bezbednosnog identiteta poistovećujući se sa vitalnim vrednostima Evropske unije.

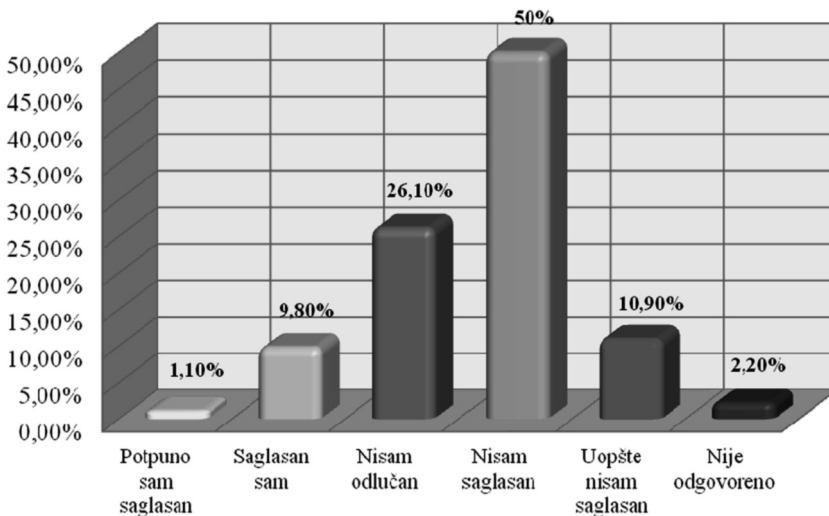
Slika 1. Prikaz distribucije odgovora na pitanje:
„Da li mislite da nacionalni interesi u savremenim međunarodnim odnosima mogu da se realizuju kroz članstvo u Evropskoj uniji“?

Analiza istraživanja usmerava nas ka zaključku da ekspertska javnost u Makedoniju najvećim delom misli da se nacionalni interesi mogu samo delimično realizovati kroz članstvo u Evropskoj uniji. Skeptični po ovom pitanju su mali procenat eksperata od 3,3%, dok 1/3 ispitanika misli da se nacionalni interesi u potpunosti mogu realizovati kroz članstvo u Evropskoj uniji. Sagledavajući rezultate istraživanja po ovom pitanju, možemo reći da je ekspertska javnost u Makedoniji svesna mogućnosti ostvarenja nacionalnih interesa kroz bezbednosnu politiku Evropske unije. To ostvarenje je uglavnom po mišljenju eksperata delimično. Veoma mali broj ispitanika misli da je moguće potpuno ostvarenje nacionalnih interesa. Ovakvi stavovi imaju osnovu u povezanosti sa izgradnjom evropskog bezbednosnog identiteta, jer očekuju potpunu podršku Evropske unije u realizaciji nacionalnih interesa, ili u najvećem delu očekuju prilagođavanje nacionalnih interesa u okvirima Unije, a u saglasnosti sa njenim vitalnim interesima, što dovodi do delimičnog ostvarenja nacionalnih interesa.

Prilikom istraživanja, u okvirima Likertove skale, ispitanicima je postavljena tvrdnja: „Ostvarenje nacionalnih interesa u Evropskoj uniji je u suprotnosti sa vitalnim interesima Unije”. Odgovori na ovo pitanje treba da daju sliku suprotnosti evropskog bezbednosnog identiteta kao kohezivnog faktora u

Slika 2: Prikaz distribucije odgovora na pitanje:
„Ostvarenje nacionalnih interesa u Evropskoj uniji je u suprotnosti sa vitalnim interesima Unije”.

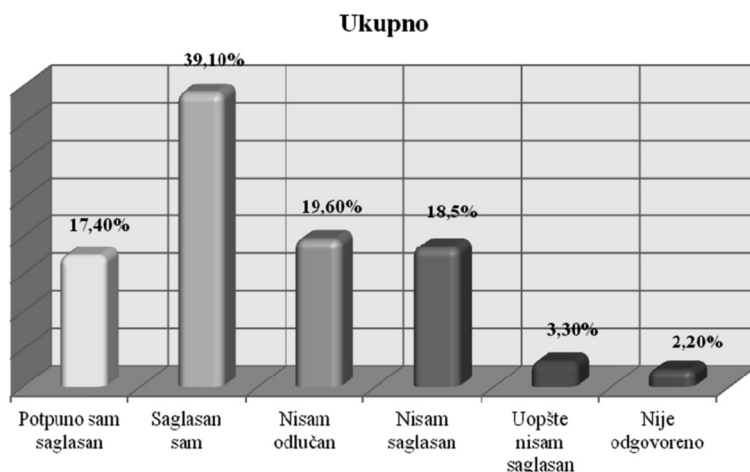
ostvarivanju vitalnih interesa Unije i nacionalnih interesa zemalja članica. Pri tome treba da ukažu i na mogućnost razvoja ili kompromisnog opstajanja evropskog bezbednosnog identiteta nasuprot nacionalnih interesa. Distribucija odgovora na ovo pitanje predstavljena je na slici 2.

Upravo se kroz odgovore na ovo pitanje potvrđuju stavovi ekspertske javnosti u Makedoniji izloženi u prethodnom pitanju. U osnovi, ekspertsko mišljenje je da se nacionalni interesi mogu realizovati u okvirima Evropske unije i da oni nisu u suprotnosti sa vitalnim interesima Unije. Ovakva distribucija odgovora gde imamo samo 11% ispitanika koji misle da se kroz Evropsku uniju i time kroz njenu bezbednosnu politiku ne mogu ostvariti nacionalni interesi, odslikava globalnu tendenciju usmeravanja država prema članstvu u savezu. Upravo članstvo u savezu kao što je Evropska unija omogućava realizaciju nacionalnih interesa i njihovo ugrađivanje u vitalne interese Unije. Ovo je ekspertski stav koji svakako utiče na kreiranje nacionalne politike, posebno bezbednosne politike.

Poslednje pitanje koje ćemo da razmotrimo u ovome radu je isto tako postavljeno kako tvrdnja i glasi: „Uključenje u evropski bezbednosni identitet je ključno za očuvanje nacionalnog identiteta“.

Ovo pitanje je povezano sa testiranjem poznavanja eksperata o pojmu i značenju evropskog bezbednosnog identiteta i konkretnih mogućnosti za očuvanje

Slika 3: Prikaz distribucije odgovora na pitanje:
„Uključenje u evropski bezbednosni identitet je ključno za očuvanje nacionalnog identiteta“

nacionalnog identiteta u okvirima Evropske unije, a kroz sprovođenje bezbednosne politike Evropske unije. Svakako, naš stav je da poznavanje ovog pojma u okvirima međunarodnih odnosa utiče na kreiranje bezbednosne politike države. Pored toga, ekspertsko poznavanje i razumevanje evropskog bezbednosnog identiteta utiče na kreiranje politika povezanih sa konstrukcijom nacionalnih interesa i njihovo ostvarivanje, što je svođenje realizaciju nacionalnih interesa na politički realizam. Distribucija odgovora data je na slici 3.

U odgovorima na ovo pitanje, eksperti potvrđuju da je uključenje u evropski bezbednosni identitet, ključno za ostvarenje nacionalnih interesa. Dobiveni odgovori nas usmeravaju prema zaključku da 56% ispitanika prepoznaje evropski bezbednosni identitet kao instrument za očuvanje nacionalnog identiteta, a nacionalni identitet jeste jedan od ključnih nacionalnih interesa. Prema tome, možemo da zaključimo da kreiranje bezbednosne politike zemalja članica može da se uklopi i realizuje kroz bezbednosnu politiku Evropske unije.

ZAKLJUČAK

Kao rezultat ovog istraživanja možemo najpre reći da je očuvanje i realizovanje nacionalnih interesa kroz prizmu bezbednosne politike Evropske unije, oblast obimnih teorijskih i praktičnih komparacija. Istaknuto je da najvažniji predmet ovih istraživanja obuhvata oblast međunarodnih odnosa i nacionalne interese u odnosu na bezbednosnu politiku Evropske unije koji su veoma povezani. Posebna pažnja je posvećena na funkcionisanje saveza, principima kreiranja politike, te na bezbednosnu politiku koja je u direktnoj povezanosti sa opredeljenjem nacionalnih interesa. Kreiranje bezbednosne politike u vezi sa nacionalnim interesima predstavlja politički pragmatizam u odnosu na strategiju ostvarivanja interesa u međunarodnim odnosima. Osnovni nacionalni interesi ili vitalni interesi uglavnom se temelje na očuvanju nacionalnog identiteta i teritorijalne celovitosti države, nezavisnosti i nepovredivosti društvenog uređenja, što predstavlja preduslov za ostvarenje svih drugih nacionalnih interesa.

Komparirajući teorijska opredeljenja i istraživačke rezultate na primeru Republike Makedonije, možemo reći da nacionalni interesi predstavljaju teorijski i praktični politički koncept koji u sebi sadrži više segmenata društvenih zbivanja koji utiču na kreiranju državne politike, pre svega u međunarodnim odnosima. Kao najznačajniji deo prilikom kreiranja politike očuvanja i realizaciji nacionalnih interesa jeste očuvanje države i nacionalnog identiteta. Upravo ovo kreiranje politike i nacionalnih interesa jeste determinisano od strane političkih elita, pri čemu

postoji otvorena opasnost da te iste elite zloupotrebe nacionalne interese u ostvarivanju svojih političkih ciljeva.

Nacionalni interesi mogu biti podložni promenama ili usaglašeni sa potrebama saveza u koji se država učlanjuje, a u saglasnosti sa potrebama i vitalnim interesima saveza. Ovaj uticaj je veoma izražen kada su u pitanju manje i slabije države kao što je slučaj sa Republikom Makedonijom. Upravo iskustva Republike Makedonije ukazuju da se nacionalni interesi delimično mogu ostvariti u okvirima Evropske unije, pri čemu se nacionalni interesi ne suprotstavljaju vitalnim interesima Unije, odnosno zasnivaju se na zajedničkim vrednostima.

Ostvarivanje nacionalnih interesa kroz prizmu bezbednosne politike Evropske unije, jeste praktična primena evropskog bezbednosnog identiteta u okvirima nacionalne politike kao instrumenta koji utiče na pozicioniranje države u međunarodnim odnosima, posebno prema trećim zemljama. Zbog toga bezbednosna politika Evropske unije operacionalizirajući evropsku bezbednosnu strategiju ne odbacuje ostvarenje nacionalnih interesa, već daje mogućnost druge dimenzije njihovog ostvarivanja kroz politiku Unije i to kako u međusobnim odnosima zemalja članica, tako i u međunarodnim relacijama pojedinačno, što predstavlja interes i zemalja sa regiona Balkana.

Kakve su mogućnosti država iz regiona Balkana da sačuvaju svoj identitet i ostvare svoje vitalne i trajne nacionalne interese kroz članstvo u Evropskoj uniji? Sprovođenje bezbednosne politike Evropske unije može da predstavlja suprotstavljenost nacionalnim interesima, ali je pragmatično pitanje političkih lidera dilema: „Da li evropski identitet ili evropski bezbednosni identitet osporava nacionalni identitet“? Iako prilikom istraživanja imamo relevantni podatak na primeru Makedonije, ova diskusija nije završena i nameće potrebu za još dublje istraživanje. Ovaj izazov jeste prioritet za utvrđivanje indikatora koji utiču na nacionalni identitet, a predstavljaju deo vitalnih interesa Unije, ili politički pragmatizam većih i jačih država. Upravo evropski identitet u svom praktičnom obliku delovanja opredeljen između nacionalnog identiteta i osnovnih evropskih vrednosti, jeste pragmatizovan kroz evropski bezbednosni identitet kao rezultat politike evropskih političkih aktera.

LITERATURA

1. Bailes, J. K. Alyson, *A world of risk*, SIPRI Yearbook 2007, Oxford University Press, Oxford, 2007.

Andonov, O., Očuvanje i realizacija nacionalnih interesa i bezbednosna politika EU,
MP 1, 2013, (str. 85–109)

2. Biscop, Sven, Coelmont, Jan, „Europe deploys, Towards a Civil-Military Strategy for CSDP”, *Egmont paper 49*, Royal Institute for International Relation, Brussels, 2011.
3. Biscop, Sven, Andersson, J. Jan, *The EU and European security: forging a global Europe*, Routledge, New York-USA, 2005.
4. Brands, W. Henry, „The Idea of the National Interest”, *The ambiguous legacy: U.S. foreign relations in the American century*, (Hogan, J. Michael), part 4, Cambridge university, Cambridge, 1999.
5. Buzan, Bery, Waever, Ole, de Wild, Jop, *Security: a new framework for analysis*, Lynne Rienner Publishers, Inc., Colorado-USA, 1998
6. Coicaud, Jean-Marc, *Beyond the National Interest – the future of UN peacekeeping and multilateralism in an era of U.S. primacy*, United State Institute of Peace, New York, 2007
7. Drulak, Peter, Braun, Mats, *The Quest for the National Interest: a Methodological Reflection on Czech Foreign Policy*, Peter Lang ltd., Frankfurt am Main, 2010
8. Георгиева, Лидија, *Менаџирање на ризици*, Југореклам, Скопје, 2006
9. Георгиева, Лидија, *Европската безбедност*, Филозофски факултет, Скопје, 2010
10. Гоцевски, Трајан, Котовчевски, Митко, Нацев, Зоран, Начевски, Ратко, *Дефендологија*, Македонска ризница, Куманово, 2002
11. Laursen, Finn, *The EU and Federalism: Politics and Policies Compared*, Ashgate Publishing, Burlington, 2011
12. Merlinger, Michael, Ostrauskaite, Rasa, *European security and defence policy: an implementation perspectiv*, Routledge, New York, 2008
13. Miskel, F. James, „National interests (Grand proposes of Catchphrases)”, *Naval War College Review*, vol.LV. N0 4, Naval War College, New York, 2002
14. Kardwski, Pawel, Ireneusz, Kaina, Viktoria, *European Identity, Theoretical Perspectives and Empirikal Insights*, Lit Vergal, Berlin, 2006
15. Kennet, Christie, *United States Foreign Policy&National identity in the 21st Century*, Routledge, New York, 2008
16. Орѓаковски, Владимир, „Правата на малцинствата во рамките на Советот на Европа и во Република Македонија”, *Зборник*, Македонска Академија на Науките и Уметностите, Скопје, 2008
17. Орѓаковски, Владимир, *Меѓународната положба на малцинствата*, Мисла, Скопје, 1996
18. Ortakovski, Vladimir, *Minorities in the Balkans*, Transnational Publishers, Inc., Ardsley, New York, 2000

Andonov, O., Očuvanje i realizacija nacionalnih interesa i bezbednosna politika EU,
MP 1, 2013, (str. 85–109)

19. Pham, J. Pither, „What Is in the National Interest?“, *American Foreign Policy Interests*, National Committee on American Foreign Policy, Washington D.C., 2008
20. Sarkesian, C. Sam, Williams, A. Johan, Cimbala, J. Stephen, *US National Security: Policymakers, Processes & Politics*, fourth edition, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 2008
21. Тагаловиќ, Синиша, Гризолд, Антон, Цвртила, Влатко, *Современе сигурносне политике – државе и национална сигурност почетком 21.столетја*, Голден маркетинг-Техничка књига, Загреб, 2008
22. Telo, Mario, *The European Union and global governance*, Routledge, New York, 2009
23. Weldes, Jutta, *Constructing National Interests-The United States and Cuban Missile Crisis*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1999
24. Ванковска, Билјана, *Меѓународна безбедност: критички пристап*, Филозофски факултет, Скопје, 2011
25. Ванковска, Билјана, *Институциите на Европската унија*, Филозофски факултет, Скопје, 2008
26. Вивер, Оле, Бузан, Бери, Калструп, Мортен, Леметр, Пјер, *Идентитет, миграција и Новата безбедносна агенда во Европа*, Академски печат, Скопје, 2010
27. Вајденфелд, Вернер, Веселс, Волфганг, „Европа од А до Ш“ (прирачник за европска интеграција), Сојузна централа за политичко образование, *Фондација Конрад Аденауер*, Секретаријат за европски прашања на Владата на Република Македонија, (второ издание), Скопје, 2009
28. Договор од Лисабон-консолидирана верзија, Konrad-Adenauer-Stiftung во Република Македонија, Скопје, 2011
29. Report on the Implementation of the European Security Strategy- Providing Security in a Changing World-Brussels, 11 December 2008, S407/08
30. Treaty on European Union (Maastricht Treaty on 7 February 1992) Official Journal C191, 29 July 1992
31. Treaty of Amsterdam amending the treaty on European Union (Amsterdam, on 2 October 1997) Official Journal C340, 10 November 1997
32. Treaty of Lisbon (Lisbon, 13 December 2007), Official Journal C 360, 17 December 2007
33. <http://www.csseguide.com/showthread.php/2976-definition-quot-NATIONAL-INTEREST-quot>
34. <http://www.highbeam.com/doc/1O86-nationalinterest.html>.

Dr. Oliver Aleksandar ANDONOV

**MAINTENANCE AND ACHIEVEMENT OF NATIONAL INTERESTS
AND SECURITY POLICY OF THE EUROPEAN UNION**

ABSTRACT

The objective of the research of connection between national interests and the security policy of the European Union is to perceive the possibilities of the Balkan states to preserve their identity and achieve their vital and permanent national interests by their membership in the European Union. According to the author, the implementation of the security policy of European Union is often opposite to one's own national interests. However, a pragmatic question for political leaders is how to resolve the following dilemma: „is the created european security identity more important at the moment than the preservation of immediate or some permanent national interests“? The author points to the fact that the notion of national interests is a variable both historically and theoretically. Political, economic, security and other objectives determine vital national interests in some historical periods. At the same time, not rarely, some states alter their strategies and objectives for their own interests assessing whether the conditions prevailing in the internal and external surroundings have changed. The author devotes special attention to a comparative analysis of defining, determining and conceptual determination of national interests from the aspect of national security policies of some important states and the European Union. The second part of the article contains an analysis of the response of a group of Macedonian experts to the questions pertaining to the possibility of preserving and achieving of national interests of the Republic of Macedonia through its membership in the European Union.

Key words: national and vital interests, security policy of EU, european identity, Balkan states' EU membership.

PRIKAZI KNJIGA

Vid Vukasović, Dragoljub Todić, **ENVIRONMENTAL LAW IN SERBIA**,
Kluwer Law International BV, The Netherlands, 2012, pp. 402.

Sadržinski ova knjiga, objavljena od strane jednog od najpoznatijih svetskih izdavača pravne literature, pokriva sve oblasti pravnog regulisanja zaštite životne sredine u Republici Srbiji, a pored toga obuhvata i prikaz propisa od samo posrednog značaja po životnu sredinu, kako bi strani čitalac jasnije sagledao mesto i ulogu srpskog pravnog sistema zaštite životne sredine. Međutim, ova knjiga se ne može posmatrati samo kao skup propisa sabranih na jednom mestu, već i kao teoretski uobličena studija o stanju prava životne sredine u Srbiji u savremenom trenutku. Tome u prilog govori način na koji je pisana, utemeljeno i argumentovano, ali i reputacija njenih autora, koji su među vodećim nacionalnim naučnim autoritetima za pitanja pravnog regulisanja zaštite životne sredine.

Struktura knjige je uslovljena vrstom izlaganja i njenom osnovnom namenom – upoznavanjem stranih čitalaca sa pravnim regulisanjem zaštite životne sredine u Srbiji. S obzirom da se radi o delu koje je u velikoj meri enciklopedijskog karaktera, izražen je nužno jedan informativan i sumaran pristup, sa naglaskom na što većoj pokrivenosti svih postojećih pravnih propisa i terminologije, ne samo onih neposredno vezanih za životnu sredinu, već i posredno, preko zakona

koji uređuju pitanja odgovornosti za štetu uopšte, prostorno planiranje i druga pitanja. Kritička razmatranja sažeta su i svedena na neophodnu meru, dok je akcenat na što jasnijem i sistematičnijem pristupu u izlaganju mnoštva sadržanih informacija.

U uvodu se daje kratak pregled opštih informacija o Srbiji, i to ne samo o njenim osnovnim ekološkim problemima, već i o geografiji i stanovništvu, političkoj istoriji i sadašnjoj političkoj strukturi, ekonomskim, društvenim i kulturnim pokazateljima. Zatim se u odeljku o osnovnim principima ekološkog prava govori o pravu na zdravu životnu sredinu kao ustavnom pravu građana i o ustavnim nadležnostima republike, autonomnih pokrajina i opština. Pored ovih ustavnih odredbi povezanih sa osnovnim principima zaštite životne sredine, autori se dalje osvrću i na strateški okvir nacionalne ekološke politike i prava, kao i uopšteno na principe sadržane u različitim nacionalnim dokumentima od strateškog značaja. Sledi kratak istorijski pregled propisa koji su u prošlosti donošeni u vezi sa zaštitom životne sredine, a zatim je, kroz pregled zakona dat, spisak nadležnosti vlade i lokalne samouprave u oblikovanju ekološkog prava i politike. Konačno, uvod se završava odeljkom

koji je posvećen izvorima prava životne sredine, međunarodnim i nacionalnim.

Prvi deo knjige posvećen je pravnim propisima o zaštiti životne sredine u različitim oblastima. Prvo poglavlje posvećeno je opštim pitanjima, a podeljeno je na posebne odeljke o zakonodavstvu koje se odnosi na zagađivanje, u koje spadaju pitanja procene uticaja na životnu sredinu, strateške procene životne sredine, integrisane prevencije zagađivanja i kontrole i upravljanja rizicima, o pristupu informacijama i učešću javnosti na polju životne sredine, sistemu upravljanja životnom sredinom i ekološkim menadžmentom, izvršenju i pravnom usklađivanju. Na kraju ovog poglavlja je data sažeta kritička ocena efikasnosti postojećeg pravnog sistema. Ostala poglavlja prvog dela odnose se na ekosistemske delove prirodne sredine, i na pojedine domene zaštite (vodni resursi, otpad, zemljište, buka, štetno zračenje, otrovne materije i racionalno korišćenje energije).

Drugi deo knjige posvećen je očuvanju i upravljanju prirodom. On se bavi pravnim propisima koji se odnose na zaštitu spomenika prirode i njihovih sastavnih ambijentalnih delova, kulturnih spomenika kao tvorevina ljudskih ruku, zatim na zaštitu pejzaža, nacionalnih parkova i rezervata, biljnog i životinjskog sveta, poljoprivrednih resursa. U okviru ovog poglavlja analizirani su i propisi o biotehnologiji, šumama, lovu i ribolovu, mineralnim bogatstvima. Princip izlaganja je isti kao i u prvom delu, terminološki se razjašnjavaju i postojećim pravnim propisima sadržinski definišu pojmovi vezani za pojedina pitanja.

Treći deo posvećen je planiranju korišćenja zemljišta, to jest prostornom planiranju. On takođe sledi metodologiju prethodna dva dela, gde se prvo izlažu opšti zakonski akti, a zatim se prelazi na minucioznu analizu propisa povezanih sa organizacijom i izgradnjom prostora.

Četvrti deo posvećen je svakako najvažnijem ali i najkontroverznijem pravnom pitanju u oblasti životne sredine, pitanju odgovornosti za štetu nanetu životnoj sredini. Podeljen je na pitanja o građanskoj, krivičnoj i ostalim oblicima odgovornosti (privrednim prestupima i prekršajima).

Peti deo odnosi se na pravne postupke koje pojedinci imaju na raspolaganju u pravnom sistemu Republike Srbije, poput upravnih i sudskih, redovnih i vanrednih, ali i pojedinih alternativnih oblika rešavanja sporova, poput medijacije, institucije ombudsmana ili poverenika za informacije od javnog značaja.

Važno je istaći da, iako naziv knjige govori o pravu Srbije, na svakom relevantnom mestu mogu se pronaći reference vezane za međunarodne i regionalne propise i ugovore u oblasti životne sredine. Time se pravni sistem Srbije postavlja u širi kontekst opšteg sistema zaštite životne sredine u Evropi (posebno u odnosu na EU) i šire u svetu.

Može se zaključiti da su autori napisali korisnu knjigu namenjenu naučnoj i široj javnosti u inostranstvu u kojoj je na sažet i informativan način obrađeno pravno regulisanje zaštite životne sredine u Republici Srbiji. Na taj način olakšano je pravicima sa engleskog govornog područja da se upoznaju sa ovom problematikom na jednom mestu, bez mukotrpnog pretraživanja

pojedinih zakona i akata, kojih u ovoj oblasti ima već mnogo. Postavljanjem svih propisa u kontekst regionalnog i među-narodnog ekološkog prava, upotpunjena je slika o njihovoj relevantnosti i poziciji u hijerarhijskom sistemu pravnih propisa uopšte. Prikazom proceduralnih pravila koja pružaju mogućnosti građanima da zaštite svoja proklamovana prava na zdravu životnu sredinu kroz sudske, upravne ili druge alternativne pravne postupke, ova

knjiga se može posmatrati i kao priručnik svakom pojedincu u njegovom nastojanju da reši probleme životne sredine kojima je lično pogođen ili za koje je zainteresovan. Pored toga ona će biti od koristi naučnim, istraživačkim i poslovnim krugovima koji se interesuju za propise o životnoj sredini u Srbiji, svako prema svome nahođenju i potrebama.

Mihajlo VUČIĆ

Joseph S. Nye Jr, **THE FUTURE OF POWER**, PublicAffairs, New York, 2011, pp. 301

“Budućnost moći” je poslednja u nizu knjiga Džozefa Naja, harvardskog profesora i autora bez koga se celovito proučavanje savremenih zbivanja u oblasti međunarodnih odnosa ne može zamisliti. Upravo on je u terminologiju međunarodnih odnosa uveo pojam „meke moći“ (*soft power*) pod kojom podrazumeva sposobnost da se oblikuju preferencije bez posezanja za silom ili plaćanjem, odnosno tvrdom moći. U knjizi “Budućnost moći” autor akcenat stavlja na „pametnu moć“ (*smart power*), za koju tvrdi da nije samo meka moć broj dva, već da predstavlja sposobnost da se meka i tvrda moć udruže u delotvorne strategije koje će biti primenjivane u različitim kontekstima.

Nesporno je da ova knjiga predstavlja značajan doprinos razumevanju fenomena moći u svetskoj politici. Međutim onaj ko je čitao neka od ranijih dela profesora Naja, nemoguće je da ne primeti mnoštvo ponovljenih konstatacija i

primera. Naime, sam autor, u predgovoru, ističe da je ova knjiga kulminacija njegovog promišljanja na temu koja ga preokupira već dve decenije – budućnost američke moći u kontekstu predviđanja o američkom deklinizmu (opadanju moći) i „usponu ostalih“. Tako će ovim delom pokušati da pruži odgovor na pitanja šta će se dogoditi sa američkom moći ili kineskom moći ili sa moći nedržavnih aktera u sajber dobu (*cyberage*). Stil autora karakteriše analitičnost u obradi postavljene teme, uz navođenje mnoštva primera, koji služe da podupru izneti stav. Takođe, primetna je njegova težnja da saopšteni zaključci budu odmereni i izbalansirani.

U strukturnom smislu knjiga je podeljena na tri dela, odnosno sedam poglavlja, a sadrži i predgovor i zaključak.

Prvi deo nosi naslov “Vrste moći” i čine ga sledeća poglavlja: šta je moć u globalnim odnosima, vojna moć, ekonomska moć i meka moć. Na samom

početku autor napominje da „za koncept koji je u tako širokoj upotrebi, moć je iznenađujuće nedokučiva i teško ju je izmeriti“. Ipak, u nastojanju da moć definiše, on će ponuditi dve definicije – prva ili relacionalna definicija moći definiše moć kao sposobnost da se promeni ponašanje drugih kako bi se postigao željeni ishod, i druga definicija koja moć definiše kroz resurse koje akteri poseduju. Takođe, navodi i tri različita aspekta relacionalne moći u globalnim odnosima: rukovođenje promenama, upravljanje dnevnim redom i formiranje preferencija, odnosno vrednosnih stavova. Tako, borba država oko definisanja pravila i kontekstualizacije problema postaje sve važnija. Na primer, globalne medijske kuće CNN i BBC su davale okvir dešavanjima iz Prvog zalivskog rata 1991, ali kada su u pitanju događaji iz 2003, Al Džazira je igrala značajnu ulogu u uobličavanju diskursa rata u Iraku. Stavljajući u kontekst teme je više od puke propagande. Opisujući događaje iz marta 2003. može se reći da su američke trupe „ušle u Irak“ ili da su američke trupe „izvršile invaziju na Irak“. Obe konstatacije su tačne, ali one kreiraju umnogome različit učinak u pogledu moći da se formiraju preferencije javnog mnjenja. Autor tvrdnje potkrepljuje primerima i to je metod kojim se obilato koristiti kada saopštava svoja gledišta.

Analizirajući vojnu moć u drugom poglavlju, autor iznosi jedan opšti zaključak koji je u skladu sa neoliberalnom paradigmom – iako sila ostaje kritično sredstvo u međunarodnoj politici, svakako nije i jedno. Određeni faktori, između ostalih, ekonomska međuza-visnost, komunikacija, međunarodne institucije i transnacionalni akteri, nekada

odnose prevagu nad silom. Ipak, na kraju ovog poglavlja ističe važnost vojne sile (zajedno sa normama, institucijama i odnosima) u strukturisanju minimalnog stepena poretka na međunarodnom planu.

Treće poglavlje donosi zanimljivu i nadasve aktuelnu analizu ekonomske međuzavisnosti SAD i Kine, koja autoru služi da zaključi da nijednom od aktera u ovom složenom odnosu ne ide u prilog da „preduzima jednostrane akcije s ciljem da naškodi drugoj strani“. Ekonomski resursi (bruto domaći proizvod, prihod *per capita*, nivo tehnološkog razvoja, prirodni i ljudski resursi, razvijenost tržišta i dr.) su veoma specifični, jer mogu proizvesti kako ispoljavanje meke, tako i tvrde moći.

Značajno mesto u trećem poglavlju zauzima i analiza uticaja posedovanja prirodnih resursa, u prvom redu nafte i gasa, na ispoljavanje ekonomske moći. Odnos između bogatstva prirodnim resursima i moći države je, naglašava autor, u najmanju ruku složen, odnosno i nikako nije deterministički. Japan je u XX veku postao druga najbogatija država na svetu, bez značajnih prirodnih resursa. S druge strane, veliki broj država nije bio u stanju da svoje prirodne resurse preobrati u nacionalno bogatstvo ili moć. Nafta je najvažnija sirovina današnjice i verovatno će ostati ključni izvor energije i u ovom veku. SAD troše 20% svetske nafte. Poređenja radi, Kina troši 8%, iako potrošnja u Kini sve brže raste. Ali, i pored visokog rasta potrošnje u Kini, svet neće uskoro ostati bez nafte. Međutim, oko 66 % potvrđenih nalazišta nafte nalazi se u Persijskom zalivu,

području političkih previranja koja bi potencijalno mogla da imaju razorne posledice po svetsku ekonomiju. Dalje, autor postavlja pitanje da li nafta može biti korišćena kao ekonomsko oružje. Embargo arapskih zemalja na izvoz nafte zemljama bliskim Izraelu 1973. naterao je SAD da vode umereniju politiku u rešavanju arapsko–izraelskog sukoba u Jomkipurskom ratu. Međutim, potreba nafte kao oružja od strane arapskih zemalja izvoznica nafte, nije promenila suštinsku politiku SAD prema regionu Bliskog istoka. Želeći da pruži odgovor na pitanje zašto oružje nafte u ovom slučaju nije bilo delotvornije, autor analizira više faktora, u prvom redu ekonomsku međuzavisnost i specifičan položaj Saudijske Arabije. Ovo poglavlje donosi i veoma zanimljivu i ubedljivu analizu situacije na tržištu prirodnog gasa, gde se po autoru Rusija služila “diplomacijom gasovoda” da ojača svoju poziciju i ekonomsku moć. Takođe, primećuje da novouspostavljena ekonomska međuzavisnost Rusije i Nemačke, povećava ranjivost Ukrajine i Poljske. I pored nastupanja novih “lakih” ekonomija, zasnovanih na informatičkim tehnologijama, sirovine kao što su nafta i gas ostaju i dalje značajne u stvaranju ekonomske moći.

U četvrtom poglavlju, autor se podrobnije bavi fenomenom meke moći. Meka moć države potiče iz tri osnovna izvora: njene kulture (ako je privlačna za druge), njenih političkih vrednosti (kada ih se dosledno pridržava kod kuće i u inostranstvu) i njene spoljne politike (kada ih drugi vide kao legitimne i kada uživaju moralni autoritet). Tako, on ističe da je upravo nedostatak meke moći naškodilo

tvrdj moći Bušove administracije. Meka moć je isprva bio akademski pojam, da bi se kasnije preselio na naslovne strane novina i postao sastavni deo retorike zvaničnika. Takođe, autor napominje da meku moć samo delimično generišu postupci Vlade kroz politike koje podržava i javnu diplomatiju. Na stvaranje meke moći pozitivno ili negativno utiče veliki broj ne-državnih aktera u državi ili van nje.

Drugi deo knjige nosi naziv “Promene odnosa moći: difuzija i tranzicija” i čine ga dva poglavlja: difuzija i “sajber moć”, i tranzicija moći: pitanje američkog deklinizma. Peto poglavlje, koje za preovlađujuću temu ima fenomen sajber moći, predstavlja verovatno najveći doprinos ove knjige, u smislu iznošenja mnoštava aktuelnih podataka koje autor koristi kao argumente za svoje stavove. Sajber moć je sposobnost da se postignu željeni ishodi putem upotrebe elektronski uzajamno povezanih informatičkih resursa sajber domena. Sajber domen ima tri osnovne karakteristike: veliki broj igrača, lakoća ulaska i mogućnost skrivanja. Takođe, moguće je razlikovati tri kategorije aktera u sajber prostoru: Vlade država, organizacije s veoma strukturisanim mrežama i pojedince i lako strukturisane mreže. Ranjive, odnosno slabe tačke finansijskog i elektroenergetskog sistema predstavljaju potencijalnu metu za bilo koju grupu koja želi da izazove uništenje. Moguće je da će takve grupe razviti sposobnost da postanu veća pretnja nego druge nacionalne države. Ovo poglavlje donosi i analizu efekta koju je proizvela u međunarodnoj politici objava *Google* da se povlači iz Kine 2010.

Šesto poglavlje posvećeno je istraživanju budućnosti američke moći u svetlu predviđanja mnogih autora o opadanju američke moći i rastu moći drugih država. Nakon detaljne analize, autor zaključuje da je opisivanje tranzicije moći u XXI veku kao pitanje opadanja moći Amerike netačno i da navodi na pogrešan zaključak. Amerika nije u apsolutnom opadanju, a verovatno je da će ostati moćnija od bilo koje pojedinačne države tokom narednih decenija iako će, po rečima autora, američka ekonomska i kulturna premoć postati manje izgledna nego što je bila na početku veka. Istovremeno, SAD će se suočiti sa usponom moći drugih – kako država, tako i nedržavnih aktera.

Sedmo i poslednje poglavlje posvećeno je analizi pametne moći. Pametna moć je dostupna svim državama, pa i nedržavnim akterima, a po autoru, male države često razvijaju pametne strategije moći, navodeći primer Norveške, koja je osnažila svoju privlačnost, odnosno meku moć putem politike zalaganja za mir i razvojne pomoći, a istovremeno je ostala aktivna članica NATO. Po, autoru

strategija pametne moći bi trebalo da pruži odgovor na sledeća pitanja: koji su željeni ciljevi ili ishodi, zatim koji resursi su akterima na raspolaganju i u kojim kontekstima, koji su stavovi i preferencije odabranih meta na koje se pokušava uticati, koji oblici ponašanja moći su najizgledniji da postignu uspeh i na kraju, kolika je verovatnoća uspeha u datoj situaciji.

Knjiga “Budućnost moći” profesora Naja predstavlja svojevrsnu sintezu njegovih dugogodišnjih promišljanja na temu uloge moći u međunarodnim odnosima. Samim tim, neminovno je da je autor određene stavove već izneo u ranijim delima. Veliku vrednost ove knjige predstavlja mnoštvo navedenih podataka i primera, koji služe kao ubedljivi argumenti za autorove stavove. Izneti zaključci predstavljaju umerena gledišta koja se orijentišu na blisku budućnost međunarodnih odnosa. Autorov stil je ubedljiv i dinamičan, te ovu knjigu mogu čitati svi oni koje interesuju savremena zbivanja u oblasti međunarodnih odnosa.

Dragana DABIĆ

**PREGLED SADRŽAJA ČASOPISA
“MEĐUNARODNI PROBLEMI” U 2012.**

MEĐUNARODNI PROBLEMI, GODINA LXIV, BROJ 1, 2012.

SADRŽAJ

RASPRAVE I ČLANCI

<i>Vladimir RUKAVIŠNIKOV</i> , Medved i svet: projekcija ruske politike posle Putinovog povratka u Kremlj 2012 (na engleskom)	7
<i>Aleksandar FATIĆ</i> , i <i>Aleksandra BULATOVIĆ</i> , Problem istine u suđenjima za ratne zločine (na engleskom)	34
<i>Dragan ĐUKANOVIĆ</i> i <i>Dejan GAJIĆ</i> , Evroazijske bezbednosne integracije i bezbednost Balkana i Srbije	53
<i>Ivana Božić – MILJKOVIĆ</i> , Konkurentnost balkanskih zemalja u spoljnoj trgovini u uslovima globalizacije	67
<i>Samir MANIĆ</i> , Odgovornost za štetu zbog nesavesnog vođenja pregovora –uporedno-pravni prikaz	82
PRIKAZI KNJIGA	103
PREGLED SADRŽAJA ČASOPISA “MEĐUNARDNI PROBLEMI” U 2011.	111

MEĐUNARODNI PROBLEMI, GODINA LXIV, BROJ 2, 2012.

RASPRAVE I ČLANCI

<i>Mihaela BRATU</i> , Predviđanje inflacije u Rumuniji u cilju unapređenja monetarne politike (na engleskom)	131
<i>Duško DIMITRIJEVIĆ</i> , Sukcesija međunarodnih ugovora u savremenoj praksi	144
<i>Vladan JONČIĆ i Miloš PETROVIĆ</i> , Vojna potreba u Ženevskim konvencijama iz 1949. godine	180
<i>Vladimir GREČIĆ i Srđan KORAC</i> , Politički diskurs ekstremne desnice u Zapadnoj Evropi: pitanje imigracije	202
<i>Milovan RADAKOVIĆ</i> , Geopolitički položaj Roga Afrike	233
PRIKAZI KNJIGA	255

MEĐUNARODNI PROBLEMI, GODINA LXIV, BROJ 3, 2012.

RASPRAVE I ČLANCI

<i>Vladimir TRAPARA i Miloš JONČIĆ</i> , Put za rešavanje sukoba – uporedna analiza zamrznutih sukoba na prostoru OEBS	275
<i>Ana JOVIĆ LAZIĆ</i> , Odnosi u trouglu SAD–EU–Rusija i njihov značaj i uticaj na globalne međunarodne odnose	303
<i>Ivan DUJIĆ</i> , Globalizacija kao neizbežan process?	326
<i>Stevan RAPAJIĆ</i> , Održivi razvoj kao faktor energetske zavisnosti Evropske unije	339
<i>Predrag BJELIĆ i Ivana POPOVIĆ PETROVIĆ</i> , Program pomoći za razvoj međunarodne trgovine	359
PRIKAZI KNJIGA	385

MEĐUNARODNI PROBLEMI, GODINA LXIV, BROJ 4, 2012.

RASPRAVE I ČLANCI

<i>Ognjen PRIBIĆEVIĆ i Brano MILJUŠ, Izazovi i perspektive nemačke spoljne politike .....</i>	403
<i>Miroљjub JEVTIĆ, Istočna pravoslavna crkva i savremeni religijski procesi u svetu .....</i>	425
<i>Duško DIMITRIJEVIĆ, Ivona LAĐEVAC i Mihajlo VUČIĆ, Analiza preduzetih aktivnosti u okviru sistema UN u vezi sa rešavanjem pitanja Kosova i Metohije .....</i>	442
<i>Miroslav ANTEVSKI, Kina: tokovi i efekti stranih direktnih investicija .....</i>	479
<i>Jelena STOJŠIĆ, Povrede ljudskih prava – odgovornost međunarodne organizacije ili država članica .....</i>	507
PRIKAZI KNJIGA	529

**REVIEW OF CONTENTS OF
“INTERNATIONAL PROBLEMS” IN 2012**

VOL. LXIV BELGRADE No. 1/2012

CONTENTS

ARTICLES

<i>Vladimir RUKAVIŠNIKOV</i> , The Bear and the World: Projections of Russia’s Policy after Putin’s Return to Kremlin in 2012 (in English)	7
<i>Aleksandar FATIĆ and Aleksandra BULATOVIĆ</i> , The Problem of Truth in War Crimes Trials Identity (in English)	34
<i>Dragan ĐUKANOVIĆ and Dejan GAJIĆ</i> , Euro-Asian Security Integrations and Security of The Balkans and Serbia	53
<i>Ivana BOŽIĆ – MILJKOVIĆ</i> , Foreign Trade Competitiveness of the Balkan Countries Under the Conditions of Globalization	67
<i>Samir MANIĆ</i> , Responsibility for Dishonest Negotiations – Comparative Analysis	82
BOOK REVIEWS	103
REVIEW OF CONTENTS OF “INTERNATIONAL PROBLEMS” IN 2012	111

INTERNATIONAL PROBLEMS, Vol. LXIV, No. 2, 2012

ARTICLES

<i>Mihaela BRATU</i> , Forecasting inflation in Romania to improve the monetary policy (in English)	131
<i>Duško DIMITRIJEVIĆ</i> , The Succession of International Treaties in Contemporary Practice	144
<i>Vladan JONČIĆ i Miloš PETROVIĆ</i> , Military Necessity in Geneva Conventions of 1949	180
<i>Vladimir GREČIĆ i Srđan KORAC</i> , Political Discourse of Extreme Right in Western Europe: the Immigration Issue	202
<i>Milovan RADAKOVIĆ</i> , Geopolitics of the Horn of Africa	233
BOOK REVIEWS	255

INTERNATIONAL PROBLEMS, Vol. LXIV, No. 3, 2012

ARTICLES

<i>Vladimir TRAPARA i Miloš JONČIĆ</i> , The Road to Conflict Resolution – A Comparative Analysis of Frozen Conflicts in the OSCE Area	275
<i>Ana JOVIĆ LAZIĆ</i> , The Relations in the USA-EU-Russia Triangle and their Impact On Global International Relations	303
<i>Ivan DUJIĆ</i> , Globalisation as an Unavoidable Process?	326
<i>Stevan RAPAJIĆ</i> , Sustainable Development as a Factor in the Energy Dependency of the European Union	339
<i>Predrag BJELIĆ i Ivana POPOVIĆ PETROVIĆ</i> , Aid for Development of International Trade	359
BOOK REVIEWS	385

INTERNATIONAL PROBLEMS, Vol. LXIV, No. 4, 2012

ARTICLES

<i>Ognjen PRIBIĆEVIĆ and Brano MILJUŠ</i> , Challenges and Prospects of German Foreign Policy	403
<i>Miroljub JEVTIĆ</i> , The Eastern Orthodox Church and Modern Religious Processes in the World	425
<i>Duško DIMITRIJEVIĆ, Ivona LADEVAC, and Mihajlo VUČIĆ</i> , The Analysis of UN Activities in Resolving the Issue of Kosovo and Metohija	442
<i>Miroslav ANTEVSKI</i> , China: a Flows and Effects of Foreign Direct Investment	479
<i>Jelena STOJŠIĆ</i> , Human Rights Violation – Responsibility of International Organisation or of Its Member States	507
BOOK REVIEWS	529

MEĐUNARODNI PROBLEMI

Časopis Instituta za međunarodnu politiku i privredu

Makedonska 25, 11 000 Beograd, Srbija, sekretarica Snežana ZEČEVIĆ, E-mail:
snezana@diplomacy.bg.ac.yu, tel: 3373824, fax: 3373835

UPUTSTVO AUTORIMA

Mole se autori da se pri pisanju tekstova pridržavaju sledećih uputstava.

1. Tekstove treba pisati latinicom. Članci mogu imati najmanje 16 a najviše 24 strane jednostrukog proreda (single) u Word formatu. Pored osnovnog teksta treba sačiniti apstrakt, ključne reči i izbor korišćene literature. Apstrakt do 150 reči treba da ukaže na osnovne elemente sadržaja teksta. Obim prikaza knjiga može da bude do tri strane.

2. Napomene i izvore treba pisati u fusnotama na dnu strane (ne na kraju teksta). Pri navođenju izvora u bibliografskoj jedinici obavezno stavljati ime i prezime, ili prezime pa ime autora (onako kako je navedeno u citiranom izvoru), naslov teksta, izdavača, ili časopis, mesto i godinu izdanja; str. (ako je izvor na srpskom), p. (ako se citira jedna strana izvora na engleskom), pp. (ako se citira više strana izvora na engleskom). Italic i znake navoda stavljati kao što je navedeno u primerima.

Primeri:

1 Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Međunarodni odnosi – osnovi opšte teorije*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta, Beograd, 1988, str. 388.

2 Zlatko Isaković, “Međunarodni položaj Makedonije”, u: Momir Stojković (ur.), *Savremeni procesi i odnosi na Balkanu*, Institut za međunarodnu politiku i privredu i Centar za međunarodne studije Fakulteta

političkih nauka, Beograd, 1997, str. 123-4 (ili: 123-33, 198-200).
Napomena: ako je više urednika, priređivača onda – (urs)

3 Videti: Ranko Petković, “Jugoslavija i NATO”, *Međunarodna politika*, godina XLVII, br. 1060, april 1997, str. 11.

Ili – Boris Krivokapić, “Etničke manjine u Finskoj”, *Međunarodni problemi*, vol. L, br. 3-4, 1998, str. 489.

Ili – Ozren Tošić, “Žrtve manipulacije”, *Politika*, 10. 1. 2006, str. 6.

4 William McCarthy, *The Closed Shop in Britain*, Basil Blackwell, Oxford 1964, p. 134 (ili: pp. 134-8, 134-44, 198-204) .

5 Eamonn Fingleton, “Japan’s Invisible Leviatan”, *Foreign Affairs*, vol. LII, no. 2, March/April 1995, p. 69.

6 Dafydd Elis Thomas, “The Constitution of Wales”, in: Bernard Crick (ed.), *National Identities, The Constitution of the United Kingdom*, Blackwell, Oxford, 1991, p. 65. Napomena: ako je više urednika onda - (eds)

3. Pri ponovnom citiranju istog teksta, ako se navodi posle nekih drugih fusnota, obavezno stavljati ime i prezime, odnosno prezime i ime (ne inicijale) autora, naslov teksta, pa - op. cit., (ili loc. cit.,) str. (ili p., pp.), a ako se navode odmah posle prvog navođenja: Ibid., (ili: Ibidem), str.

Primeri:

1 Vojin Dimitrijević i Radoslav Stojanović, *Međunarodni odnosi – Osnovi opšte teorije*, op. cit., (ili: loc. cit.,) str. 387-8.

2 Ibid. (ili: Ibidem), str. 390.

4. Slična pravila važe i za navođenje dokumenata kao izvora.

Primeri:

1 *The Dayton Peace Accords*, Office of Public Communication, Bureau of Public Affairs, U. S. Department of State, 1995, p. 7.

2 “Sporazum o miru u Bosni i Hercegovini”, Dejton, 21. novembar, Pariz, 14. decembar 1995, *Međunarodna politika*, Beograd, godina XLVI, br. 1041, 2. februar 1996, str. 8.

3 “Single European Act”, Articles 118A and 118B, 130A-130E, in: *Community Social Policy*, Current Status 1 January 1996, European Commission, Brussels, Luxembourg, January 1996, pp. 2-4.

4 Ibid., p. 3.

5 *The Dayton Peace Accords*, op. cit., pp. 26-8.

5. Ako je izvor sa Interneta treba navesti datum kada je autor koristio tekst, pošto se sadržaj Interneta povremeno menja.

Primeri:

1 Kenneth N. Waltz, "The Spread of Nuclear Weapons: More May Be Better?", *Adelphi Papers*, Number 171, International Institute for Strategic Studies, London 1981, Internet: <http://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/waltz1.htm> 01/03/2005.

2 *APEC Leaders Economic Vision Statement*, Blake Island, Seattle, 20 November 1993, Internet: <http://www.apecsec.org.sg/econlead/blake.html> 08/03/1997.

3 *The Northern Ireland Peace Agreement*, Internet: <http://www.irish-times.com.html> 10/04/1998.

Bibliografiju, odnosno Literaturu praviti po istim pravilima, osim što je ovde obavezno navesti prvo prezime, pa ime autora.

Autor teksta koji se objavljuje u našem časopisu treba da dostavi pored prezimena i imena i zvanje (ili zanimanje), naziv i mesto institucije gde je zaposlen, svoju ličnu adresu ili e-mail adresu.

Priloge u elektronskom obliku treba dostavljati na E-mail adresu: snezanz@diplomacy.bg.ac.rs, ili branam14@gmail.com, a u štampanom obliku ili na CD-ROM-u na adresu: Snežana Zečević, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Makedonska 25, Beograd, Srbija.

Prilozi koji se dostavljaju radi objavljivanja moraju predstavljati rezultate sopstvenih ili zajedničkih istraživanja. Oni se objavljuju ukoliko poseduju dve pozitivne anonimne recenzije.

Autori su dužni da poštuju autorska prava trećih lica. Prilozi koji su već objavljeni u drugoj publikaciji neće biti objavljivi. Izuzetno pod uslovom da Uređivački odbor oceni da njihov kvalitet može biti od koristi za unapređenje naučnoistraživačke delatnosti, pojedini radovi se mogu objaviti u celini ili u delovima uz poštovanje svih autorskih prava i prava na intelektualnu svojinu. U tom slučaju u fusnoti treba navesti da je dobijena saglasnost od prvog izdavača i uneti izvor iz koga je prilog preuzet.

Uređivački odbor

THE INSTITUTE OF INTERNATIONAL POLITICS AND ECONOMICS (IIPE) was founded in 1947. From a small group of researchers, who laid foundations of the Yugoslav science of international relations, the Institute has gradually turned into one of the largest scientific institutions of this kind in Europe. The Institute has a rich research tradition, always taking a special place in the academic and diplomatic life of our country. The Institute's mission is to carry out systematic research of fundamental processes in the international community and political, economic, military, technological, cultural and social features of the contemporary world. Providing a research basis for defining strategic principles and proposing foreign policy priorities, the Institute works closely with government officials - the Ministry of Foreign Affairs. Its task is also to inform the public of the basic trends in international relations, issuing numerous publications, holding conferences, and organising lectures and debates. IIPE's guests and lecturers include prominent scholars, professors, diplomats, political figures, heads of states and governments, foreign ministers, etc. IIPE participates in various domestic and international research projects. With a broad research and educational activity, the largest library in the country in the field of international relations, including an exclusive depository library of UN, European Union and NATO publications and documents, and its own publishing house, IIPE is today the leading institute of this kind in our country.

The Institute's e-mail address is: iipe@diplomacy.bg.ac.rs

The Institute's web site is: <http://www.diplomacy.bg.ac.rs>

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Народна библиотека Србије, Београд

UDK 327

MEĐUNARODNI problemi – International
problems: časopis Instituta za međunarodnu
politiku i privredu / glavni i odgovorni
urednik Brana Marković. – God. 1, br. 1
(1949)-. - Beograd : Institut za
međunarodnu politiku i privredu, 1949-. -
24 cm

Tromesečno

ISSN 0025-8555 = Međunarodni problemi

COBISS.SR-ID 6012674

NOVIJA IZDANJA INSTITUTA ZA MEĐUNARODNU POLITIKU I PRIVREDU

SPOLJNA POLITIKA SRBIJE I ZAJEDNIČKA SPOLJNA BEZBEDNOSNA POLITIKA EU, zbornik radova, priređivači Dragan Đukanović i Miloš Jončić, broširano, 2012, 580 str.

Duško Dimitrijević, DRŽAVNE GRANICE NAKON SUKCESIJE SFR JUGOSLAVIJE, tvrdi povez, 2012, 484 str.

DANUBE STRATEGY – STRATEGIC SIGNIFICANCE FOR SERBIA, zbornik radova, priređivači, Nevenka Jeftić Šarčević i Edita Stojić Karanović, broširano, 2012, 352 str.

WESTERN BALKANS: FROM INTEGRATION TO STABILISATION, zbornik radova, priređivači, Miroslav Antevski i Dragana Mitrović, broširano, 2012, 404 str.

MEANING OF BORDERS AND BORDER ISSUES IN THE AGE OF GLOBALIZATION: EUROPE AND ASIA, zbornik radova, priređivači Duško Dimitrijević, Dragana Mitrović i Ivona Lađevac, broširano, 2012, 160 str.

HARMONIZACIJA ZAKONODAVSTVA SRBIJE SA PRAVOM EVROPSKE UNIJE (II), zbornik radova, priređivači Duško Dimitrijević i Brano Miljuš, tvrdi povez, 2012, 886 str.

STUBOVI SPOLJNE POLITIKE – SRBIJA, EU, SAD i KINA, Dragan Petrović i Dragan Đukanović, broširano, 2012, 240 str.

Milovan Radaković, KOMPONENTE NACIONALNOG I EVROPSKOG IDENTITETA, tvrdi povez, 2012, 280 str.

ULOGA CIVILNOG DRUŠTVA U PROMOCIJI POTENCIJALA PODUNAVLJA U SVETLU IZRADE STRATEGIJE EU ZA DUNAVSKI REGION, zbornik radova, priređivači Edita Stojić Karanović i Nevenka Jeftić Šarčević, broširano, 2012, 212 str.

SRBIJA I MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE, zbornik radova, priređivači Dragan Đukanović i Ivona Lađevac, broširano, 2011, 572 strane.

JAPAN AND SERBIA: REGIONAL COOPERATION AND BORDER ISSUES: A COMPARATIVE ANALYSIS, zbornik radova, priređivači

Duško Dimitrijević i Ivona Lađevac, broširano, 2011, 192 strane.

DEVELOPMENT POTENTIALS OF FOREIGN DIRECT INVESTMENT: INTERNATIONAL EXPERIENCES, zbornik radova, priređivač Miroslav Antevski, broširano, 2011, 404 strane.

Duško Dimitrijević i Stevan Đorđević, PRAVO MEĐUNARODNIH UGOVORA, tvrdi povez, 2011, 688 strane.

Edita Stojić Karanović i Dragan Petrović, DUNAVSKA STRATEGIJA, broširano, 2011, 272 strane.

DRUŠTVENI ASPEKTI ORGANIZOVANOG KRIMINALA, zbornik radova, priređivači Aleksandar Fatić i Božidar Banović, broširano, 2011, 472 strane.

Hasiba Hrustić, PORESKA HARMONIZACIJA U EVROPSKOJ UNIJI, broširano, 2011, 248 str.

Brano Miljuš i Dragan Đukanović, DOBROSUSEDSKI ODNOSI, broširano, 2011, 284 strane.

Dragan Petrović, FRANCUSKO SRPSKI ODNOSI 1800–2010, tvrdi povez, 2011, 372 strane.

Pero Petrović, KAPITALNA ULAGANJA I PROJEKTNO FINANSIRANJE, broširano, 2010, 236 strana.

HARMONIZACIJA ZAKONODAVSTVA REPUBLIKE SRBIJE SA PRAVOM EVROPSKE UNIJE, zbornik radova, Duško Dimitrijević i Brano Miljuš (priređivači), broširano, 2010, 578 strana.

Vladimir Grečić, SRPSKA NAUČNA DIJASPORA, broširano, 2010, 416 strana.

Predrag Bjelić, Sanja Jelisavac Trošić i Ivana Popović Petrović, SAVREMENA MEĐUNARODNA TRGOVINA, broširano, 2010, 360 strana.

Dragan Petrović, RUSIJA I EVROPA, tvrdi povez, 2010, 348 strana.

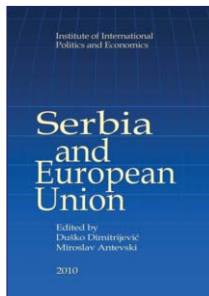
UNAPREĐENJE TURIZMA KAO FAKTOR RAZVOJA PRIVREDE REPUBLIKE SRBIJE, zbornik radova, Pero Petrović i Vidoje Golubović (priređivači), broširano, 2010, 500 strana.

**PROŠIRENJE EVROPSKE UNIJE
NA ZAPADNI BALKAN**
zbornik radova, priređivači *Duško
Dimitrijević i Ivona Lađevac*

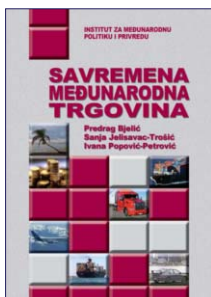
**SRPSKA NAUČNA
DIJASPORA**
Vladimir Grečić

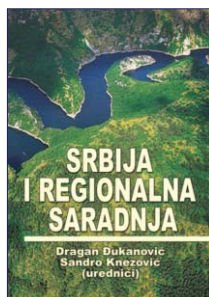
**SERBIA AND
EUROPEAN UNION**
Editors *Duško Dimitrijević
and Miroslav Antevski*

**HARMONIZACIJA
ZAKONODAVSTVA
REPUBLIKE SRBIJE
SA PRAVOM EU**
zbornik radova, priređivači
Duško Dimitrijević i Brano Miljuš

**SAVREMENA
MEĐUNARODNA
TRGOVINA**
*Predrag Bjelić,
Sanja Jelisavac-Trošić
i Ivana Petrović-Popović*

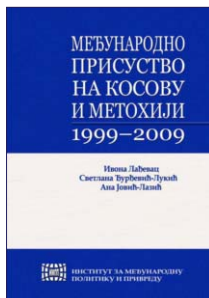
**SERBIA
I REGIONALNA
SARADNJA**
zbornik radova, priređivači
*Dragan Đukanović
i Sandro Knezović*

**SERBIA U SAVREMENOM
GEOSTRATESKOM
OKRUŽENJU**
zbornik radova,
priređivač *Nevenka Jeftić*

**UNAPREĐENJE TURIZMA KAO
FAKTOR RAZVOJA PRIVREDE
REPUBLIKE SRBIJE**
zbornik radova, *Pero Petrović
i Vidoje Golubović* (priređivači)

**MEĐUNARODNO
PRISUSTVO
NA KOSOBU
I METOHIJI
1999-2009**
*Ivona Lađevac,
Svetlana Đurđević-Lukić,
Ana Jović-Lazić*
**MEĐUNARODNO
PRISUSTVO NA KOSOBU
I METOHIJI OD 1999.
DO 2009. GODINE**

Nova izdanja Instituta za međunarodnu politiku i privredu

Institut za međunarodnu politiku i privredu

Makedonska 25, P.O.B. 750, 11000 Beograd, tel. 337 36 33, fax: 337 38 24, E-mail: iipe@diplomacy.bg.ac.rs